

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία

***ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ
ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ***

Γιαννάρας Μ. Κωνσταντίνος

Πειραιάς, 2022

ΔΗΛΩΣΗ ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ο Κωνσταντίνος Γιαννάρας βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή ο τίτλος.

Μάρτιος 2022

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την εποπτεύουσα καθηγήτρια μου κα. Μαρία Μενδρινού αλλά και την κα. Μαριλένα Σημίτη για την καθοδήγηση τους στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας καθώς και όλο το διδακτικό προσωπικό του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών για την συνεργασία τους κατά την διάρκεια των σπουδών μου . Παράλληλα θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την υποστήριξη και την εμπιστοσύνη της.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια μελέτη της σοσιαλδημοκρατικής ιδεολογίας στην Ευρώπη. Εξετάζονται οι προγραμματικές θέσεις της, οι προκλήσεις που αντιμετώπισε ως πολιτικός χώρος και διερευνώνται τα περιθώρια της μελλοντικής της δράσης.

Στη συνέχεια αναλύονται οι κύριες πολιτικές επιλογές τριών κομμάτων που διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη και ανάδειξη της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας από την μεταπολεμική άνθηση έως τη νεότερη εποχή εκθέτοντας, παράλληλα, βασικούς ιδεολογικούς και εκλογικούς σταθμούς που δοκίμασαν τη συνοχή και την κοινωνική φυσιογνωμία τους.

Παράλληλα, παρουσιάζονται σύγχρονες προκλήσεις τις οποίες η σοσιαλδημοκρατία οφείλει να αφουγκραστεί και να διαχειριστεί σε επίπεδο επιμέρους κρατών αλλά και ευρωπαϊκά και παρατίθενται ενδεικτικά προτάσεις για μελλοντική δράση της.

Λέξεις Κλειδιά: Σοσιαλδημοκρατία, Κεϋνσιανισμός, Τρίτος Δρόμος, Ευρωπαϊκή Ένωση, Εργατικό Κόμμα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Πορεία και Προκλήσεις της Ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου έως την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	9
1. Η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας και οι προκλήσεις της δεκαετίας του 1970.....	9
1.1 Η «Χρυσή» εποχή της Ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας.....	9
1.2 Το πρόγραμμα Bad Godesberg και η επιρροή του	11
1.3 Οι πρώτες δυσκολίες από τη δεκαετία του 1970	13
2. Η άνοδος του Νεοφιλελευθερισμού και η πολιτική επέλαση της Margaret Thatcher	17
2.1 Νεοφιλελευθερισμός.....	17
2.2 Η Πολιτική της Margaret Thatcher και οι επιπτώσεις στα συνδικάτα.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Βασικά Ευρωπαϊκά Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα	23
1. Το Γερμανικό SPD	23
1.1 Η διαμόρφωση του SPD μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου	23
1.2 Οι πρώτες κυβερνητικές συμμετοχές του SPD.....	25
1.3 Η περίοδος της Καγκελαρίας του Gerhard Schroder	28
2. Το Εργατικό Κόμμα του Ηνωμένου Βασιλείου	33
2.1 Η μεταπολεμική κυβέρνηση του Clement Attlee	33
2.2 Η κυβέρνηση του Harold Wilson	35
2.3 Η Πολιτική αντίδραση του Εργατικού Κόμματος	38
2.4 Ο Τρίτος Δρόμος του Tony Blair	41
2. Το Σουηδικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα	46
3.1 Η Διαμόρφωση του Σουηδικού Σοσιαλδημοκρατικού Μοντέλου.....	46
3.2 Οι πρώτες προκλήσεις για τους Σουηδούς Σοσιαλδημοκράτες.....	47
3.3 Η προγραμματική αναμόρφωση της δεκαετίας του 1980	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Τα Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στη σύγχρονη εποχή , η Ευρωπαϊκή πτυχή και οι προκλήσεις τους.	
1 . Τα Ευρωπαϊκά Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στη σύγχρονη εποχή	51
1.1 Το Γερμανικό SPD	51
1.2 Το Εργατικό Κόμμα του Ηνωμένου Βασιλείου.....	54
1.3 Το Σουηδικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα.....	58
2. Τα Ευρωπαϊκά Σοσιαλδημοκρατικά Κόμματα και η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	61
2.1 Στάση και προβληματισμοί των Ευρωπαϊκών Σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων για την ίδρυση της Ε.Ε	61

2.2 Οι δυσκολίες της σοσιαλδημοκρατίας στην Ε.Ε και ο ρόλος του S&D.	63
3. Σύγχρονες προκλήσεις.....	68
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	72
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	75

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Σοσιαλδημοκρατία αποτελεί μια πολιτική ιδεολογία η οποία στήριξε όσο καμία άλλη το κράτος πρόνοιας, τα δικαιώματα των ασθενέστερων στρωμάτων, την πλήρη απασχόληση και εν γένει το κοινωνικό κράτος. Κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια συνδέθηκε στενά με την εργατική τάξη και με την πάροδο του χρόνου, τα κόμματα της ιδεολογικής αυτής οικογένειας προσέλκυσαν, χάρη στην προγραμματική τους ταυτότητα, υποστηρικτές από τη μεσαία τάξη και βαθμιαία από το σύνολο του πληθυσμού.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στην προγραμματική και εκλογική περίοδο άνθησης της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με την αρχική σύνδεση με την εργατική τάξη και αργότερα τη διεύρυνση της απήχησής της στη νέα μεσαία τάξη όπως και στην δυναμική του κεϋνσιανισμού. Θα σταθούμε στον αναθεωρητικό ρόλο του Bad Godesberg που απομάκρυνε την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία από τον στόχο της αντικατάστασης του καπιταλισμού και της διαμόρφωσης ασαφούς σοσιαλιστικής κοινωνίας και θα παρουσιάσουμε τα νέα δεδομένα που επέφεραν, από τη δεκαετία του 1970, οι πετρελαϊκές κρίσεις και η κατάρρευση του Bretton Woods που προσάρμοσαν τις οικονομικές πολιτικές της Ευρώπης προς έναν πιο συντηρητικό, νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα και εκτροχίασαν την συνεχή ανοδική πορεία των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Εν συνεχεία, αναλύεται η έννοια του νεοφιλελευθερισμού η οποία αμφισβήτησε συνολικά το μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξης και τις βασικές παραδοχές της σοσιαλδημοκρατίας, η πολιτική μιας εκ των κύριων εκφραστών του, της Margaret Thatcher, που κλόνισε την δράση της οργανωμένης εργασίας στο Ηνωμένο Βασίλειο και η παρατεταμένη περίοδος μη αποτελεσματικής πολιτικής και εκλογικής αντίδρασης του Εργατικού Κόμματος της χώρας. Φτάνοντας στην ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καταγράφουμε τη στάση και τους προβληματισμούς σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων για την πολιτική και νομισματική ένωση ενώ εξετάζουμε την αρχική περίοδο λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού Κόμματος.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται οι περιπτώσεις τριών κομμάτων που, κατά την εκτίμησή μας, διαδραμάτισαν τον πλέον καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη και ανάδειξη της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας ενώ η επιλογή τους προέκυψε και από πλευράς

χρονικής συνέχειας όσον αφορά τις εκλογικές τους επιτυχίες. Αρχικά, ασχολούμαστε με το Γερμανικό SPD και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια ύπαρξής του κατά τη διαμόρφωση των θέσεών του, την κυβερνητική συμμετοχή του ως εταίρος και ως πρώτη δύναμη με τους Χριστιανοδημοκράτες και τους Φιλελεύθερους αντίστοιχα και τα χρόνια διακυβέρνησης με Καγκελάριο τον Gerhard Schröder σε συνεργασία με τους Πράσινους. Ακολουθώσ πραγματοποιήσαμε το Εργατικό Κόμμα του Ηνωμένου Βασιλείου και παραθέτουμε στοιχεία για την μεταπολεμική κυβέρνηση Clement Attlee, την κυβέρνηση Harold Wilson και την κυβέρνηση Tony Blair παρουσιάζοντας στοιχεία του σχεδίου του για τον «Τρίτο Δρόμο». Έπειτα, παραθέτουμε την περίπτωση του Σουηδικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος και του Σουηδικού μοντέλου που συνέθεσε και αποτέλεσε ένα σήμα κατατεθέν για την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία, τις προκλήσεις της δεκαετίας του 1970 και την προγραμματική αναμόρφωση του κόμματος κατά τη δεκαετία του 1980.

Στο τρίτο κεφάλαιο εκθέτουμε σύγχρονες προκλήσεις όπωσ το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και η ανάδυση του λαϊκισμού και του νεορατσισμού αλλά και τη δράση κινημάτων όπωσ η οικολογία και ο φεμινισμός και προτείνουμε ενδεικτικά τρόπουσ διαχείρισης των ζητημάτων από την σοσιαλδημοκρατία.

Στον επίλογο απαντάμε στο ερώτημα που περιβάλλει όλο το σώμα της εργασίας και αφορά το γιατί η σοσιαλδημοκρατία είναι η ενδεδειγμένη πολιτική δύναμη που θα πρέπει να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο για ένα καλύτερο μέλλον της Ευρώπης και των κρατών της παρουσιάζοντας προτάσεισ για τη μετέπειτα πολιτική της πορείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Πορεία και Προκλήσεις της Ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έως την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1. Η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας και οι προκλήσεις της δεκαετίας του 1970

1.1 Η «Χρυσή» εποχή της Ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας

Ως «χρυσή» εποχή για την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία θεωρείται η περίοδος μετά την λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Ο χρονικός καθορισμός δεν είναι τυχαίος. Η έναρξη της περιόδου οριοθετείται μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο διότι από τότε ξεκίνησε βαθμιαία η άνθηση στην οικονομία της δυτικής Ευρώπης που στάθηκε σύμμαχος της ανάδειξης των πολιτικών της σοσιαλδημοκρατίας ενώ η χρυσή εποχή λήγει με την εμφάνιση της οικονομικής ύφεσης στα μέσα της δεκαετίας του 1970 όταν οι βεβαιότητες της σοσιαλδημοκρατίας ξεκίνησαν να δοκιμάζονται.

Στην πρώτη φάση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η σοσιαλδημοκρατία προσέφερε ένα μοντέλο συγκρότησης της αριστεράς στο οποίο κεντρική ήταν η σύνδεση των κομμάτων με τα συνδικάτα. Η εφαρμογή της ιδέας της συναπόφασης και της τριμελούς διαπραγμάτευσης κεφαλαίου, κράτους και εργατικών συνδικάτων αποτέλεσε το επιστέγασμα αυτής της πολιτικής συνέργειας με το εργατικό κίνημα (Moschonas, 2002).

Προς το τέλος της δεκαετίας του 1950 τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα εισήλθαν σε μια διαδικασία προγραμματικής απομάκρυνσης από το ριζοσπαστικό στοιχείο. Η λογική του ηρωϊκού στοιχείου άρχισε να φθίνει και ξεκίνησε μια πορεία εκπλήρωσης μικρών και συγκεκριμένων βημάτων στη βάση του αναθεωρητισμού.

Χαρακτηριστικά που ήταν σε γενικές γραμμές κοινά για τα ευρωπαϊκά σοσιαλιστικά κόμματα ήταν η εγκατάλειψη της χρήσης της βίας ως μέσο απόκτησης ισχύος, ο ορισμός του σοσιαλισμού ως κοινωνικό ιδεώδες αναπόσπαστο από την ιδέα της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και η απομάκρυνση από την ιδέα της κρατικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής. Η τριμελής αυτή στοχοθεσία βασίστηκε στα

ζητούμενα της εποχής. Η χρονική συγκυρία αποτύπωνε τη σπουδαιότητα που έδιναν οι δυτικοευρωπαϊκές κοινωνίες στην καθιέρωση του αισθήματος της ασφάλειας και πολιτικής σταθερότητας μετά από μια αιματηρή και ταραχώδη πολυετή περίοδο συγκρούσεων.

Τα κεντροαριστερά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, μετά τον πόλεμο, κατόρθωσαν να ενσωματωθούν πλήρως στο πολιτικό σύστημα, εξέλιξη που επέτρεψε να είναι σε θέση να συνάπτουν συμμαχίες με άλλα κόμματα και να διευρύνουν την εκλογική τους απήγηση. Η Σοσιαλιστική Διεθνής¹ τοποθέτησε, προς αυτή την κατεύθυνση, τον δημοκρατικό πλουραλισμό σαν επίσημη θέση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Οι βασικότερες επιδιώξεις αφορούσαν την οικονομική σταθερότητα, την κοινωνική ειρήνη και τη βελτίωση των συνθηκών ζωής. Η μεταπολεμική οικονομική άνθηση στη Δυτική Ευρώπη αποτέλεσε σύμμαχο για την εξέλιξη του σοσιαλδημοκρατικού πλαισίου. Στο επίκεντρο τέθηκαν, ο εθνικός οικονομικός σχεδιασμός και η ενίσχυση του κράτους πρόνοιας. Ειδικότερα για το κράτος πρόνοιας, πολιτικές που σε γενικές γραμμές ήταν κοινές για τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα αφορούσαν την όσο το δυνατόν πιο ουδέτερη κρατική παρέμβαση στις σχέσεις ανάμεσα σε εργοδότες και συνδικάτα και την επίτευξη θεσμικού διαλόγου μεταξύ των δυο ομάδων, την καθιέρωση συστήματος κοινωνικής ασφάλισης για την εγγύηση βασικών υπηρεσιών όπως η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, στα επιδόματα ανεργίας και οικογένειας, στις συντάξεις, στις άδειες μητρότητας και γενικότερα την εξασφάλιση ενός ικανοποιητικού επιπέδου επιδομάτων (Delwit, 2005). Παράλληλα, τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα πρωτοστάτησαν στις προσπάθειες για επίτευξη αναδιανεμητικής πολιτικής στον αγροτικό τομέα προκειμένου να τονωθούν οι καθυστερημένοι με την έναρξη της μεταπολεμικής άνθησης στην Ευρώπη.

Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της εποχής συνέχισαν να διεθέτουν την σύνδεση με τα εργατικά συνδικάτα ωστόσο στην πράξη και στην εκλογική τους αποτίμηση δεν ήταν ταξικά. Εξελίχθηκαν σε κόμματα που απευθύνονταν ολοένα και περισσότερο στην νέα μεσαία τάξη. Ως σχηματισμοί τοποθετήθηκαν στην κεντροαριστερά ενώ στις πρώτες δεκαετίες μετά τον Β' Παγκόσμιο, στην ουσία δεν διέθεταν κάποιον

¹ Ιδρύθηκε το 1951 στο «Συνέδριο της Φρανκφούρτης». Αποτελεί μια διεθνή οργάνωση που περιλαμβάνει σοσιαλδημοκρατικά, σοσιαλιστικά και εργατικά κόμματα. Σήμερα αριθμεί 134 πολιτικά κόμματα και οργανώσεις παγκοσμίως.

σημαντικό πολιτικό ανταγωνιστή στα αριστερά του πολιτικού τόξου κάτι που βοήθησε στο να διαμορφώσουν τη δική τους προγραμματική πορεία και να διατηρήσουν αποστάσεις από τα άκρα του συστήματος τα οποία απέφευγε το εκλογικό σώμα. Με αυτό τον τρόπο προσέγγισαν τους ψηφοφόρους της μεσαίας τάξης καθώς επιβεβαίωσαν τη θέση τους ως κόμματα νομιμότητας.

Η άνθηση της σοσιαλδημοκρατίας ήταν στενά συνδεδεμένη με τη διεύρυνση του ρόλου του κράτους και τον κεϋνσιανισμό². Ο κεϋνσιανισμός έθεσε ένα σχέδιο για τον τρόπο με τον οποίο οι οικονομικές ρυθμίσεις του κράτους θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν έναν από τους πιο σημαίνοντες στόχους της σοσιαλδημοκρατίας, την πλήρη απασχόληση και την ενδυνάμωση του κράτους πρόνοιας. Μέσω των τεχνικών του ο κεϋνσιανισμός κατέστησε εφικτό τον συγκερασμό μεταξύ των συμφερόντων της εργατικής τάξης που περιελάμβαναν τη δικαιότερη κατανομή πλούτου, πλήρη απασχόληση, ενίσχυση του ρόλου του συνδικαλισμού και το εθνικό συμφέρον της διατήρησης της ανάπτυξης. Σημαίνοντα ρόλο στη διατήρηση των επιπέδων της πλήρους απασχόλησης και της επέκτασης των δημοσίων υπηρεσιών διαδραμάτισε η παρατεταμένη περίοδος άνθησης των οικονομικών μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η άνοδος του χώρου της σοσιαλδημοκρατίας είχε τη συμβολική απόδοσή της στο Πρόγραμμα Bad Godesberg³ του γερμανικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος SPD.

1.2 Το πρόγραμμα Bad Godesberg και η επιρροή του

Το Πρόγραμμα Bad Godesberg αντιπροσώπευε μια πραγματική καμπή στην ιστορία της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας. Στην ουσία με το Bad Godesberg σφραγίστηκε η απόρριψη του στόχου της αντικατάστασης του καπιταλισμού και της συγκρότησης μιας ασαφούς σοσιαλιστικής κοινωνίας. Η δέσμευση μεταβλήθηκε στην προσπάθεια

² Μακροοικονομική θεωρία, δημιουργήμα του John Maynard Keynes. Ο Keynes θεωρεί πως η άσκηση επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής μέσω κρατικών δαπανών σε περίοδο ύφεσης μπορεί να τονώσει τη ζήτηση, και να ωθήσει την οικονομία προς την ανάκαμψη αποδεσμεύοντάς την από υφεσιακές πολιτικές. Η ενίσχυση της συνολικής ζήτησης υποστηριζόμενη από κρατική παρέμβαση και η χρηματοδότηση της οικονομίας και των επιχειρήσεων με σκοπό να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας και να διασφαλιστεί η πλήρης απασχόληση είναι η μόνη λύση για να μειωθεί η ανεργία.

³ Πόλη στο κρατίδιο της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας. Η περιοχή όπου το SPD επέλεξε να γίνει η διακήρυξη του ομώνυμου Προγράμματος που σηματοδοτούσε μια νέα εποχή για το SPD και τη σοσιαλδημοκρατία γενικότερα με απομάκρυνση από το ριζοσπαστικό στοιχείο.

για μεταρρύθμιση του καπιταλισμού με έναν λαϊκό προσανατολισμό αποβάλλοντας τον ταξικό διαχωρισμό.

Η γενική εθνικοποίηση της βιομηχανίας και των μέσων παραγωγής δεν θεωρήθηκε πια επιλογή. Η σοσιαλδημοκρατία ενέκρινε πλέον την οικονομία της ελεύθερης αγοράς και του συνακόλουθου ανταγωνισμού που προκύπτει. (Perazzoli, 2016). Οι συνθήκες που διαμορφώθηκαν στην αρχική φάση του Ψυχρού Πολέμου ενίσχυσαν την διαδικασία οριοθέτησής του. Εν προκειμένω, στη Γερμανία όπου «γεννήθηκε» το Πρόγραμμα, το SPD, με βάση τα κοινά αιτήματα στις κοινωνίες της Δυτικής Ευρώπης που αφορούσαν την εγκατάλειψη της πρακτικής της βίας και την πολιτική σταθερότητα με την δέσμευση στην κοινοβουλευτική δημοκρατία, δημιουργήθηκε η ανάγκη το κόμμα να πετύχει την προγραμματική του αναθεώρηση και να αντιμετωπίσει τον εξ'αριστερών εχθρό που ήταν ο ρωσικός κομμουνισμός. Η ηγεσία του SPD υπερέτνισε υπέρ της ρήξης με την Ανατολική Γερμανία (Perazzoli, 2017). Μάλιστα, αμέσως μετά την έγκριση του Προγράμματος, δόθηκε ρητή εντολή στη Διευθύνουσα Επιτροπή του SPD να αποκλείσει πολυάριθμα άτομα και οργανώσεις που κρίνονταν ύποπτοι για σχέσεις με την Ανατολική Γερμανία όπως η Γερμανική Φοιτητική Ένωση (SDS).

Παράλληλα, οι οικονομικές συνθήκες ευνοούσαν τη μεταρρύθμιση καθώς η ανάκαμψη που σημειωνόταν μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο καθιστούσαν υλοποιήσιμο τον σχεδιασμό του Bad Godesberg δίχως αυτό να εμπεριέχει τον κίνδυνο της εξαφάνισης με εκλογικούς όρους. Προγραμματικά, το Bad Godesberg δρομολόγησε έναν εγγενώς μεταρρυθμιστικό τρόπο λειτουργίας με ρεαλιστικούς στόχους όπως η αύξηση της ευημερίας, η δίκαιη κατανομή του εθνικού προϊόντος, η πλήρης απασχόληση και η πολιτική σταθερότητα. Χωρίς να αποποιείται τη σχέση με το εργατικό κίνημα, τότε ήταν που γίνεται η μεγάλη μετάβαση στο να καταστούν τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα περισσότερο κόμματα των εργαζομένων, με γνώμονα την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, όχι όμως εργατικά κόμματα. Εξάλλου, στην πράξη, η επέκταση της κατανάλωσης επέφερε αλλαγές στα κοινωνικά στρώματα, μεταξύ αυτών και στην εργατική τάξη.

Η επικύρωση του Bad Godesberg αντιπροσώπευε την οριστικοποίηση της πολιτικής νομιμοποίησης του SPD που τελέστηκε με την συμμετοχή των Σοσιαλδημοκρατών στην κυβέρνηση της Γερμανίας με τον σχηματισμό του πρώτου γερμανικού μεγάλου

συνασπισμού μεταξύ του 1966 και του 1969. Παράλληλα, αποτέλεσε έναν οδηγό για τα κόμματα του σοσιαλδημοκρατικού χώρου της δυτικής Ευρώπης.

1.3 Οι πρώτες δυσκολίες από τη δεκαετία του 1970

Από την περίοδο μετά το 1970 δημιουργήθηκε ένας βαθμός αβεβαιότητας για την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία και ανέδειξε προβλήματα που δεν είχε αντιμετωπίσει, τουλάχιστον σε τόσο διογκωμένο βαθμό, στο παρελθόν. Χρονικά οριοθετημένη, η νέα πραγματικότητα της οικονομικής ύφεσης θα μπορούσαμε να πούμε ότι ξεκινά με την κατάρρευση του Bretton Woods⁴ το 1973 και τις πετρελαϊκές κρίσεις του 1973⁵ και του 1979⁶. Έκτοτε δόθηκε το έναυσμα για μια περίοδο αυξανόμενης χρηματοπιστωτικής αστάθειας, βραδύτερους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, υψηλότερους ρυθμούς πληθωρισμού και μεγαλύτερη ανεργία.

Στις βιομηχανικές καπιταλιστικές χώρες, οι κυβερνήσεις των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων βρέθηκαν ενώπιον των απαιτήσεων των εργαζομένων και των εργοδοτών για πρόσθετες κρατικές δαπάνες, οι μεν για βελτιώσεις στις υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας οι δε για συλλογικές επενδύσεις δίχως όμως να επιθυμούν να πληρώσουν για αυτές μέσω αυξημένης φορολογίας. Αντ' αυτού επιλέχθηκαν οι αυξήσεις στην

⁴ Η Διάσκεψη του Bretton Woods στο New Hampshire των ΗΠΑ (1-22 Ιουλίου 1944) πραγματοποιήθηκε με την εκπροσώπηση 44 κρατών ή κυβερνήσεων με στόχο να ρυθμίσει τις οικονομικές συνθήκες μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την ήττα της Γερμανίας και Ιαπωνίας. Κατήρτισε ένα σχέδιο ώστε με τη συμβολή της Διεθνούς Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου να δρομολογήσει την ανασυγκρότηση διαθέτοντας, η μεν Διεθνής Τράπεζα, μακροπρόθεσμα κεφάλαια σε κράτη που χρειάζονταν ξένη βοήθεια, το δε Διεθνές Νομισματικό Ταμείο χρηματοδότηση για βραχυπρόθεσμες ανισορροπίες στο ισοζύγιο πληρωμών χωρών. Οι 730 αντιπρόσωποι που συμμετείχαν αποφάσισαν τη δημιουργία του συστήματος Bretton Woods που ήταν ένα σύστημα σταθερών αλλά προσαρμόσιμων συναλλαγματικών ισοτιμιών που ίσχυσε για την περίοδο 1946-1971. Βασιζόταν στον κανόνα-συναλλάγματος χρυσού με κύριο νόμισμα το αμερικανικό δολάριο, το οποίο ήταν μετατρέψιμο σε χρυσό μόνο για τις συναλλαγές μεταξύ της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ και των Κεντρικών Τραπεζών των χωρών που διατηρούσαν τα συναλλαγματικά τους διαθέσιμα σε χρυσό και κυρίως σε αμερικανικό δολάριο.

⁵ Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 συνδέεται με την έκρηξη του 4^{ου} αραβοϊσραηλινού πολέμου γνωστού και ως Πολέμου του Yom Kippur. Οι αραβικές πετρελαιοπαραγωγές χώρες, μετά την εμπλοκή των ΗΠΑ με τη στήριξη που παρείχαν κυρίως σε όπλα και πυρομαχικά προς το Ισραήλ, αποφάσισαν την επιβολή εμπάργκο στις εξαγωγές πετρελαίου προς τη Δύση προκειμένου να αυξηθεί η πίεση για να υπάρξει ανακωχή με θετικούς για τα αραβικά κράτη όρους. Η ανακωχή τελικά επετεύχθη στις 26 Οκτωβρίου 1973, το εμπάργκο ήρθη τον Μάρτιο του 1974.

⁶ Η πετρελαϊκή κρίση του 1979 προέκυψε στο πλαίσιο της Ιρανικής επανάστασης που είχε ως αποτέλεσμα την αποπομπή της εξουσίας του σάχη και την ανάληψη της εξουσίας από τον Ayatollah Khomeini. Το κλίμα πολιτικής αστάθειας στη χώρα οδήγησε σε μεγάλη αύξηση της τιμής του πετρελαίου η οποία συνεχίστηκε και για το πρώτο διάστημα της εξουσίας του Khomeini.

προσφορά χρήματος που προέκυψαν από την πάλη μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου. Οι εργάτες πίεσαν για αυξήσεις στους μισθούς ενώ το κεφάλαιο αύξησε τις τιμές οπότε η αύξηση της προσφοράς χρήματος ήταν απαραίτητο αποτέλεσμα της δέσμευσης για πλήρη απασχόληση. Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα βρέθηκαν σε μια κρίσιμη καμπή καθώς επί σειρά δεκαετιών απέφευγαν το δίλημμα της επιλογής ανάμεσα στα στεία οικονομικά δεδομένα και τις κυβερνητικές επεμβάσεις για βελτίωση των συνθηκών ζωής, ευημερίας και μείωσης της ανισότητας. Οι ισχυρές μεταπολεμικές οικονομικές συνθήκες σήμαιναν ότι οι μεταρρυθμίσεις για εργαζόμενους και φτωχούς ήταν συγκριτικά πολύ φθηνότερες και δεν απειλούσαν το οικονομικό σύστημα. Με την μεταπολεμική έκρηξη φάνηκε ότι οι πολιτικές για την εργασία και το κεφάλαιο δεν ήταν αμοιβαία αποκλειόμενες. Σε περιόδους, όμως, οικονομικής ύφεσης, οι κοινωνικές μεταρρυθμίσεις είναι περισσότερο επιζήμιες για τους επιχειρηματίες, μιας και υφίστανται μεγαλύτερους φόρους εισοδήματος επομένως υπάρχει πιο σκληρή αντίστασή τους.

Μετά την κατάρρευση των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods η επιλογή της κίνησης προς την κατεύθυνση της οικονομικής δημοκρατίας που θα σήμαινε ότι οι αυξήσεις μισθών θα εξαρτιόνταν από τις αυξήσεις παραγωγικότητας και επομένως η εργασία θα συμμετείχε στις αποφάσεις που θα καθόριζαν τον ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας, δεν μπόρεσε να υλοποιηθεί δεδομένων των αντιδράσεων του κεφαλαίου. Αντ' αυτού, προχώρησε μια στροφή προς τον νεοφιλελευθερισμό με εγκατάλειψη της δέσμευσης για πλήρη απασχόληση και προτεραιότητα στον έλεγχο του πληθωρισμού και προετοιμάστηκε το έδαφος ώστε τα κέντρα λήψης αποφάσεων του δυτικού κόσμου ειδικά σε χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Μεγάλη Βρετανία και η Δυτική Γερμανία (Delwit, 2005), κατά τη δεκαετία του 1980, και υπό τον μανδύα των νεοφιλελεύθερων κυβερνήσεων, να προωθήσουν αντιπληθωριστικές πολιτικές οι οποίες φέρθηκαν ευνοϊκότερα προς το κεφάλαιο, αντίθετα αποδυνάμωσαν τους μισθωτούς, η ανεργία αυξήθηκε, επιδεινώθηκαν οι εισοδηματικές ανισότητες και μετατοπίστηκαν τα φορολογικά βάρη σε βάρος των χαμηλότερων εισοδηματικά ομάδων (Delwit, 2006).

Πιέσεις δέχθηκαν όλα τα κόμματα ανεξαρτήτως ιδεολογικής τοποθέτησης όμως ειδικά για τη στοχοθεσία των σοσιαλδημοκρατών, που περιελάμβανε την διμερή διαπραγμάτευση ανάμεσα σε κεφάλαιο και συνδικάτα με τις ευλογίες των εκάστοτε κυβερνήσεων, η ισχυρότερη παγκοσμιοποίηση με την αποδυνάμωση φραγμών στην

παγκόσμια κινητικότητα του κεφαλαίου συνεισέφερε στην παρακμή των συνδικάτων και των συλλογικών διαπραγματεύσεων κι ενώ η ανισότητα αυξήθηκε εντός των κρατών αλλά μεταξύ αυτών. Με βάση αυτά τα δεδομένα, η φορολογία για το κεφάλαιο έγινε περισσότερο ανταγωνιστική διεθνώς και άρα πιο χαμηλή και κατ'επέκταση η πολιτική πλήρους απασχόλησης, βασική θεώρηση του κενσσιανισμού, δεν ήταν εφικτό να συνεχιστεί ενώ το ίδιο ισχύει για την αναδιανομή των παροχών.

Χαρακτηριστική εξέλιξη συνιστά ότι σε όλα τα σημαντικότερα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα που ενίσχυσαν τις εκλογικές τους δυνάμεις και κέρδισαν εκλογές κατά τη δεκαετία του 1980, αντιμετώπισαν ένα πολιτικό περιβάλλον ποικίλου εκλογικού ανταγωνισμού και πέτυχαν με την επιλογή κεντρικού προγράμματος (Kitschelt, 1994). Στη Γαλλία την κεντρία στρατηγική της κυβέρνησης του Σοσιαλιστικού Κόμματος⁷ με Πρόεδρο τον François Mitterand⁸ ακολούθησε μια αυξανόμενη αυτονομία της ηγεσίας του κόμματος συνοδευόμενη από ρευστή κομματική οργάνωση και απόσταση από τα εργατικά συνδικάτα. Στην Ισπανία η κεντρομόλος αναδιαμόρφωση προήλθε έπειτα από κομματική αναδιάρθρωση του κόμματος με τους τεχνοκράτες να εκτοπίζουν τα αριστερά ρεύματα εντός του PSOE⁹. Στην Ιταλία η κεντρία μετάβαση του Italian Socialist Party¹⁰ είχε ξεκινήσει ήδη από τη δεκαετία του 1970 και επισπεύτηκε λόγω αυξημένου αριστερού ανταγωνισμού με απομάκρυνση από την αριστερή αναδιανεμητική πολιτική. Τέλος, όσον αφορά την Ελλάδα, διαπιστώθηκε σύγκλιση του ΠΑΣΟΚ¹¹ με την κυρίαρχη ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία που επέφερε ρήξη με την ριζοσπαστική εποχή του. Το ΠΑΣΟΚ άρχισε να συμβιβάζεται με το ΝΑΤΟ και την ΕΟΚ και να τηρεί αυστηρή στάση απέναντι στα εργατικά συνδικάτα. (Tsarouhas, 2010)¹² Στη Σουηδία και το Βέλγιο η παγίωση της μαζικής οργάνωσης των κομμάτων περιόριζε την ηγεσία στο να

⁷ Το Σοσιαλιστικό Κόμμα (*Parti socialiste*) είναι πολιτικό κόμμα της Γαλλίας. Ιδρύθηκε το 1969.

⁸ Πρόεδρος του Σοσιαλιστικού Κόμματος Γαλλίας (1971-1995), Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας (1981-1995).

⁹ Το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα (*Partido Socialista Obrero Español – PSOE*) είναι ένα πολιτικό κόμμα της Ισπανίας. Ιδρύθηκε το 1879.

¹⁰ Το Σοσιαλιστικό κόμμα (*Partito Socialista Italiano*) ήταν ένα κόμμα της Ιταλίας. Ιδρύθηκε το 1892 και διαλύθηκε το 1994.

¹¹ Το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑΣΟΚ) είναι ένα πολιτικό κόμμα της Ελλάδας. Ιδρύθηκε το 1974.

¹² Η εξέλιξη των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων σε Ιταλία, Ισπανία και Ελλάδα, της οικογένειας του σοσιαλιστικού νότου, ήταν διακριτή καθώς αναπτύχθηκε σε χώρες με καθυστέρηση στην εκβιομηχάνιση, συντηρητικές κοινωνικές αξίες και ασθενέστερη επιρροή από τα συνδικάτα.

πραγματοποιήσει μεταρρυθμίσεις και αυτή την δυσκολία την βίωσαν στα τέλη του 1980 με εκλογικές ήττες. Στην Ολλανδία από την άλλη, νωρίς μέσα στη δεκαετία το 1970 εγκαταλείφθηκε η μαζική κομματική οργάνωση και υπήρξε έντονη διαφοροποίησε με τους αριστερούς ανταγωνιστές.

Οι τρεις βασικοί χαμένοι ήταν οι Δυτικογερμανοί και Αυστριακοί σοσιαλδημοκράτες και οι Εργατικοί στο Ηνωμένο Βασίλειο (Moschonas, 2002). Στην Αυστρία το κόμμα δεν μπορούσε λόγω της μαζικής κομματικής οργάνωσης να απαντήσει στις προκλήσεις αριστερά και δεξιά, στη Δυτική Γερμανία δεν υπήρχε ισορροπία στην στρατηγική των εναλλακτικών λύσεων ενώ στο Ηνωμένο Βασίλειο το κόμμα εγκλωβίστηκε από τις ριζοσπαστικές σοσιαλιστικές μειονότητες που προωθούσαν την πόλωση ανάμεσα σε κράτος και αγορά. Για την περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου και τις προκλήσεις που έθεσε η νεοφιλελεύθερη κυβέρνηση της Θάτσερ θα αναφερθούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Σε μια γενική θεώρηση, τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα πέτυχαν τα καλύτερα αποτελέσματα τη δεκαετία του 1950 και τη δεκαετία του 1960 (με μέσο όρο το 33,2%), υποχώρησε μέτρια τη δεκαετία του 1970 (με μ.ο. 31,7%), σταθεροποιήθηκε σε κάπως χαμηλότερο επίπεδο τη δεκαετία του 1980 (με μ.ο. 31,1%) και στη συνέχεια επιδεικνύεται μια πορεία παρακμής τη δεκαετία του 1990 (29,2%) και το 2000-2009 (26,6%). Η πτώση ήταν σταθερή, με κάθε δεκαετία να είναι λιγότερο καλή εκλογικά από ό,τι η προηγούμενη (-1,5% τη δεκαετία του 1970, -0,6% τη δεκαετία του 1980, -1,9% τη δεκαετία του 1990 και -2,6% τη δεκαετία του 2000) (Cronin et al., 2011).

2. Η άνοδος του Νεοφιλελευθερισμού και η πολιτική επέλαση της Margaret Thatcher

2.1 Νεοφιλελευθερισμός

Όπως αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, μετά από μια μακρά περίοδο οικονομικής και αναπτυξιακής άνθησης και τον πρωτεύοντα ρόλο της κεϋνσιανής πολιτικής, οι συνθήκες από το 1973 και έπειτα άλλαξαν στο πεδίο της οικονομίας με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, πληθωρισμού και τις κρίσεις στα ισοζύγια πληρωμών των χωρών της Δύσης. Η δεκαετία του 1980 σηματοδεύτηκε από την ανάδυση της θεωρίας του νεοφιλελευθερισμού που αμφισβήτησε στην ολότητά του το μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξης και τις βασικές παραδοχές της σοσιαλδημοκρατίας.

Σύμφωνα με τον νεοφιλελευθερισμό, η οικονομία πρέπει να στηρίζεται στην ελεύθερη αγορά, τον ανταγωνισμό και την κινητικότητα του κεφαλαίου με την κρατική ρύθμιση στις συναλλαγές να γίνεται στον ελάχιστο δυνατό βαθμό. Γενικότερα, η συγκεκριμένη θεωρία επιδιώκει τον περιορισμό του ρόλου του κράτους ενώ δίνει έμφαση στην προαγωγή του ατομικού συμφέροντος έναντι του συλλογικού (Sikka, 2014). Ως ατομικιστές οι νεοφιλελεύθεροι επικεντρώνονται στην αυτάρκεια του ατόμου όχι με γνώμονα το ίδιο τα άτομα αλλά με απώτερο στόχο την περαιτέρω μείωση της παρέμβασης του κράτους. Η έννοια του κράτους πρόνοιας με κομβικές πτυχές του όπως η κοινωνική ασφάλιση, τα επιδόματα, η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και γενικότερα η αναδιανεμητική πολιτική των σοσιαλδημοκρατών βρέθηκε στο επίκεντρο της κριτικής των νεοφιλελευθέρων που στόχευαν στην πρόσβαση στους τομείς αυτούς του ιδιωτικού παράγοντα.

Μια ακόμα σημαντική πτυχή του νεοφιλελευθερισμού είναι η προσπάθειά του να καθιστά τα επιμέρους άτομα ως ανταγωνιστικά όντα που αέναο στόχο έχουν την επιδίωξη ιδιωτικού πλούτου και την κατανάλωση. Ουσιαστικά διατεινόταν ότι η υποταγή στην αρχή της αγοράς θα οδηγούσε σε νέες θέσεις εργασίας και απόκτηση ευμάρειας. Μάλιστα, σε αυτό το πλαίσιο κεντρικό ρόλο είχε η αδιάκοπη εστίαση στις μετρήσεις της απόδοσης των εργαζομένων η οποία υποβάλλει τα άτομα σε ένα

διαρκές καθεστώς επίτευξης στόχων πριν τις αξιολογήσεις. Τέτοιες πρακτικές νομιμοποιούν τη λογική των αγορών και του ανταγωνισμού αφού ευθέως από την απόδοση καθορίζεται η αμοιβή καθιστώντας τον εργατικό κόσμο έρμαιο των αποφάσεων των στελεχών των επιχειρήσεων.

Τα προτάγματα του νεοφιλελευθερισμού βρήκαν ως κύριους εκφραστές τον Ronald Reagan¹³ στις ΗΠΑ και την Margaret Thatcher¹⁴ στο Ηνωμένο Βασίλειο και προκειμένου να μπορέσουν να μεταφέρουν και σε άλλες χώρες την νεοφιλελεύθερη πολιτική τους χρησιμοποίησαν τους μοχλούς των άμεσων ξένων επενδύσεων αλλά και την δράση χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο¹⁵ και η Παγκόσμια Τράπεζα¹⁶.

2.2 Η Πολιτική της Margaret Thatcher και οι επιπτώσεις στα συνδικάτα

Ο βρετανικός συνδικαλισμός αναπτύχθηκε μέσα στη διάρκεια των χρόνων παρά το γεγονός της απουσίας σχετικής νομοθετικής ρύθμισης. Χαρακτηριστικά, μέχρι τη δεκαετία του 1970 δεν υπήρχε μηχανισμός που να απαιτεί από τον εκάστοτε εργοδότη να αναγνωρίζει το σωματείο των εργαζομένων του. Ωστόσο, η πολιτική των βρετανικών κυβερνήσεων του 20^{ου} αιώνα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ουδέτερη αφού, έμμεσα, το κράτος ενθάρρυνε τον συνδικαλισμό και τις συλλογικές διαπραγματεύσεις είτε στον δημόσιο είτε στον ιδιωτικό τομέα (Pencavel, 2003). Οι κεϋνσιανές πολιτικές που ακολουθήθηκαν στη χώρα τις δεκαετίες του 1960 και 1970 και προσέδιδαν πρωταρχικό ρόλο στην πλήρη απασχόληση, παρείχαν μια έμμεση ευνοϊκή συνθήκη για τα συνδικάτα. Με τον καθορισμό ελάχιστων μισθών σε επιλεγμένους κλάδους, με την απαίτηση από τους εργοδότες να πληρώνουν συχνά μισθούς με διαπραγμάτευση των συνδικάτων και την αποθάρρυνση του

¹³ Ο 40^{ος} Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών (1981-1989).

¹⁴ Πρόεδρος του Συντηρητικού Κόμματος (1975-1990), Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου (1979-1990).

¹⁵ Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) αποτελεί έναν διεθνή οργανισμό χρηματοπιστωτικής εποπτείας που ιδρύθηκε το 1944 για να εξυπηρετήσει τη διεθνή νομισματική συνεργασία μεταξύ των μελών του, να τους παρέχει ένα μόνιμο διεθνές φόρουμ για συμβουλευτική, καθοδήγηση σε βασικές οικονομικές πολιτικές, τεχνική βοήθεια και εκπαίδευση, καθώς και την παροχή προσωρινής οικονομικής βοήθειας.

¹⁶ Η Παγκόσμια Τράπεζα συνιστά ένα διεθνές χρηματοπιστωτικό ίδρυμα που ιδρύθηκε το 1944 που παρέχει οικονομοτεχνική βοήθεια σε αναπτυσσόμενες χώρες με κεντρικό στόχο την εξάλειψη της φτώχειας και την προώθηση της ευημερίας διεθνώς.

ανταγωνισμού στην αγορά προϊόντων, το κράτος διαδραμάτισε σημαντικό έμμεσο ρόλο.

Τα συνδικάτα μέχρι τη δεκαετία του 1970 είχαν σημαντική ισχύ μιας και ήταν ευρέως εγκαθιδρυμένο ότι επηρέαζαν ένα φάσμα οικονομικών αποτελεσμάτων όπως μισθούς, ποσοστά εργασίας, παραγωγικότητα και κέρδη. Η συναίνεση που είχε επιτευχθεί με το τρίπτυχο κράτους-συνδικάτων-εργοδοτών, βασικό μέλημα της σοσιαλδημοκρατίας, υπονομεύθηκε προς το τέλος της δεκαετίας του 1970. Ανάμεσα στους λόγους της μείωσης της υποστήριξης της οργανωμένης εργασίας ήταν η παρατεταμένη περίοδος των απεργιακών κινητοποιήσεων του «χειμώνα της δυσαρέσκειας»¹⁷ ο οποίος τελικά οδήγησε σε μεγάλη φθορά την κυβέρνηση James Callaghan¹⁸. Κι αν η θετική άποψη των πολιτών για την συνδικαλιστική οργάνωση χάθηκε για μικρό χρονικό διάστημα, η εξουσία του Ηνωμένου Βασιλείου διατηρήθηκε στα χέρια των Συντηρητικών για πάνω από μια δεκαετία. Η Margaret Thatcher, εκ των βασικών εκφραστών του νεοφιλελευθερισμού, αντιμετώπιζε τη συνδικαλιστική δράση, μεταξύ άλλων, ως κύρια αιτία για τις χαμηλές επιδόσεις της Βρετανίας στον τομέα της παραγωγικότητας ενώ, παράλληλα, ετίθετο ιδεολογικά κατά της προαγωγής του συλλογικού συμφέροντος έναντι του ιδιωτικού.

Όταν η Margaret Thatcher ανέλαβε την Πρωθυπουργία του Ηνωμένου Βασιλείου, την οποία και διατήρησε για πάνω από 10 χρόνια, βασίστηκε στα δεδομένα που παρατηρούνταν στο Ηνωμένο Βασίλειο στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και αρχές του 1980 όπως η μείωση της πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας ακολουθούμενη από αργή οικονομική ανάπτυξη, σταθερή πτώση της απασχόλησης και αύξηση της ανεργίας (Buitter & Miller, 1984) προκειμένου να εφαρμόσει τη νεοφιλελεύθερη πολιτική της. Η ίδια υποστήριξε ότι το Ηνωμένο Βασίλειο την δεκαετία του 1970 δεν βίωνε μια κρίση καπιταλισμού αλλά μια κρίση σοσιαλισμού (Hayton & Crines, 2015).

Η ίδια ανέκαθεν τοποθετούσε στο επίκεντρο και εργαζόταν προς την κατεύθυνση της στήριξης της ελεύθερης αγοράς έχοντας έως και εχθρική στάση απέναντι στο

¹⁷ Ο Χειμώνας της Δυσαρέσκειας έλαβε χώρα από τον Νοέμβριο του 1978 έως τον Φεβρουάριο του 1979. Οι απεργίες αντιπροσώπευαν την απόρριψη από πλήθος ομάδων εργαζομένων της εισοδηματικής πολιτικής της κυβέρνησης των Εργατικών που είχε οδηγήσει σε πτώση των πραγματικών αποδοχών των εργαζομένων σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.

¹⁸ Αρχηγός των Εργατικών (1976 – 1980).

κοινωνικό κράτος, τις κρατικές δαπάνες, την φορολογία, την κοινωνική αναδιανομή και την κοινωνική στέγαση. Θεωρούσε την μικτή οικονομία, την εγγυημένη απασχόληση, το κράτος πρόνοιας, τις υψηλές δημόσιες δαπάνες, τις προσπάθειες επίλυσης προβλημάτων με διαπραγματεύσεις ως το χειρότερο σενάριο (Tracey & Herzog, 2014).¹⁹ Κεντρική θέση στην οικονομική πολιτική της είχε η παραγωγικότητα. Η Thatcher δεν ήταν διατεθειμένη να διασώσει ή να επιδοτήσει βιομηχανίες που δεν παρουσίαζαν πλεόνασμα ενώ με την πολιτική της επεδίωκε, στην ουσία, την εκκαθάριση των αδυνάμων της αγοράς προς όφελος της αποτελεσματικότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο τομέας της μεταποίησης με τη σειρά κλεισίματος παραγωγικών μονάδων, εκεί όπου η συνδικαλιστική δράση των χειρωνακτών εργατών παραδοσιακά ήταν πολύ ισχυρή.

Κατά την περίοδο διακυβέρνησής της υπονομεύθηκε η προστασία των εργαζομένων με τη θέση των συνδικαλιστικών οργανώσεων να γίνεται ολοένα και πιο επισφαλής κατά την δεκαετία του 1980. Αυτό εν μέρει προέκυπτε μέσω νομοθετικών περιορισμών στις συνδικαλιστικές ασυλίες, εν μέρει λόγω της εσκεμμένης υποβάθμισης του ρόλου των συνδικάτων ως συμμετεχόντων στον σχεδιασμό της βιομηχανικής πολιτικής και εν μέρει λόγω της σύντομης, κατά το πρώτο διάστημα διακυβέρνησης της Thatcher, περιόδου αντιδημοφιλίας της οργανωμένης εργασίας.²⁰ Κατά την περίοδο διακυβέρνησής της, επίσης, η εργατική τάξη είδε διόγκωση στους φόρους που κατέβαλε, μάλιστα οι πλουσιότερες ομάδες πλήρωναν μικρότερο ποσοστό του εισοδήματός τους σε φόρους σε σύγκριση με την περίοδο μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970.

²⁰ Η αποδυνάμωση της συνδικαλιστικής δύναμης δεν συνεπάγεται και βελτίωση των δεικτών ύφεσης της οικονομικής δραστηριότητας του Ηνωμένου Βασιλείου. Τουναντίον, η έλλειψη συνεργασίας κυβέρνησης και διοικήσεων εργοδοσίας με τους εργαζόμενους αποτέλεσε έναν από τους λόγους της αναποτελεσματικότητας του Ηνωμένου Βασιλείου. Φυσικά και υπήρχαν αρκετά περιθώρια για βελτίωση της παραγωγικότητας στις βιομηχανίες του Ηνωμένου Βασιλείου ωστόσο η αποδυνάμωση της φωνής της οργανωμένης εργασίας δεν είναι η λύση για την επάρκεια στην παραγωγικότητα και σίγουρα δεν αποτελεί πανάκεια η British Steel Corporation όπου κεφάλαιο και εργασία χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο παραγωγικά όπως απέδειξαν παραδείγματα όπως η British Airways και. Επομένως, πρόκειται για μια κυρίως πολιτική απόφαση από πλευράς της ηγεσίας της κυβέρνησης των Συντηρητικών.

Χαρακτηριστική περίπτωση της σφοδρότητας της εναντίωσης με τα συνδικάτα αποτέλεσε η 12μηνη απεργία των ανθρακωρύχων τη διετία 1984-1985 που σηματοδεύτηκε από σφοδρές συγκρούσεις στα ανθρακωρυχεία της Μεγάλης Βρετανίας. Η σύγκρουση θεωρήθηκε εκ μέρους του πολιτικού γραφείου της Θάτσερ ως πολιτική και όχι καθαρά βιομηχανική. Η απεργία των ανθρακωρύχων αποτέλεσε ένα σημείο καμπής για τη βρετανική ιστορία. Οι ανθρακωρύχοι άφησαν τους λάκκους για να «πολεμήσουν» την προσπάθεια της κυβέρνησης να κλείσει τα ανθρακωρυχεία και να πλήξει το συνδικάτο των ανθρακωρύχων και το εργατικό κίνημα. Η συμμετοχή στην ιστορική και παρατεταμένη απεργία ήταν μαζική με την πλειοψηφία των ανθρακωρύχων να δηλώνει το παρών. Από πλευράς εξουσίας, κινητοποιήθηκαν σύσσωμες οι δυνάμεις της Αστυνομίας με τα ανώτερα στελέχη του σώματος και το Υπουργείο Εσωτερικών να βρίσκονται σε συνεχείς διαβουλεύσεις για τον τρόπο αντιμετώπισης των αντιδράσεων που περιελάμβαναν ελέγχους στις επίμαχες περιοχές και χρήση οδοφραγμάτων. Καλλιεργήθηκε ένα κλίμα «εσωτερικού εχθρού» εντός του αστυνομικού σώματος. Στο «οπλοστάσιο» της κυβέρνησης και τα μηνύματα των μέσων ενημέρωσης με στόχο να πληγεί η εικόνα των απεργών και των αιτημάτων τους από την πλευρά της κοινής γνώμης. Σιωπηλή ήταν και η στήριξη από υψηλόβαθμα στελέχη εταιριών προς την ηγεσία της χώρας.

Το αποκορύφωμα ήταν η μάχη του Orgreave²¹ στις 18 Ιουνίου 1984, μετά την οποία εξετάζονταν τα ενδεχόμενα στρατιωτικής παρέμβασης ακόμα και κήρυξης της χώρας σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης από τη Βασίλισσα. 8.907 πολίτες συνελήφθησαν μέσα στο επόμενο διάστημα. Μετά τις συλλήψεις η κυβέρνηση είχε να διαχειριστεί έναν πρωτοφανή αριθμό υποθέσεων που έπρεπε να παραπεμφθούν στα δικαστήρια. Τότε έκαναν την εμφάνισή τους πιέσεις και ρητές οδηγίες προς το δικαστικό σώμα να εκδοθούν ασυνήθιστα αυστηρές ποινές. Τους επιβλήθηκαν πρόστιμα, φυλακίστηκαν ή απολύθηκαν, ορισμένοι δεν εργάστηκαν, μάλιστα, ποτέ ξανά και αρκετοί ήταν οι ανθρακωρύχοι που συνελήφθησαν και μέσα στα ίδια τους τα σπίτια.

²¹ Η σύγκρουση μεταξύ διαμαρτυρούμενων και κρατικών δυνάμεων ασφαλείας στις 18 Ιουνίου 1984 σε εργοστάσιο της εταιρίας British Steel Corporation στο Orgreave της Μητρόπολης του Rotherham. Επρόκειτο για μια από τις πιο βίαιες αντιπαραθέσεις στην ιστορία του Ηνωμένου Βασιλείου και χρονολογείται την περίοδο της μεγάλης απεργίας των ανθρακωρύχων στη Βρετανία που διήρκεσε για 12 μήνες. Χαρακτηριστικό της συγκεκριμένης «Μάχης του Orgreave ήταν η εκτεταμένη βία από πλευράς των δυνάμεων ασφαλείας.

Η ήττα της απεργίας οδήγησε γρήγορα στο κλείσιμο των περισσότερων ανθρακωρυχείων συνοδευόμενη από ταχεία ιδιωτικοποίηση των εθνικοποιημένων βιομηχανιών, τη συντριβή της οργανωμένης εργασίας και την αυξανόμενη ανεργία. Παράλληλα, το ποσοστό των βρετανικών επιχειρήσεων που αναγνώριζαν στις χειρωνακτικές ή μη συνδικαλιστικές ενώσεις τη συλλογική διαπραγμάτευση για τις εργασιακές συνθήκες και τους μισθούς περιορίστηκε, ειδικά στις νεοιδρυθείσες μέσα στη δεκαετία του 1980 επιχειρήσεις ενώ μείωση σημειώθηκε και στην συμμετοχή των εργαζομένων στα συνδικάτα (Disney et al., 1994).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Βασικά Ευρωπαϊκά Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα

1. Το Γερμανικό SPD

1.1 Η διαμόρφωση του SPD μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Το 1945 το SPD αναδυόταν από την εξορία για να οργανώσει εκ νέου το μέλλον του. Στην διασπασμένη Γερμανία, οι Σοσιαλδημοκράτες της ανατολικής πλευράς αναγκάστηκαν να συγχωνευτούν με το Γερμανικό Κομμουνιστικό Κόμμα²² για να διαμορφώσουν το Ενιαίο Σοσιαλιστικό Κόμμα²³ τον Απρίλιο του 1946. Στη Δυτική Γερμανία οι Σοσιαλδημοκράτες παρουσιάστηκαν και, ηθικά δικαίως, ως υπερασπιστές των Γερμανικών εθνικών συμφερόντων εναντίον των δυνάμεων κατοχής μιας και αντιστάθηκαν σθεναρά στη δικτατορία των Ναζί.

Σε μια χώρα κατεστραμμένη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, βομβαρδισμένη και σε συνθήκες φτώχειας, βασικό μέλημα του SPD με αρχηγό τον Kurt Schumacher²⁴ ήταν η ανοικοδόμηση της Γερμανίας με βάση συγκεκριμένες αρχές που περιελάμβαναν την αποφασιστική υπεράσπιση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και την ενδυνάμωση του ρόλου του κράτους με εθνικοποίηση βιομηχανιών, μεγάλων τραπεζών και εταιριών με παράλληλη συναπόφαση στο μη εθνικοποιημένο μέρος της οικονομίας όπου κεντρικό ρόλο θα διαδραμάτιζαν τα συνδικάτα των οποίων η Συνομοσπονδία ιδρύθηκε το 1949 και έθεσε τέλος στον κατακερματισμό τους. Μπορεί ο στόχος των Σοσιαλδημοκρατών να ήταν η διαμόρφωση ενός κόμματος ανοικτού και για τη μεσαία τάξη, στο δρόμο της υλοποίησης ενός πλουραλιστικού, λαϊκού κόμματος, ωστόσο η πολιτική του παρέμενε αρνητική προς την αγορά υποστηρίζοντας ότι μια σχεδιαζόμενη οικονομία θα ήταν ανώτερη από μια οικονομία της αγοράς, αντίληψη που αντικατόπτριζε την

²² Το «Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας» (*Kommunistische Partei Deutschlands – KPD*) ιδρύθηκε το 1919 και στην Ανατολική Γερμανία συγχωνεύτηκε με το SPD δημιουργώντας το «Ενιαίο Σοσιαλιστικό Κόμμα» το 1946.

²³ Το «Ενιαίο Σοσιαλιστικό Κόμμα» (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands – SED*) ιδρύθηκε το 1946 με την ένωση του Κομμουνιστικού Κόμματος Γερμανίας (*KPD*) και του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Γερμανίας (*SPD*). Διαλύθηκε με την επανένωση της Γερμανίας το 1989. Αποτελούσε ένα Μαρξιστικό-Λενινιστικό κομμουνιστικό κόμμα της Ανατολικής Γερμανίας.

²⁴ Αρχηγός του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Γερμανίας (1946-1952).

εργατική τάξη τα μέλη της οποίας ήταν οι παραδοσιακοί υποστηρικτές του ενώ η απήγησή του στα αγροτικά τμήματα του πληθυσμού παρέμενε χαμηλή (Shaevn, 2014).

Στο Bundestag²⁵ μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960 το SPD έδρασε ως εποικοδομητική αντιπολίτευση στην κυβέρνηση του CDU²⁶, στηρίζοντας νομοθετήματα είτε για τη ενδυνάμωση του κοινωνικού κράτους όπως η ανέγερση κοινωνικών κατοικιών είτε είχαν εθνικό χαρακτήρα όπως η ένταξη των απελαθέντων Δυτικών Γερμανών. Παράλληλα, οι Σοσιαλδημοκράτες συνεισέφεραν ουσιαστικά στη διαμόρφωση του «Βασικού Νόμου»²⁷. Για την εξωτερική πολιτική, το SPD διατεινόταν υπέρ της ενοποίησης και της αυτοδιάθεσης της Γερμανίας ενώ απέρριπτε τη συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα²⁸.

Η βαριά ήττα στις εκλογές του 1953 (μόλις 28,8% έναντι 45,2% του CDU) αποτέλεσε ένα κομβικό σημείο που ανέδειξε την ανάγκη για προγραμματική ανανέωση του κόμματος η οποία και σημειώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1950. Το Πρόγραμμα Godesberg αποτέλεσε το σημείο-κλειδί για να εξελιχθεί το SPD σε ένα σύγχρονο εθνικό κόμμα. Με το Πρόγραμμα Godesberg ως στόχοι διαμορφώθηκαν η ελευθερία των πολιτών για μια αυτοκαθορισμένη ζωή και η δικαιοσύνη που αντανακλούσε όχι μόνο ίση μεταχείριση από τον νόμο αλλά δίκαιη κατανομή ευκαιριών για συμμετοχή στην εργασία και την κοινωνική ασφάλεια και αλληλεγγύη. Απορρίφθηκε, επίσης, ο στόχος της γενικής εθνικοποίησης όμως διατηρήθηκε η ενθάρρυνση για έλεγχο της οικονομικής εξουσίας με συναπόφαση όπως στην περίπτωση των βιομηχανιών ανάμεσα σε εργοδότες και συνδικάτα με διαμεσολαβητικό ρόλο του κράτους. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, επρόκειτο για μια πρώτη απόδειξη της έγκρισης της αγοράς και της δυτικής ενσωμάτωσης στην πολιτική σκέψη των Σοσιαλδημοκρατών.

Τα κέρδη της ανανέωσης του προγράμματος του SPD ήταν σημαντικά σε θέμα εκλογικής υποστήριξης με μεγάλη αύξηση μελών από διαφορετικά τμήματα του πληθυσμού τα επόμενα χρόνια. Στις εκλογές του 1961 το SPD κατάφερε επίδοση

²⁵ Το Εθνικό Κοινοβούλιο της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Ιδρύθηκε το 1949 με βάση το Σύνταγμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

²⁶ Η «Χριστιανοδημοκρατική Ένωση» (Christlich Demokratische Union Deutschlands – CDU) ιδρύθηκε το 1945 και αποτελεί ένα χριστιανικό, φιλελεύθερο και συντηρητικό λαϊκό κόμμα της Γερμανίας.

²⁷ Το Σύνταγμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Υπογράφηκε στις 23 Μαΐου 1949.

²⁸ Ιδρύθηκε έπειτα από την υπογραφή της Συνθήκης των Παρισίων στις 18 Απριλίου 1951. Με την Ε.Κ.Α.Χ. τέθηκαν υπό κοινό έλεγχο και διοίκηση οι βιομηχανίες άνθρακα και χάλυβα της Δυτικής Γερμανίας, της Γαλλίας, του Βελγίου, της Ολλανδίας, του Λουξεμβούργου και της Ιταλίας.

36,5% ενώ στις εκλογές του 1966 έφτασε το 39,3% με αποτέλεσμα να τεθεί η βάση για την πρώτη ιστορική σοσιαλδημοκρατική συμμετοχή σε κυβέρνηση στο ομοσπονδιακό επίπεδο. Η αναβάθμιση του SPD καταδεικνυόταν και στην απαραίτητη εσωτερική διάθεση του κόμματος να προβεί σε συνεργασία, απτή απόδειξη της εγκαθιδρυμένης προτεραιοποίησης στις πρακτικές της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας ενώ κρίθηκε ως μια ευκαιρία απόδειξης της κυβερνησιμότητας του κόμματος.

1.2 Οι πρώτες κυβερνητικές συμμετοχές του SPD

Χρειάστηκαν 17 χρόνια για να συμμετάσχει το SPD με επικεφαλής τον Willy Brandt²⁹ σε κυβέρνηση και αυτό πραγματοποιήθηκε έπειτα από τη συμφωνία με το CDU για συνασπισμό με Καγκελάριο τον Kurt Georg Kiesinger³⁰. Διαθέτοντας τον Υπουργό Οικονομικών στον συνασπισμό, στο πρόσωπο του Karl Schiller³¹, κατάφερε να επιτύχει σημαντικά αποτελέσματα με την εφαρμογή της κεϋνσιανής πολιτικής για τη στήριξη της απασχόλησης και την ενίσχυση της ζήτησης. Παράλληλα, καρποφόρησε η προτεινόμενη συντονισμένη δράση ανάμεσα σε συνδικάτα και εργοδότες. Όλα αυτά συνέδραμαν στη μείωση της ανεργίας και την τόνωση της ανάπτυξης στη χώρα. Στην εξωτερική πολιτική, με την πίεση του Brandt, δόθηκε έμφαση στην καλλιέργεια διπλωματικών σχέσεων όχι μόνο με τη Δύση αλλά και με τη Σοβιετική Ένωση και τη Γιουγκοσλαβία.

Στην κυβερνητική συνύπαρξη με το CDU δεν έλειψαν οι ρυθμίσεις που προκάλεσαν και εσωτερικά έντονη κριτική στο SPD, μια από τις οποίες αφορούσε τους νόμους έκτακτης ανάγκης σε περιπτώσεις άμυνας ή καταστροφών που επιτρεπόταν ο περιορισμός βασικών δικαιωμάτων. Η ψήφιση των συγκεκριμένων νόμων προκάλεσε την έντονη αντίθεση της αντιπολίτευσης και της αριστεράς καθώς εκτιμούσαν ότι ελλόχευε ο κίνδυνος να υποσκαφτεί η ίδια η δημοκρατία.

Στις εκλογές του 1969 παρότι όχι πρώτο κόμμα, το SPD πραγματοποίησε κυβερνητική συνεργασία με το φιλελεύθερο FDP. Η πρώτη περίοδος διακυβέρνησης

²⁹ Αρχηγός του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος (1964 - 1987). Καγκελάριος της Δυτικής Γερμανίας (1969 - 1974).

³⁰ Καγκελάριος της Δυτικής Γερμανίας (1966 - 1969).

³¹ Μέλος του SPD, Υπουργός Οικονομικών Υποθέσεων (1966 -1972).

για το SPD με Καγκελάριο τον Brandt σημαδεύτηκε από ένα ευρύ πλαίσιο αποφάσεων στην κοινωνική πολιτική με γνώμονα την περαιτέρω επίτευξη ελευθερίας. Χαρακτηριστικά το δικαίωμα ψήφου μειώθηκε στα 18 από τα 21 έτη, το κράτος πρόνοιας διευρύνθηκε, εισήχθησαν οι φοιτητικές υποτροφίες ενώ επεκτάθηκε η συναπόφαση στις επιχειρήσεις. Με γνώμονα την παραδοσιακή πρόθεση για ενοποιημένη Γερμανία, ξεκίνησαν συνομιλίες σε υψηλό επίπεδο με την Ανατολική Γερμανία, επιλογή που δέχθηκε τα πυρά της αντιπολίτευσης αλλά και εντός του συνασπισμού με αρκετές αποχωρήσεις από την πλευρά του κυβερνητικού εταίρου FDP

Οι εκλογές του 1972 υπήρξαν ένα είδος δημοψηφίσματος για την πολιτική κατανόηση των χειρισμών της κυβέρνησης και το εκλογικό σώμα έδειξε την εμπιστοσύνη στο SPD που για πρώτη φορά αναδείχθηκε πρώτο σε υποστήριξη με 45,8% στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία. Το κόμμα έλαβε την υποστήριξη από ομάδες που βρέθηκαν στο επίκεντρο της κοινωνικής πολιτικής όπως νέοι, γυναίκες και εργάτες ενώ η πόρτα της μεσαίας τάξης είχε ανοίξει. Η δεύτερη θητεία του Brandt, ωστόσο, στιγματίστηκε από μεγάλες προκλήσεις όπως η πρώτη πετρελαϊκή κρίση και πολύμηνες απεργίες με την κυβέρνηση SPD να προχωρά σε μεγάλες αυξήσεις στους μισθούς, πολύ μεγαλύτερες σε σύγκριση με τα επίπεδα της παραγωγικότητας.

Υπό δύσκολες συνθήκες ξεκίνησε το 1974 η Καγκελαρία του Helmut Schmidt³² καθώς ο πληθωρισμός και η ανεργία είχαν αυξηθεί και προκειμένου να αποφύγει την επικείμενη ύφεση η κυβέρνηση εστίασε στη δημοσιονομική εξυγίανση εισάγοντας περισσότερο πραγματισμό στο σοσιαλδημοκρατικό στοιχείο και μειώνοντας την επιρροή των συνδικάτων στο κόμμα. Ο ρεαλισμός αυτός αποτέλεσε ένα σκαλοπάτι προκειμένου να διατηρηθεί, παρά τις ιδεολογικές διαφορές, η συνεργασία με το FPD³³ μετά τις εκλογές του 1976, όταν το SPD δεν αναδείχθηκε δεύτερο σε δύναμη κόμμα. Η ερχόμενη τετραετία ήταν σημαντική στην εξωστρέφεια της χώρας καθώς ανέπτυξε στενή συνεργασία με τη Γαλλία για τον καθορισμό της κατεύθυνσης της οικονομικής πολιτικής ενώ πρωτοστάτησε στη διεκδίκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της Τελικής Πράξης της ΔΑΣΕ στη Διάσκεψη του

³² Καγκελάριος της Δυτικής Γερμανίας (1974 - 1982).

³³ Το Ελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα (*Freie Demokratische Partei – FDP*) ιδρύθηκε το 1948 και αποτελεί ένα φιλελεύθερο κόμμα της Γερμανίας.

Ελσίνκι³⁴. Παράλληλα, το SPD πρότεινε τον επανεξοπλισμό της Δύσης σε περίπτωση που οι διαπραγματεύσεις με τη Σοβιετική Ένωση δεν εξελίσσονταν ορθά.

Η εκλογική νίκη του SPD το 1980 και η νέα συνεργασία με το FDP, έδωσαν το έναυσμα για την εφαρμογή του Γερμανικού Μοντέλου. Η σύμπλευση SPD και FDP με το πρώτο σε ρόλο κόμματος αναδιανομής και το δεύτερο σε ρόλο κόμματος του κεφαλαίου φαίνεται πως λειτουργούσε. Επρόκειτο για μια αναθεωρημένη και πιο αποφασιστική προγραμματική φόρμουλα των σοσιαλδημοκρατών που επικεντρώθηκε σε μια δίκαιη κατανομή του κοινωνικού πλούτου με στόχο τη μείωση των ανισοτήτων. Ο ρόλος του κράτους σε αυτό το πλαίσιο εστιαζόταν στο να σχεδιάζει, να παρεμβαίνει και να κατευθύνει τη συνολική οικονομία. Τα συμφέροντα των εργαζομένων έπρεπε, επομένως, να ληφθούν υπόψη στη βάση της κοινωνικής εταιρικής σχέσης όπως και οι απαιτήσεις για επενδύσεις από την επιχειρησιακή πλευρά. Το τρίγωνο κράτους, συνδικαλιστών και εργοδοτών ήταν στο επίκεντρο του πολιτικού συντονισμού. Η νομοθεσία για τη συναπόφαση και η μισθολογική πολιτική με βάση την παραγωγικότητα ήταν ένας από τους βασικούς πυλώνες των σοσιαφιλελεύθερων μεταρρυθμιστικών σχεδίων όμως η άμεση πολιτική σύνδεση των συνδικάτων και του SPD οδήγησε σε συχνές συγκρούσεις με το FDP.

Η πτώση των ρυθμών ανάπτυξης και η αύξηση της ανεργίας οδήγησαν σε κρίση ταυτότητας τους σοσιαλδημοκράτες καθώς το SPD δεν μπορούσε να ικανοποιεί πλέον τα συμφέροντα του κυρίως εκλογικού σώματος, της εργατικής τάξης, δηλαδή την πλήρη απασχόληση και την επέκταση της κοινωνικής ασφάλισης και των μισθών. Οι διαφορές στη χρηματοπιστωτική πολιτική με το FDP τελικά οδήγησαν στον τερματισμό του συνασπισμού των δυο κομμάτων και με εποικοδομητική ψήφο μη εμπιστοσύνης επικράτησε ο Κολ.

Η εκλογική ήττα του 1983 σήμανε το οριστικό τέλος μιας περιόδου 13 ετών στην εξουσία. Οι σοσιαλδημοκράτες μπόρεσαν να εφαρμόσουν πολλές δημοκρατικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις προς όφελος της ατομικής ελευθερίας και της κοινωνικής κινητικότητας. Το κόμμα ανέπτυξε ευρεία βάση υποστηρικτών πετυχαίνοντας τον στόχο του 1 εκ. μελών. Η επιτυχία αυτή δεν ήταν τυχαία καθώς «έριξε γέφυρες»

³⁴ Η Τελική Πράξη του Ελσίνκι, αποτέλεσμα της διαδικασίας της Διάσκεψης για Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ) υπογράφηκε την 1^η Αυγούστου του 1975. Αποτέλεσε τον κώδικα συμπεριφοράς των κρατών απέναντι στους πολίτες τους και προδιαγράφει τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών.

επικοινωνίας και διαλόγου με διάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα ενώ με γνώμονα τις έννοιες της ανάπτυξης και ειρηνικής προόδου αφουγκράστηκε τα κινήματα που έρχονταν στην επιφάνεια όπως της ισότητας των φύλων και του περιβάλλοντος, εξέλιξη που διαδραμάτισε τον ρόλο της για την μελλοντική συνεργασία με το κόμμα των Πρασίνων για τον σχηματισμό κυβέρνησης.

1.3 Η περίοδος της Καγκελαρίας του Gerhard Schroder

Η προγραμματική στροφή του SPD, μιμούμενο τους βρετανούς Εργατικούς με ηγέτη τον Tony Blair³⁵, ήταν εμφανής από την προεκλογική εκστρατεία των εκλογών του 1998. Στόχος παρουσιαζόταν η προώθηση της απασχόλησης και όχι η χρηματοδότηση της ανεργίας ωστόσο δεν απώλεσε στοιχεία της παραδοσιακής σοσιαλδημοκρατίας όπως η προσπάθεια για ανάκληση των περικοπών στην ασφάλιση των εργαζομένων που είχε προχωρήσει η προηγούμενη κυβέρνηση του CDU.

Τελικά το κόμμα κατάφερε να βγει πρώτο στις εκλογές με 40,9% των ψήφων κάτι που σήμαινε ότι καθίσταται η ισχυρότερη δύναμη στο Bundestag για δεύτερη φορά στην ιστορία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας μετά το 1972. Για να καταστεί εφικτή η διακυβέρνηση, το SPD συμφώνησε για μετεκλογική συνεργασία με το κόμμα των Πρασίνων που έλαβε το 6,7% των ψήφων, με αποτέλεσμα να προκύψει μια κόκκινη-πράσινη κυβέρνηση με Καγκελάριο τον Gerhard Schroder³⁶.

Κατά την πρώτη περίοδο διακυβέρνησής της (1998-2002) η κυβέρνηση Schroder κλήθηκε να αντιμετωπίσει τα υψηλά επίπεδα χρέους που κληροδότησε από την κυβέρνηση Helmut Kohl³⁷ κι ενώ ο ίδιος ο Schroder προεκλογικά ξεκαθάριζε ότι θα πρέπει να δοθεί η απαιτούμενη σοβαρότητα στη δημοσιονομική κατάσταση (Callaghan et al., 2009). Το πλήγμα που δέχθηκε η Γερμανία με την παγκόσμια ύφεση στις αρχές των 00s άφησε ακόμα πιο μικρά περιθώρια στην κυβέρνηση SDP-

³⁵ Αρχηγός του Εργατικού Κόμματος (21 Ιουλίου 1994 - 24 Ιουνίου 2007). Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου (1997 – 2007).

³⁶ Αρχηγός του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος της Γερμανίας (12 Μαρτίου 1999 – 21 Μαρτίου 2004). Καγκελάριος της Γερμανίας (1998 –2005).

³⁷ Καγκελάριος της Γερμανίας (1 Οκτωβρίου 1982-27 Οκτωβρίου 1998).

Πρασίνων για κλείσιμο του χάσματος ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς στη χώρα. Κατάφερε, ωστόσο, να ανατρέψει ρυθμίσεις προερχόμενες από την προηγούμενη κυβέρνηση Kohl με τις οποίες περικόπτονταν συντάξεις και επιδόματα ασθενών και αναπήρων.

Η κυβέρνηση συνεργασίας SPD-Πρασίνων προώθησε δυο ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις στην κοινωνική πολιτική στέλνοντας ένα μήνυμα ανοχής και αποδοχής στη γερμανική κοινωνία. Αναγνωρίζοντας ότι η Γερμανία καθίστατο μια χώρα μετανάστευσης με ισχυρό το στοιχείο της κοινωνικής ποικιλομορφίας προχώρησε σε μεταρρύθμιση του νόμου για την ιθαγένεια ενώ δημιούργησε το νομικό πλαίσιο για την ομοφυλοφιλία. Παράλληλα, προχώρησε σε αλλαγές στην περιβαλλοντική φορολογία με στόχο την οικολογική αναδιάρθρωση της βιομηχανίας και προς αυτή την κατεύθυνση αποφάσισε για αύξηση της φορολογίας στη βιομηχανική χρήση ορυκτελαίων. Σε συνδυασμό με την σταδιακή κατάργηση της πυρηνικής ενέργειας και την προώθηση των επενδύσεων σε ανανεώσιμες πηγές, τέθηκαν τα βήματα για την ενεργειακή μετάβαση της Γερμανίας.

Όσον αφορά το κράτος πρόνοιας, ο συνασπισμός SPD και Πρασίνων³⁸ αποκήρυξε την αρχική κεϋνσιανή ιδέα της κρατικής στήριξης για την καταπολέμηση της ανεργίας ενώ στον τομέα της αγοράς προέταξε μεταξύ άλλων περικοπές στις εισφορές των επιχειρήσεων προκειμένου να εξελιχθούν σε περισσότερο ανταγωνιστικές. Το σκεπτικό συμπληρωνόταν με την πεποίθηση ότι η αποταμίευση που θα επιτυγχανόταν από τη μείωση της φορολογίας στους εργοδότες θα τους οδηγούσε στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Κατά την πρώτη θητεία της κυβέρνησης SPD και Εργατικών, η κύρια ενεργητική πολιτική για την αγορά εργασίας αφορούσε την καταπολέμηση της ανεργίας των νέων με το σχέδιο JUMP.³⁹ Το σχέδιο περιελάμβανε επιδότηση των εργοδοτών για ενθάρρυνση δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας για νέους άνεργους ειδικά από τα ανατολικά κρατίδια της χώρας. Ακόμη, παρείχε τη δυνατότητα στους νέους για

³⁸ Οι «Πράσινοι» (Die Grünen) ιδρύθηκαν ως κόμμα το 1980 με την ονομασία «Πράσινοι». Μετά την επανένωση της Γερμανίας, κινήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων εντάχθηκαν στο κόμμα που άλλαξε ονομασία σε Συμμαχία '90/Οι Πράσινοι (Bündnis 90/Die Grünen). Συνιστά ένα κόμμα πολιτικής οικολογίας.

³⁹ Το σχέδιο «Νεολαία με προοπτική» (Jugend mit Perspektive – JUMP) τέθηκε σε εφαρμογή από το 1998.

συμβουλευτική υποστήριξη και απόκτηση κατάρτισης μέσω προγραμμάτων μαθητείας. Το σχέδιο JUMP αποτέλεσε έναν προάγγελο για την «Ατζέντα 2010» που θα διαμορφωνόταν στη δεύτερη κυβερνητική θητεία του συνασπισμού.

Ο Schroder μοιράστηκε με τον Blair το όραμα που ο δεύτερος κατήρτισε και αφορούσε τον «Τρίτο Δρόμο». Μάλιστα, από κοινού δημοσιοποίησαν το 1999 άρθρο με το οποίο ασκείτο κριτική στην παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατική αντίληψη για εξίσωση της κοινωνικής δικαιοσύνης με την ισότητα των αποτελεσμάτων και, κυρίως, για την τάση παρέμβασης στις αγορές. Παράλληλα, με την ίδια λογική το κράτος πρόνοιας θα έπρεπε να αλλάξει στόχο και από την στήριξη των ανέργων να στραφεί στην πρόληψη της ανεργίας. Η συζήτηση για την κατάρτιση ενός νέου προγράμματος για το κόμμα δεν προχώρησε ουσιαστικά μέχρι τη δεύτερη επικράτηση του SPD στις εκλογές του 2002 όταν και πάλι προχώρησε συνασπισμός με τους Πράσινους.

Η δεύτερη θητεία του Schroder αποδείχθηκε ιδιαίτερα σημαντική για τη συζήτηση του προγράμματος. Η κυβέρνηση Schroder δημιούργησε μια σειρά επιτροπών για τη διερεύνηση στρατηγικών προκειμένου να συνθέσει ενεργητικές μεταρρυθμίσεις για την αγορά εργασίας ζητώντας τη γνώμη, μεταξύ άλλων, και των εργοδοτών και των συνδικάτων. Παράλληλα, αύξησε σημαντικά το ύψος των χρημάτων που διέθετε για αυτά τα προγράμματα.

Το σημαντικότερο σχέδιο μεταρρύθμισης της κυβέρνησης SPD και Πρασίνων ήταν η «Ατζέντα 2010». Με το συγκεκριμένο σχέδιο γινόταν εμφανής η αλλαγή στην αντίληψη της κυβέρνησης σχετικά με την κοινωνική δικαιοσύνη η οποία, πλέον, ο στόχος ήταν να επιτυγχάνεται με ίσες ευκαιρίες και όχι με αναδιανεμητική πολιτική. Η «Ατζέντα 2010» κατέδειξε την πεποίθηση της κυβέρνησης ότι το ισχύον κράτος πρόνοιας ήταν υπεύθυνο για αρκετά οικονομικά προβλήματα της χώρας και το υψηλό ποσοστό ανεργίας. Επιδιώχθηκε να αποκτήσει η Γερμανία μια ισχυρή θέση στον τομέα της επιχειρηματικότητας βελτιώνοντας τις συνθήκες για το κεφάλαιο σε μια προσπάθεια αναζωογόνησης της οικονομικής ανάπτυξης, προωθώντας την αυτοαπασχόληση. Δεν θα έπρεπε, σύμφωνα με το πρόγραμμα, να υπάρξει ουσιαστική κρατική παρέμβαση στις αγορές, εκεί όπου θα πρέπει να παράγεται ο πλούτος για τη συντήρηση του κράτους πρόνοιας (Jacobi, 2006).

Βασικός στόχος της «Ατζέντας 2010» ήταν η αντιμετώπιση της οικονομικής στασιμότητας⁴⁰ και των αυξανόμενων ποσοστών ανεργίας στη χώρα⁴¹. Κύριος τομέας μεταρρυθμίσεων της Ατζέντας 2010 ήταν η αγορά εργασίας (Krebs & Scheffel, 2013). Οι πολιτικές αυτές βασίστηκαν στις μεταρρυθμίσεις Hartz⁴². Με βάση αυτές, σχεδιάζόταν η δημιουργία θέσεων εργασίας με προώθηση της μερικής απασχόλησης, δημιουργία κέντρων απασχόλησης σε όλη τη χώρα και ιδιαίτερη μέριμνα για ευκαιρίες σε νέους και ηλικιωμένους. Τα προγράμματα συνοδεύτηκαν από ευνοϊκές ρυθμίσεις για την ενεργοποίηση του γυναικείου φύλου με τη κυβέρνηση SPD και Πρασίνων να τοποθετούν σε περίοπτη θέση την επέκταση νέων εγκαταστάσεων παιδικής μέριμνας και των ολοήμερων σχολείων. Επιπλέον, περιελάμβαναν μείωση της φορολογίας στους εργαζόμενους μερικής απασχόλησης. «Θα περικόψουμε τα κρατικά επιδόματα, θα ενθαρρύνουμε την προσωπική ευθύνη και θα πρέπει να απαιτήσουμε περισσότερη προσωπική συνεισφορά από κάθε άτομο», διατύπωσε χαρακτηριστικά ο Καγκελάριος Σρέντερ το 2003 .

Βασικό σκεπτικό ήταν να επανέλθουν οι πολίτες στην αγορά προκειμένου να μην ασχολείται το κράτος τόσο με την διαχείριση των ανέργων όσο την τοποθέτησή τους σε θέσεις εργασίας. Μάλιστα, προβλέπονταν κυρώσεις σε περίπτωση που μακροχρόνια άνεργοι απορρίψουν λογική θέση εργασίας, ούτως ώστε να συντομευθεί η χρονική περίοδος που βρίσκεται εκτός της αγοράς εργασίας και να σταματήσει η εξάρτηση από τις κρατικές παροχές (Hüther & Scharnagel, 2005). Η κυβέρνηση, παράλληλα, προχώρησε στην μείωση των κοινωνικών εισφορών των εργοδοτών

⁴⁰ Μετά την επανένωση της Γερμανίας το 1990, η οικονομία της χώρας παρουσίαζε παρατεταμένη στασιμότητα. Χαρακτηριστικά μεταξύ 1994 και 2002 αυξήθηκε λιγότερο από τον μέσο όρο των υπολοίπων κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενώ ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ ήταν μόλις 1,6% την περίοδο 1995-2001

⁴¹ Το 13,4% του γερμανικού πληθυσμού ήταν άνεργοι το 2022.

⁴² Οι μεταρρυθμίσεις Hartz αποδίδονται στον Peter Hartz. Ψηφίστηκαν από το Bundestag μεταξύ 2003-2005. Αφορούσαν 5 συνολικά νόμους, οι οποίοι περιελάμβαναν δημιουργία πρακτορείων ανέργων, προσβάσιμων για τους εργοδότες (PSAs – Personal-Service-Agentur), επιχορήγηση σε επιχειρηματίες για ενθάρρυνση νέων επιχειρήσεων (Ich-AG) και δημιουργία ευκαιριών μερικής απασχόλησης και με κατώτατο μισθό (Mini-jobs, Midi-jobs), αναδιάρθρωση της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Απασχόλησης και δημιουργία κέντρων απασχόλησης για την αποτελεσματικότερη βοήθεια των ανέργων στην αναζήτηση εργασίας και περικοπές παροχών έως και 30 τοις εκατό εάν ένα άτομο με επιδόματα ανεργίας αρνήθηκε να αναλάβει μια λογική προσφορά εργασίας και συγχώνευση των επιδομάτων κοινωνικής πρόνοιας με τα επιδόματα μακροχρόνιας ανεργίας.

προκειμένου να δημιουργήσει ευνοϊκότερες συνθήκες προσλήψεων νέων εργαζομένων.

Οι προτάσεις μεταρρύθμισης της κοινωνικής πρόνοιας και της αγοράς δέχθηκαν αμφισβήτηση ακόμα και εσωκομματικά. Οι σχέσεις του SPD με τα συνδικάτα επιδεινώθηκαν σε μεγάλο βαθμό και οδήγησαν τους συνδικαλιστές εκτός κόμματος και στην στήριξη του PDS⁴³, μετέπειτα Die Linke. Παρά τις αντιδράσεις η κυβέρνηση στήριξε την «Ατζέντα 2010».

Στα χρόνια που ακολούθησαν η «Ατζέντα», εφαρμοζόμενη σε μεγάλο βαθμό και από τη χριστιανοδημοκρατική κυβέρνηση της Merkel, συνεισέφερε στη μείωση της ανεργίας, σε βάθος τριετίας από 11% η ανεργία στη Γερμανία έφτασε στο 7,5% ενώ μέχρι το 2012 στο 5,5%, σε μια περίοδο, μάλιστα, εμφάνισης της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Παρότι, όμως, δημιούργησαν θέσεις εργασίας, μέχρι τον Δεκέμβριο του 2010 οι μεταρρυθμίσεις Hartz είχαν οδηγήσει σε 7,4 εκ. αμειβόμενους στο κατώτατο όριο των 400 ευρώ και σε 780.000 εργαζόμενους με προσωρινές συμβάσεις (Huο, 2006). Για χρόνια, μετέπειτα, το SPD στην ουσία κρατούσε αποστάσεις από την «Ατζέντα 2010». Οι μεταρρυθμίσεις Hartz συνεχίζουν να ισχύουν μέχρι και σήμερα, μάλιστα ο νέος σοσιαλδημοκράτης Καγκελάριος, Olaf Scholz, είχε δηλώσει πρόθυμος να τις επαναφέρει στο προσκήνιο για πιθανή ανανέωσή τους.

⁴³ Το Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (*Partei des Demokratischen Sozialismus – PDS*) ιδρύθηκε το 1989 και το 2007 συγχωνεύθηκε με το κόμμα «Εκλογική Εναλλακτική για την Κοινωνική Δικαιοσύνη» (*Arbeit & soziale Gerechtigkeit – Die Wahlalternative – WASG*) δημιουργώντας το κόμμα «Η Αριστερά» (*Die Linke*). Πρόκειται για ένα κόμμα δημοκρατικού σοσιαλισμού της Γερμανίας.

2. Το Εργατικό Κόμμα του Ηνωμένου Βασιλείου

2.1 Η μεταπολεμική κυβέρνηση του Clement Attlee

Στις εκλογές του 1945 το Εργατικό Κόμμα κατόρθωσε μια συντριπτική νίκη και για 6 χρόνια χάραξε σημαντική πορεία για την ανάπτυξη της Μεγάλης Βρετανίας στην μεταπολεμική περίοδο. Η συγκυρία ευνόησε το κόμμα με αρχηγό τον Clement Attlee⁴⁴ καθώς ο πόλεμος είχε φέρει στην επιφάνεια αιτήματα για κοινωνική ισότητα και οι Εργατικοί θεωρήθηκαν καταλληλότεροι να τα διαχειριστούν.

Κορωνίδα της κοινωνικής μεταρρύθμισης της Εργατικής κυβέρνησης υπήρξε η δημιουργία της «Εθνικής Υπηρεσίας Υγείας»⁴⁵ η οποία εγγυήθηκε για πρώτη φορά ολοκληρωμένη και καθολική υγειονομική περίθαλψη για το σύνολο του πληθυσμού, χρηματοδοτούμενη αποκλειστικά από φορολογικά έσοδα. Επιπλέον, εισήγαγε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο εθνικής ασφάλισης που προσέφερε στους εργαζόμενους ασφάλιση ανεργίας, ατυχήματος, υγείας και σύνταξης ενώ σημαντικά χρηματικά ποσά δόθηκαν για το εκπαιδευτικό σύστημα βελτιώνοντας την ποιότητα της παρεχόμενης γνώσης (Greengross et al., 1999).

Ένα σημαντικό επίτευγμα της κυβέρνησης των Εργατικών υπήρξε επίσης η μεγάλη μείωση της φτώχειας. Η αναδιανομή του πλούτου στις εργατικές τάξεις πήρε τη μορφή υψηλότερων μισθών, συντάξεων, οικογενειακών επιδομάτων και επιδοτήσεων τροφίμων συνέβαλε στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Ειδικά για το θέμα των μισθών, η αρμονική σχέση της κυβέρνησης με τα συνδικάτα διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην αυτοσυγκράτηση των μισθολογικών απαιτήσεων εκ μέρους των εργαζομένων.

Στην οικονομική πολιτική η κυβέρνηση Attlee προχώρησε σε ένα σχέδιο εθνικοποιήσεων που αφορούσε επιμέρους τομείς όπως οι βιομηχανίες άνθρακα και χάλυβα και οι σιδηρόδρομοι στους οποίους, όμως, λειτουργούσαν, την ίδια στιγμή, αυτόνομα εποπτικά συμβούλια. Δεν επρόκειτο, πάντως, για ένα εκτεταμένο

⁴⁴ Πρόεδρος του Εργατικού Κόμματος (1935-1955) και Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου (1945-1951).

⁴⁵ Η Εθνική Υπηρεσία Υγείας (National Health Service) ιδρύθηκε στις 5 Ιουλίου 1948. Το πρωτοποριακό αυτό σχέδιο που διαμορφώθηκε από το Εργατικό Κόμμα είχε σαν βάση την καθολική και δωρεάν υγειονομική περίθαλψη για όλους με βάση τις εκάστοτε ανάγκες.

πρόγραμμα εθνικοποιήσεων αφού το 80% της βρετανικής βιομηχανίες παρέμενε σε ιδιώτες. Με αυτό το κράμα πολιτικής επιτεύχθηκε η αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής στη χώρα κατά 30% σε σχέση με την προπολεμική περίοδο, ο πληθωρισμός κρατήθηκε υπό έλεγχο και με εξαίρεση τον χειμώνα του 1946-1947 εγγυήθηκε την πλήρη απασχόληση.

Καθοριστικό ρόλο για την διαχείριση του χρέους και την εξάλειψη ελλειμμάτων διαδραμάτισε η οικονομική βοήθεια που παρείχαν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής μέσω του σχεδίου Τρούμαν. Η υπογραφή των δανειακών συμβάσεων και η ένταξη στο Bretton Woods αποτέλεσαν, όμως, και μια δοκιμασία στη σχέση ανάμεσα στους Εργατικούς και την Αριστερά. Οι Αριστεροί υποστήριζαν αφενός ότι η Βρετανία στην ουσία δεσμεύεται σε ένα πεδίο άναρχου διεθνούς εμπορίου που θα την άφηνε απροστάτευτη σε περίπτωση κατάρρευσης της οικονομίας των ΗΠΑ, αφετέρου ότι το Bretton Woods θα εμπόδιζε τον εγχώριο έλεγχο των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Παράλληλα, σε πολιτικό επίπεδο, έβλεπαν με αρνητικό τρόπο την μετακίνηση προς μια αποκλειστική αγγλοαμερικανική σχέση με ολοένα και περισσότερο αντισοβιετικό χαρακτήρα. Σε κάθε περίπτωση η δυτική κατεύθυνση της Μεγάλης Βρετανίας ήταν γεγονός και απεδείχθη από τον πρωταγωνιστικό ρόλο της στη σύνθεση του NATO⁴⁶ ενώ επί ημερών της Εργατικής κυβέρνησης ξεκίνησε η αποαποικιοποίηση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας.

Παρά την αύξηση της εξαγωγικής ικανότητας, η χώρα βρέθηκε ενώπιον σοβαρής κρίσης στο ισοζύγιο πληρωμών το 1949, παράλληλα με τον τερματισμό της οικονομικής βοήθειας των ΗΠΑ. Το Εργατικό Κόμμα που ως τότε γνώριζε μια παρατεταμένη περίοδο ενότητας βρέθηκε αντιμέτωπο με μια αμφιβολία για τα περαιτέρω βήματα που θα έπρεπε να ακολουθήσει. Η επιλογή μεταξύ της περαιτέρω κοινωνικοποίησης ή της διασφάλιση των μέχρι τότε πεπραγμένων δημιούργησαν ένα πλαίσιο προγραμματικής κόπωσης ενώ πιθανό ενδεχόμενο ήταν η αδυναμία των πολιτών να δεχθούν παρατεταμένο προοδευτικό σοσιαλισμό σε συνδυασμό με την

⁴⁶ Ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου (North Atlantic Treaty Organization) γνωστός ως NATO είναι μια στρατιωτική συμμαχία που ιδρύθηκε στις 4 Απριλίου 1949 με τη Συνθήκη της Ουάσινγκτον στις 4 Απριλίου 1949. Στόχος ήταν η αντιστάθμιση της σοβιετικής ισχύος και σφαίρας επιρροής στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

ελκυστικότητα των θέσεων των Συντηρητικών. Το βέβαιο είναι ότι οι Συντηρητικοί⁴⁷ κατόρθωσαν μια ευρεία εκλογική επικράτηση που τερμάτισε μια περίοδο με πλήθος κοινωνικών καινοτομιών των Εργατικών.

2.2 Η κυβέρνηση του Harold Wilson

Η απώλεια της εξουσίας οδήγησε σε βαθμιαία αναμόρφωση το Εργατικό Κόμμα στρεφόμενο προς θέσεις περισσότερο σοσιαλδημοκρατικές κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 με επικεφαλής του έναν εκ των βασικών εκπροσώπων της σοσιαλδημοκρατίας στη χώρα, τον Hugh Gaitskell⁴⁸. Οι οικονομικές συνθήκες της δεκαετίας του 1950 και των αρχών της δεκαετίας του 1960 ευνοούσαν τον προσανατολισμό προς μια κενσσιανή οικονομική πολιτική. Η ανάπτυξη στη Βρετανία βρισκόταν σε ιστορικά υψηλά επίπεδα για την ίδια, επικρατούσε πλήρης απασχόληση και η εργατική τάξη παρουσιαζόταν εύπορη. Εκτός από τους σταθερούς πυλώνες της κομματικής πολιτικής όπως το κοινωνικό κράτος και οι ίσες ευκαιρίες για τους πολίτες, η ηγεσία του κόμματος επέμενε να δοθεί η απαιτούμενη σημασία όχι μόνο στην εργατική τάξη αλλά και στους παραγωγούς και τους καταναλωτές, δεδομένων των αυξημένων καταναλωτικών αναγκών της περιόδου. Τελικά, η αναγκαία αναμόρφωση οριστικοποιήθηκε με το συνέδριο του κόμματος το 1961 με το κείμενο «Signposts for the 60s⁴⁹», αντίστοιχης ρεφορμιστικής διάθεσης με το Bad Godesberg.

Ο προγραμματικός εκσυγχρονισμός του κόμματος δεν άργησε να αποδώσει καρπούς καθώς οι Εργατικοί επικράτησαν στις εκλογές του 1964 και του 1966 με αρχηγό τον Harold Wilson⁵⁰, προερχόμενο από την αριστερή πτέρυγα του κόμματος, στοιχείο που ενίσχυσε την στήριξη από το εργατικό κίνημα, φαινομενικά όχι όμως την απήχηση σε ψηφοφόρους πέρα από τα ταξικά όρια (Berger, 1994). Η Εργατική Κυβέρνηση, όπως όλες οι Σοσιαλδημοκρατικές της περιόδου, επικεντρώθηκε στον

⁴⁷ Το Συντηρητικό Κόμμα (Conservative Party) είναι ένα πολιτικό κόμμα του Ηνωμένου Βασιλείου. Στη σύγχρονη μορφή του ιδρύθηκε το 1912. Κεντρική του ιδέα είναι η προώθηση της αγοράς και του κεφαλαίου, η ενδυνάμωση του καπιταλισμού και η διατήρηση των πολιτιστικών παραδόσεων της χώρας.

⁴⁸ Πρόεδρος του Εργατικού Κόμματος (1955-1963).

⁴⁹ Δήλωση εσωτερικής πολιτικής του Εργατικού Κόμματος που υπεβλήθη από την Εθνική Εκτελεστική Επιτροπή στην 60^η Ετήσια Διάσκεψη του κόμματος (2-6 Οκτωβρίου 1961) στο Blackpool της Αγγλίας.

⁵⁰ Πρόεδρος του Εργατικού Κόμματος (1963-1976) και Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου (1964-1970, 1974-1976).

πλήρη εκσυγχρονισμό της κοινωνίας, την βελτίωση των υποδομών, τη διεύρυνση των εκπαιδευτικών ευκαιριών και του κράτους πρόνοιας. Παρότι είχε να διαχειριστεί δύσκολες οικονομικές συνθήκες και αντιστάθηκε στην υποτίμηση της λίρας η οποία τελικά συνέβη το 1967, κατάφερε να επεκτείνει το κράτος πρόνοιας προχωρώντας μεταξύ άλλων σε αυξήσεις στις συντάξεις, επέκταση στον θεσμό των κοινωνικών κατοικιών ενώ εισήγαγε καινοτομίες όπως η ίδρυση της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης, η κατάργηση της θανατικής ποινής και η αποποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας (Berger, 2001). Στο ίδιο μοτίβο, και με στόχο την απελευθέρωση της κοινωνίας από φυλετικές διακρίσεις αλλά και ενίσχυση του ρόλου των γυναικών εντός κόμματος, ψηφίστηκαν νέοι νόμοι για το διαζύγιο και την ισότητα των φύλων ενώ νομιμοποιήθηκαν οι αμβλώσεις.

Παρά τις καινοτομίες, στο οικονομικό πεδίο, η υποτίμηση της λίρας δεν έδωσε μακροπρόθεσμη λύση στα οικονομικά προβλήματα με τα ελλείμματα να παραμένουν αυξημένα ενώ και η σχέση με τα συνδικάτα έτεινε προβληματική με τους συνδικαλιστές να κατηγορούν την κυβέρνηση για υπερφορολόγηση και αθετημένες υποσχέσεις. Εν τέλει, οι εκλογές του 1970 χάθηκαν όμως το κόμμα επανέκτησε την εξουσία στις διπλές εκλογές του 1974 και διατηρήθηκε στην κυβέρνηση μέχρι το 1979.

Σε συνθήκες σοβαρής διεθνούς οικονομικής κρίσης και συνεπακόλουθων εξωτερικών πιέσεων οι κυβερνήσεις των εργατικών τη δεκαετία του 1970 κλήθηκαν να βρουν μια αντιστάθμιση μεταξύ των προεκλογικών δεσμεύσεων για υψηλά επίπεδα δημοσίων δαπανών και της ευθύνης απέναντι στην κατάσταση της οικονομίας. Στο προεκλογικό μανιφέστο για τις εκλογές του 1974, οι Εργατικοί δεσμεύθηκαν για μαζική αναδιανομή του πλούτου προκειμένου να βοηθήσουν τα ασθενέστερα μέρη της κοινωνίας όπως τους χαμηλόμισθους, τις φτωχές οικογένειες, τα άτομα με ειδικές ανάγκες και τους συνταξιούχους όπως και για πλήρη απασχόληση και καταπολέμηση του πληθωρισμού. Η οικονομική κρίση παρουσιαζόταν στο μανιφέστο ως μια περίπτωση που θα έπρεπε να ενισχύσει παρά να αποδυναμώσει αυτή τη δέσμευση ωστόσο κατά τη διάρκεια των θητειών του το κόμμα βρέθηκε αντιμέτωπο με το γεγονός ότι οι εκλογικές του υποσχέσεις δεν ήταν σε μεγάλο βαθμό συμβατές με τις απαιτήσεις διαχείρισης μιας οικονομίας που επηρεαζόταν από τον πληθωρισμό. Κατά συνέπεια το 1976 αναγκάστηκε να αναθεωρήσει πολλές από τις δεσμεύσεις της για τις δαπάνες και να εισάγει μια μισθολογική πολιτική για τη αποφυγή της υπερβολικής

αύξησης των μισθών η οποία, σε συνάρτηση με την μη ικανοποίηση των δεσμεύσεων για επιρροή των συνδικάτων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, δυσχέρανε τις σχέσεις του με τα συνδικάτα. Στην πραγματικότητα οι Εργατικοί είχαν πριν τη διόγκωση της κρίσης πλήρη επίγνωση των οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε η χώρα αλλά η βούληση τους για αποτελεσματική δράση φαινόταν να περιορίζεται από τις κομματικές δεσμεύσεις.

Η μεγάλη τρύπα στον προϋπολογισμό οδήγησε σε ελλείμματα του ισοζυγίου πληρωμών και σε σοβαρή κρίση το βρετανικό νόμισμα με την κυβέρνηση των Εργατικών αναπόφευκτα να προσφεύγει για οικονομική βοήθεια στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Η διασφάλιση της πλήρους απασχόλησης φαινόταν αδύνατη και οι προσπάθειες επικεντρώθηκαν στη διατήρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Μεγάλης Βρετανίας. Η σοσιαλδημοκρατική στροφή των Εργατικών βρισκόταν σε κρίση με τον κεϋνσιανισμό να δίνει τη θέση του σε πολιτικές του μονεταρισμού. Εντωμεταξύ, και με τις προαναφερόμενες συνθήκες, άρχισε να καλλιεργείται εντός του Εργατικού Κόμματος από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 μια ριζοσπαστική σοσιαλδημοκρατική εναλλακτική, η Εναλλακτική Οικονομική Στρατηγική⁵¹. Για την AES (Tufekci, 2000), η κεϋνσιανή σοσιαλδημοκρατία είχε αποτύχει να διατηρήσει σταθερό μη πληθωριστικό επίπεδο απασχόλησης και να διατηρήσει την ανάπτυξη απαλλαγμένη από κρίσεις του ισοζυγίου πληρωμών. Η αποτυχία οφειλόταν, σύμφωνα με την AES, σε μεγάλο βαθμό στην αυξανόμενη οικονομική ισχύ των μεγάλων εταιριών που μπορούσαν να παρακάμψουν τους ελέγχους που έθετε το κράτος. Για τον σκοπό αυτό με την AES προτεινόταν η αλλαγή στην ισορροπία της μικτής οικονομίας προς όφελος του δημόσιου τομέα προκειμένου να συμπεριλάβει τις μεγαλύτερες βιομηχανικές εταιρίες υπό τον έλεγχο του ενώ όσες παρέμεναν σε ιδιωτικά χέρια έπρεπε να ενταχθούν σε εθνικό σχεδιασμό ώστε να μπορεί το κράτος να επιβάλλει κίνητρα και κυρώσεις για την τήρηση των στόχων του κράτους. Στο σχέδιο, κεντρικό ρόλο θα διαδραμάτιζαν τα συνδικάτα ενώ για την επίτευξη των επεκτατικών πολιτικών και των στόχων της απασχόλησης, προτάθηκε ένα είδος προστατευτισμού που υπό προϋποθέσεις περιελάμβανε την έξοδο της Βρετανίας από

⁵¹ Η Εναλλακτική Οικονομική Στρατηγική (Alternative Economic Strategy – AES) βρέθηκε στο επίκεντρο της βρετανικής αριστεράς για περισσότερο από μια δεκαετία ως απάντηση στην οικονομική κρίση της χώρας. Στην ουσία ο ρόλος της χάθηκε μετά την αποτυχία των Εργατικών στις εκλογές του 1983 εν μέσω συνθηκών κατακερματισμού της Εργατικής Αριστεράς.

την ΕΟΚ⁵². Η πολιτική οικονομίας της AES έλαβε αυξημένη απήχηση κυρίως στα τέλη του 1970 και τις αρχές του 1980 και εντάχθηκε στην ιδεολογική κατεύθυνση του Εργατικού Κόμματος, συμβαδίζοντας με αυτό σε μια από τις πιο ιστορικές ήττες στις εκλογές του 1983.

2.3 Η Πολιτική αντίδραση του Εργατικού Κόμματος

Μετά την επικράτησή του στις δυο εκλογικές αναμετρήσεις το 1974, το Εργατικό Κόμμα, αρχικά με τον Harold Wilson⁵³ και εν συνεχεία με τον διάδοχό του, James Callaghan, βρέθηκε αντιμέτωπο με έναν καλπάζοντα ρυθμό πληθωρισμού και μεγάλη τρύπα στον κρατικό προϋπολογισμό, στοιχεία που οδήγησαν σε ελλειμματικά ισοζυγία πληρωμών. Δεδομένης και της έκρηξης της ανεργίας, η κυβέρνηση των εργατικών το 1975 αποτάθηκε για οικονομική βοήθεια στο ΔΝΤ. Ήταν εκείνη η χρονική συγκυρία που αποτέλεσε την αρχή του αναπροσανατολισμού από τις επιταγές του κενσιανισμού και την προτεραιότητα στη διασφάλιση πλήρους απασχόλησης στην μέριμνα για τη διατήρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Μεγάλης Βρετανία μέσω μιας μονεταριστικής πολιτικής συμβατής με τη σοσιαλδημοκρατική δεξιά. Και μπορεί η κυβέρνηση Callaghan να κατάφερε να περιορίσει το ύψος των περικοπών που ζητήθηκαν από το ΔΝΤ και να πέτυχε σημαντικές επιδόσεις στον τομέα της απασχόλησης αφού περιόρισε τα επίπεδα της ανεργίας, προχωρώντας μάλιστα σε νόμους για τη στήριξη του κράτους πρόνοιας με συμπληρωματικές παροχές σε όσους αδυνατούν να καλύψουν βασικές τους ανάγκες με πρόσθετη οικονομική υποστήριξη υπό τη μορφή συντάξεων και επιδομάτων όπως και για τον περιορισμό των αστέγων πολιτών, ωστόσο απώλεσε την παραδοσιακή στήριξη του πολιτικού χώρου από τα συνδικάτα.

Με την πίεση που ασκήθηκε στους μισθούς των εργαζομένων του δημοσίου τομέα και την σύγκρισή τους με τους αντίστοιχους του ιδιωτικού τομέα, εκεί όπου καταγράφονταν διψήφιες ποσοστιαία αυξήσεις, σε αντίθεση με του δημοσίου που προτεινόταν αυξήσεις της τάξης του 5% (Berger, 2001), όπως και με την μη τήρηση της δέσμευσης για αναβαθμισμένο ρόλο των συνδικάτων στη λήψη πολιτικών

⁵² Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) ιδρύθηκε με την υπογραφή των Συνθηκών της Ρώμης στις 25 Μαρτίου 1957 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου 1958.

⁵³ Πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας τις περιόδους 1964-1970 και 1974-1976.

αποφάσεων, η κυβέρνηση Callaghan βρέθηκε βαθμιαία αντιμέτωπη με την αντίδραση του συνδικαλιστικού κόσμου η οποία κορυφώθηκε τον «Χειμώνα της Δυσαρέσκειας». Δεδομένης και της αυξανόμενης στήριξης των πολιτών στο αφήγημα της Thatcher που έθετε τεράστιο πρόβλημα νομιμότητας με τις παρατεταμένες απεργίες και την αδυναμία διαχείρισής τους από την κυβέρνηση, το πολιτικό κόστος που πλήρωσε το Εργατικό Κόμμα ήταν υψηλό στις εκλογές του 1979.

Μετά την εκλογική ήττα το 1979, σε συνθήκες έντονης εσωκομματικής διαμάχης οι Εργατικοί έδωσαν το χρίσμα του επικεφαλής στον Michael Foot⁵⁴, πολιτικό από την αριστερή πτέρυγα του κόμματος. Η εκλογή του δεν ήταν αρεστή κατά κύριο λόγο από τα πιο έμπειρα και από τη δεξιά πτέρυγα της παράταξης στελέχη που επιθυμούσαν την επιστροφή στην παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατική ηγεσία ενώ ανησυχούσαν για τις αριστερές θέσεις του Foot. Ο ίδιος ο Foot κινείτο σε θέσεις περισσότερο σοσιαλιστικές και είχε εκφράσει την αντίθεσή του στην κευνσιανή θεωρία (Heppel & Crines, 2010). καθώς θεωρούσε ότι επέτρεψε στον καπιταλισμό να συνεχίσει να κυριαρχεί. Η πολιτική απομάκρυνση των Εργατικών από τα σοσιαλδημοκρατικά κελεύσματα της κευνσιανής θεωρίας οδήγησε το 1981 στην ίδρυση, από μερίδα στελεχών των Εργατικών, του SDP⁵⁵ εξέλιξη που επέφερε επιπλέον σημαντικό πλήγμα στο σοσιαλδημοκρατικό στοιχείο του Εργατικού Κόμματος και ενώ οι αντιπαραθέσεις συνεχίστηκαν όσον αφορά τη μεταρρύθμιση του συστήματος εκλογής του Προέδρου.

Η αντιπολίτευση στη συντηρητική και νεοφιλελεύθερη πολιτική της Thatcher που στρεφόταν εναντίον του εργατικού κόσμου, κατέστη ακόμα δυσχερέστερη μετά την επιτυχία για τη Μεγάλη Βρετανία έκβαση του πολέμου στα νησιά Φώκλαντ⁵⁶ και την υποστήριξη από πλευράς των Εργατικών του μονομερούς πυρηνικού αφοπλισμού της

⁵⁴ Αρχηγός του Εργατικού Κόμματος (1980-1983).

⁵⁵ Το SDP (Social Democratic Party) ιδρύθηκε στις 26 Μαρτίου του 1981 από διαφωνούντες του Εργατικού Κόμματος της Μεγάλης Βρετανίας. Ήταν ένα κεντρώο κόμμα με βασικές θέσεις την Ευρωπαϊκή ενσωμάτωση της χώρας, την απόρριψη του μονομερούς αφοπλισμού ενώ εναντιώθηκε στην αυξημένη επιρροή των συνδικάτων. Τα στελέχη του επέκριναν το Εργατικό Κόμμα για αριστερό προσανατολισμό. Το κόμμα διαλύθηκε στις 3 Μαρτίου 1988.

⁵⁶ Πόλεμος μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας και Αργεντινής με αντικείμενο τα νησιά Φώκλαντ, Νότια Γεωργία και Νότια Σάντουιτς που ξεκίνησε στις 2 Απριλίου 1982 και ολοκληρώθηκε στις 14 Ιουνίου του ίδιου χρόνου. Ο πόλεμος ξεκίνησε έπειτα από εισβολή των στρατιωτικών δυνάμεων της Αργεντινής, η οποία βρισκόταν υπό καθεστώς στρατιωτικής δικτατορίας του στρατηγού Leopoldo Galtieri, στα Φώκλαντς, τα οποία βρίσκονταν στην κατοχή της Μεγάλης Βρετανίας και υπό διεκδίκηση της Αργεντινής. Η Μεγάλη Βρετανία, με υποστηριζόμενη από τις χώρες της Ε.Ε. και τις ΗΠΑ, ανέκτησε τελικά την κυριαρχία τους.

Μ.Βρετανίας που ερχόταν σε αντίθεση με την άποψη της πλειοψηφίας της κοινής γνώμης. Πέρα από αυτά τα δεδομένα, ο Foot αδυνατούσε να διαχειριστεί τα μέσα ενημέρωσης, στοιχείο που ενδυνάμωνε την αμφιβολία που έτρεφαν οι ψηφοφόροι προς το πρόσωπό του. Το πρόγραμμα έργων στις υποδομές της χώρας όπως και η δέσμευση για μακροπρόθεσμη αύξηση της απασχόλησης θεωρήθηκαν ανέφικτο να εφαρμοστούν δίχως μακροχρόνιους δανεισμούς και αύξηση του πληθωρισμού αντίστοιχα ενώ με σκεπτικισμό κρινόταν και η αρνητική του θέση προς την κοινή αγορά της Ε.Ε. Οι Εργατικοί έχασαν ακόμα μια εκλογική αναμέτρηση το 1983.

Ο τρίτος κατά σειρά επικεφαλής του Εργατικού Κόμματος για την υπό εξέταση περίοδο ήταν ο Neil Kinnock που έμελλε να καταστεί ο μακροβιότερος επικεφαλής αντιπολίτευσης στην μεταπολεμική Βρετανία. Εκλέχθηκε με μεγάλη πλειοψηφία που άγγιζε το 70% και έθεσε στόχο την επίτευξη ενότητας στο παραγμένο από έριδες κόμμα. Προγραμματικά, επί Kinnock, οι Εργατικοί πραγματοποίησαν στροφή προς τον κεντρώο χώρο. Μεταξύ του 1983 και του 1987, στο κόμμα περιορίστηκε ιδεολογικά η σημασία της εθνικοποίησης ενώ υπήρξε υποστήριξη στην ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ και την παραμονή στο ΝΑΤΟ (Griffiths, 2012).. Παράλληλα, στο προσκήνιο τέθηκαν ζητήματα που αφορούσαν την ποιότητα της ζωής με ενίσχυση της δημόσιας εκπαίδευσης και υγείας όπως και η ενίσχυση του αισθήματος υπερηφάνειας και πατριωτισμού στη Μεγάλη Βρετανία σε μια έκκληση για ένωση των πολιτών. Ο Kinnock, παρότι προερχόμενος θεωρητικά από την αριστερή πτέρυγα, τέθηκε ενάντια στον αριστερό πυρήνα του κόμματος και επεδίωξε την αλλαγή στον τρόπο εκλογής των βουλευτών προκειμένου να μην εξαρτώνται από τους αντιπροσώπους στις εκλογικές τους περιφέρειες, ενισχύοντας έτσι τα μετριοπαθή μέλη. Επιπλέον, στόχευε σε περιορισμό του ρόλου των συνδικάτων καθώς θεωρούσε ότι έθεταν εμπόδια στην μεταρρύθμιση του κόμματος. Μάλιστα, στην απεργία των ανθρακωρύχων δεν δίστασε να επιτεθεί προς την ηγεσία τους (Farr, 2017). παρότι οι ανθρακωρύχοι αποτελούσαν έναν κλάδο πιστών συνδικαλιστών ενώ θεωρούνταν σύμμαχοι του Εργατικού Κόμματος.

Μετά την αποτυχία των εκλογών του 1987 επιταχύνθηκε ο προγραμματικός αναπροσανατολισμός του κόμματος. Ο κεϋνσιανισμός, ο κρατικός οικονομικός σχεδιασμός, η πλήρης απασχόλησης και η επέκταση του κράτους πρόνοιας τέθηκαν επισήμως στο περιθώριο ενώ αλλαγή σημειώθηκε ως προς τη θέση των Εργατικών για μονομερή πυρηνικό αποπλισμό της Μεγάλης Βρετανίας. Πλέον, υπήρξε μια ρητή

προσέγγιση με την Ευρώπη μακριά από την προγενέστερη εναντίωση για την κοινή αγορά.

Οι εκλογές του 1992 δεν ήταν και πάλι επιτυχημένες για τους Εργατικούς κι ένας από τους λόγους ήταν ο ίδιος ο επικεφαλής τους καθώς ο Kinnock, παρότι δεινός ρήτορας και συνεπής στην επιμέλεια της επικοινωνίας της εκστρατείας του, συνέχισε να υστερεί στην πεποίθηση του κόσμου ως ικανού για να αναλάβει την Πρωθυπουργία της χώρας ενώ και ο ίδιος ο χώρος των Εργατικών αντιμετωπιζόταν με αμφιβολία από τους ψηφοφόρους. Παρότι μέτρησε μόνο ήττες, ο Kinnock θεωρήθηκε ότι εισήγαγε μια εκσυγχρονισμένη μορφή σοσιαλδημοκρατίας στο κόμμα ερχόμενος σε ρήξη με την άκαμπτη προσήλωση με το καθαρά σοσιαλιστικό δόγμα και ότι συνεισέφερε, εμμέσως, στην μετέπειτα εκλογική νίκη των Εργατικών το 1997.

2.4 Ο Τρίτος Δρόμος του Tony Blair

Μετά από μια περίοδο 18 ετών όπου κυριάρχησε ο ακραίος νεοφιλελευθερισμός της κυβέρνησης της Margaret Thatcher έως το 1992 και ακολούθησε σε παρόμοιο μοτίβο η διακυβέρνηση των Συντηρητικών υπό τον John Major⁵⁷, οι Εργατικοί επανήλθαν στην εξουσία το 1997 με αρχηγό τον Tony Blair⁵⁸.

Κεντρική θέση στην ιδεολογία του Τρίτου Δρόμου διαδραμάτιζε η κοινωνική δικαιοσύνη, με την έννοια της δικαιοσύνης στις ευκαιρίες των ατόμων στην αγορά εργασίας, και της κοινωνικής ένταξης που απαιτεί από το άτομο να κινητοποιηθεί για να ενταχθεί στην αγορά εργασίας. Για να καταστήσει εφικτή την ισότιμη αναζήτηση στήριξε τις απαραίτητες κοινωνικές επενδύσεις όπως η πρόσβαση όλων των πολιτών στην εκπαίδευση. Η λογική του επέτασσε το κράτος να λειτουργεί όχι με γνώμονα την παροχή επιδομάτων και την ανακατανομή του εισοδήματος στη λογική φόρων σύμφωνα με την παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατική οπτική αλλά να αποτελέσει ένα εφαλτήριο για την εργασιακή ενεργοποίηση των πολιτών, εξέλιξη που συνεπακόλουθα θα οδηγήσει στη μείωση της ανεργίας στη χώρα (Callaghan et al.,

⁵⁷ Πρόεδρος του Συντηρητικού Κόμματος και Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου (1990-1997).

⁵⁸ Αρχηγός του Εργατικού Κόμματος (1994-2007) και Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου (1997-2007).

2009). Με αυτό τον τρόπο θα βελτιωνόταν η ποιότητα ζωής των πολιτών και το κράτος θα μπορούσε απρόσκοπτα και χωρίς να επιβαρύνεται δημοσιονομικά να ασχοληθεί με τον στόχο της ανάπτυξης. Οι Νεοεργατικοί πίστευαν σε μια ισχυρή κοινωνία των πολιτών και τη δημιουργία ενός προτύπου εργαζόμενου πολίτη ο οποίος αποκτά τα δικαιώματά του εφόσον συμμετέχει στην αγορά εργασίας.

Στο επίκεντρο της κυβέρνησης των Νεοεργατικών βρέθηκε η αναμόρφωση του δημόσιου τομέα εκεί όπου διαπίστωναν γραφειοκρατική αδράνεια και σπατάλη χρημάτων η οποία οφειλόταν ως ένα βαθμό στον μονοπωλιακό χαρακτήρα του. Οι εργαζόμενοι σε αυτόν, διέκρινε η κυβέρνηση, ότι είχαν εξελιχθεί σε επαγγελματίες με υπερβολική δύναμη κάτι που επηρέαζε αρνητικά την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Στο δρόμο για έναν πιο αποδοτικό δημόσιο τομέα η κυβέρνηση των Νεοεργατικών εισήγαγε σε αυτόν ένα μοντέλο επιχειρηματικής διακυβέρνησης με πρακτικές όπως η διαχείριση της απόδοσης με παρακολούθηση, επιθεώρηση και αξιολόγηση των παρόχων υπηρεσιών αλλά και δημοσιότητα της ταξινόμησης των επιδόσεων κυρίως στην υγεία και την εκπαίδευση. Επιπλέον, προωθήθηκε η δυνατότητα επιλογής ως μέσο ενθάρρυνσης του πολίτη που βαθμιαία αντιμετώπιστηκε ως καταναλωτής ούτως ώστε οι υπηρεσίες να προσαρμόζονται και να ανταποκρίνονται άμεσα και με ακρίβεια στις ανάγκες του.

Για την ενίσχυση του ανταγωνιστικού περιβάλλοντος εισήχθη το σύστημα Payment by Results⁵⁹ για την χρηματοδότηση των νοσοκομειακών υπηρεσιών οπότε αυξημένο ρόλο διαδραμάτιζε πλέον η ποιότητα ενώ και στην εκπαίδευση τα σχολεία με μεγαλύτερη ζήτηση και ψηλότερα στον πίνακα επιδόσεων επωφελήθηκαν οικονομικά. Με την ίδια λογική ανταγωνισμού τέθηκε σε εφαρμογή και η πιο αμφιλεγόμενη μεταρρύθμιση των Εργατικών, η εισαγωγή των ιδιωτών στην παροχή υγειονομικής περίθαλψης (Trimm, 2005) της Εθνικής Υπηρεσίας Υγείας. Στην οιονεί αγορά που εισήγαγε η κυβέρνηση οι υπηρεσίες πληρώνονταν από το κράτος αλλά με τη μορφή αντιστοίχισης της ανάγκης με την αξία της επιλογής.

⁵⁹ Το «Payment by Results» (PbR) ήταν ένα σύστημα πληρωμών που βασίστηκε στην Εθνική Υπηρεσία Υγείας της Αγγλίας το 2003/2004. Εισήγαγε ένα σύνολο κινήτρων στον νοσοκομειακό τομέα καθώς συνέδεσε άμεσα τις απολαβές των νοσοκομείων με τον αριθμό και το μείγμα των ασθενών που έλαβαν θεραπεία.

Οι επικρίσεις ειδικά από την πλευρά των συνδικάτων υπήρξαν έντονες καθώς θεωρήθηκε ότι ο δημόσιος χαρακτήρας της Εθνικής Υπηρεσίας Υγείας διαλύθηκε ενώ είναι αμφίβολο αν η κυβέρνηση πέτυχε τον στόχο της για εξισορρόπηση των διαφορών στην αγοραστική δύναμη των πολιτών καθώς για τη μεν μεσαία τάξη εδραιώθηκε το πλεονέκτημα χρησιμοποίησης των ανώτερων υπηρεσιών για τα δε ασθενέστερα στρώματα δεν υπήρξε στην ουσία παρά μόνο η επιλογή να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες που οι άλλοι δεν χρησιμοποιούσαν. Παρά τις αντιδράσεις, η πολιτική αυτή των Εργατικών επεκτάθηκε τα επόμενα χρόνια.

Γενικότερα ο Blair είχε μια σχέση απόστασης από τα συνδικάτα και προσπάθησε να μειώσει την επιρροή τους εντός του κόμματος, ακόμα και χάνοντας την προνομιακή θέση με αυτά (Leopold, 1997), κάτι που συνέβη μέσω οργανωτικής μεταρρύθμισης των Εργατικών όπου οι βασικοί πυλώνες της κομματικής πολιτικής δεν καθορίζονταν πλέον από το συνέδριο του κόμματος ενώ η θέση του αρχηγού ενισχύθηκε. Παρόλα αυτά, η κυβέρνηση των Εργατικών εγγυήθηκε το δικαίωμα εκπροσώπησης των συνδικάτων σε εκείνα τα ιδρύματα όπου η πλειοψηφία του εργατικού δυναμικού ετίθεντο υπέρ των συνδικαλιστικών οργανώσεων δίνοντας τέλος στην μεταχείρισή τους ως παράνομες οργανώσεις από την κυβέρνηση Thatcher. Παρόλα αυτά, οι διαδικασίες αναγνώρισης των συνδικάτων παρέμειναν περίπλοκες ενώ τα νομοθετικά μέτρα ήταν αρκετά περιορισμένα προκειμένου τα συνδικάτα να ανακτήσουν τον ρόλο του μεσολαβητή μεταξύ οργανωτικών αλλαγών και εργασιακών δικαιωμάτων (Brown et al., 2021).

Η κυβέρνηση Blair, παράλληλα, καθιέρωσε το 1999, στο πλαίσιο της πολιτικής πρόνοιας, τον Εθνικό Ελάχιστο Μισθό στα 3,60 £ την ώρα, απόφαση που ενίσχυσε 1,5 εκ. χαμηλόμισθους και κυρίως με μερική απασχόληση εργαζομένους, απόφαση που συνδυάστηκε με το Working Families Tax Credit.⁶⁰

Η εισαγωγή της νέας ιδεολογικής στρατηγικής, του Τρίτου Δρόμου, αποτέλεσε το έναυσμα για συζητήσεις και επηρέασε με την επιτυχία του άλλα κόμματα της σοσιαλδημοκρατικής οικογένειας στη δυτική Ευρώπη. Ο Τρίτος Δρόμος στην ουσία αποτέλεσε μια προσπάθεια προσαρμογής στις οικονομικές πολιτικές συνθήκες, την

⁶⁰ Καινοτομία πίστωσης φόρου κερδισμένων εισοδημάτων που καταβάλλεται σε εργατικές οικογένειες με χαμηλό ή μεσαίο εισόδημα.

παγκοσμιοποίηση και τις τεχνολογικές αλλαγές με την έλευση της νέας χιλιετίας που στην πορεία εξέλιξε την παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατία και προσέφερε εναλλακτικές τη στιγμή που αυτή άρχισε να φθίνει ιστορικά. Φυσικά η λήψη ενεργητικών μέτρων δεν ήταν μια διαδικασία χωρίς κόστος, ιδεολογικό και οικονομικό, όμως η κυβέρνηση Blair φάνηκε πρόθυμη να δεχθεί την απαγκίστρωση από το ιδεολογικό πλέγμα της παραδοσιακής σοσιαλδημοκρατικής θεώρησης της κοινωνικής πρόνοιας όπως και να διαθέσει σημαντικά αυξημένες δημόσιες δαπάνες που θα προέρχονταν, σε ένα βαθμό, από αύξηση της φορολογίας (Huo, 2006).

Με γνώμονα τη θεώρηση ότι τα δικαιώματα συνδέονται με ευθύνες, ο Τρίτος Δρόμος έθεσε ως πρωταρχικό στόχο τη μεγιστοποίηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας κρατώντας μια αυστηρή στάση απέναντι σε όσους δεν επιθυμούν να δεχθούν κατάρτιση και θέσεις εργασίας. Η στρατηγική της κοινωνικής προστασίας, προς αυτή την κατεύθυνση, εισήλθε σε μια διαδικασία σύνδεσης με την ενεργητικότητα στον τομέα της απασχόλησης, σαν μορφή έλξης του ανενεργού πληθυσμού. Αρχικά η κυβέρνηση των Εργατικών έδωσε βαρύτητα στην πτυχή της συμπεριφοράς των πολιτών θέτοντας τους ανέργους ενώπιον ατομικών ευθυνών, στην ουσία αντικαθιστώντας την έννοια της ισότητας σε μεγάλο βαθμό με αυτή της ένταξης. Το πρόγραμμα του New Deal⁶¹ ήταν υποχρεωτικό μόνο για νέους και μακροχρόνια ανέργους, τις κατηγορίες δηλαδή πολιτών που, κυρίως, στόχευε να ενεργοποιήσει. Επειδή, όμως, μια εισροή εν δυνάμει εργαζομένων χρειάζεται και τις αντίστοιχες θέσεις εργασίας, ο Τρίτος Δρόμος περιελάμβανε ρυθμίσεις σχετικές με την ενθάρρυνση των επενδύσεων και την οικονομική ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα (Jordan, 2001).

Ο Τρίτος Δρόμος οδήγησε σε μια πορεία μεταξύ σοσιαλισμού και νεοφιλελευθερισμού λαμβάνοντας στοιχεία και από τα αριστερά και από τα δεξιά του ιδεολογικού φάσματος. Ως αντλούμενες από την πλευρά του νεοφιλελευθερισμού μπορούν να ειπωθούν ρυθμίσεις όπως οι κυρώσεις και πτυχές όπως η έκκληση στην ατομική ευθύνη (Kenan, 2011). Ως πιο συμβατές με τον σοσιαλισμό μπορούν να παρουσιαστούν ρυθμίσεις όπως η επένδυση μεγάλων ποσών στην κατάρτιση των εν

⁶¹ Το πρόγραμμα «New Deal» διέθετε 6 κατηγορίες πολιτών – στόχους ένταξης στην αγορά εργασίας. Αφορούσαν τους νέους ηλικίας 18-24 ετών που ήταν άνεργοι τουλάχιστον για 6 μήνες (Deal for Young People-NDYP), τους νέους άνω των 25 ετών που ήταν άνεργοι τουλάχιστον 18 μήνες, τους γονείς σε μονογονεϊκή οικογένεια με παιδί στο σχολείο (Deal for Lone Parents – NDLP), άτομα με αναπηρία, άτομα άνω των 50 ετών και μουσικούς.

δυνάμει εργαζομένων, η μειωμένη φορολογία για τους χαμηλά αμειβόμενους και οι επιδοτήσεις των μονογονεϊκών ή μη οικογενειών για την εξασφάλιση των πόρων για την παιδική μέριμνα.

Οι μεταρρυθμίσεις του Τρίτου Δρόμου των Εργατικών δεν στέφθηκαν όλες από επιτυχία. Συγκεκριμένα, δεν είχε τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα στο θέμα της εργασίας των γυναικών ενώ το πρόγραμμα ένταξης στην αγορά εργασίας για τους γονείς που μεγαλώνουν μόνοι τους τα παιδιά τους δεν συνοδεύτηκε από μεγάλη χρηματοδότηση εκ μέρους της κυβέρνησης, όπως συνέβη σε άλλες περιπτώσεις στόχων. Και πάλι αναφορικά με τις οικογένειες εργαζομένων, στην ουσία δίνονταν κεφάλαια στους γονείς προκειμένου να καλύψουν μέρος για την παιδική μέριμνα εν ώρα εργασίας τους και όχι δωρεάν παροχή της συγκεκριμένης δυνατότητας.

Το στοιχείο της αναγκαστικότητας, όπως το εκθέσαμε παραπάνω για νέους και παρατεταμένα ανέργους, αποτέλεσε σημείο έντονης κριτικής και στη πορεία των χρόνων αποδίδοντας, μάλιστα, στην κυβέρνηση Blair ευθύνη προσανατολισμού του Τρίτου Δρόμου προς τον φιλελευθερισμό και απομάκρυνσή του σε μεγάλο βαθμό πλέον από τη σοσιαλδημοκρατία. Για χρόνια, όπως και στην περίπτωση της Γερμανίας, το κόμμα προσπάθησε να αποσυνδεθεί από τα προτάγματα του Τρίτου Δρόμου ενώ η δυναμική των μεταρρυθμίσεων Blair φαίνεται να επανέρχονται το τελευταίο διάστημα στη επιφάνεια.

2. Το Σουηδικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα

3.1 Η Διαμόρφωση του Σουηδικού Σοσιαλδημοκρατικού Μοντέλου

Μεταπολεμικά η οικονομία της Σουηδίας βρισκόταν σε αναθέρμανση με ενισχυτικό παράγοντα την υψηλή ζήτηση των προϊόντων της από την κατεστραμμένη έπειτα από τους Παγκόσμιους Πολέμους Ευρώπη. Οι εξωτερικές συνθήκες ήταν ευνοϊκές προκειμένου να εφαρμοστούν φιλοκοινωνικές πολιτικές χωρίς σοβαρό κίνδυνο περιορισμού της οικονομικής ανάπτυξης. Παράλληλα, κεφάλαιο και εργάτες ήταν πρόθυμοι για συναίνεση που θα οδηγούσε σε αμοιβαία κέρδη ενώ η μακροχρόνια κυριαρχία του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος⁶² στην πολιτική σκηνή, από την αρχή της μεταπολεμικής περιόδου και για μακρά περίοδο μέχρι το 1976, συνεισέφερε, όπως απεδείχθη εκ των υστέρων, στην ολοκληρωμένη διαχείριση του Σουηδικού Μοντέλου.

Στόχος του διαμορφούμενου κράτους πρόνοιας ήταν η οικουμενική αρχή της κοινής παροχής για όλους τους πολίτες ανεξαρτήτως εισοδήματος και η διασφάλιση πλήρους απασχόλησης, πολιτικός στόχος σήμα-κατατεθέν του κεϋνσιανισμού.

Για τον σκοπό του μοντέλου εφαρμόστηκε μια σειρά μεταρρυθμίσεων (Czech, 2015). Η πρώτη αφορούσε ένα συνολικό μοντέλο κοινωνικής πολιτικής με μονοπωλιακή πρωτοκαθεδρία του κράτους καθώς στις υπηρεσίες αυτές ο ιδιωτικός παράγοντας αποκλείεται. Η δεύτερη περιελάμβανε τη σταδιακή αποεμπορευματοποίηση της εργασίας καθώς η αποτελεσματικότητα του εργαζομένου δεν συνδεόταν με το μισθό του. Η τρίτη βασίστηκε στην παροχή κοινωνικών επιδομάτων που απέκλειαν τον κίνδυνο ανασφάλειας για όσους πολίτες έμεναν άνεργοι. Η τέταρτη σχετιζόταν με την προοδευτική αντίληψη της αναδιανεμητικής μορφής της φορολογίας με υψηλά επίπεδα φορολόγησης στην ιδιοκτησία και την κληρονομιά.

Ταυτόχρονα, αναγνωριζόταν ότι η υψηλή ανταγωνιστικότητα της σουηδικής βιομηχανίας ήταν απαραίτητη για τη διατήρηση της οικονομικής ανάπτυξης και την

⁶² Το Σουηδικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα (*Sveriges socialdemokratiska arbetareparti – SAP*) είναι ένα πολιτικό κόμμα της Σουηδίας. Ιδρύθηκε το 1889 και έκτοτε η επίσημη ιδεολογία του κόμματος είναι ο δημοκρατικός σοσιαλισμός και η σοσιαλδημοκρατία. Κεντρικός στόχος του είναι η επίτευξη κοινωνικής ισότητας.

περαιτέρω οικοδόμηση του κράτους πρόνοιας γι' αυτό και ενθάρρυνε τις επενδύσεις κεφαλαίου σε αγορές όπου θα υπήρχαν μεγαλύτερα περιθώρια προσφοράς και ζήτησης σε τομείς όπως η αυτοκινητοβιομηχανία ενώ προς αυτή την κατεύθυνση προώθησε αυξήσεις μισθών κυρίως στον ανταγωνιστικό αυτό τομέα παρά σε προστατευόμενους όπως στο δημόσιο.

Παρά τις αντιδράσεις κυρίως σε κομματικό επίπεδο μιας και τα συνδικάτα στο Ηνωμένο Βασίλειο τους, οι μεταρρυθμίσεις στην πράξη εφαρμόστηκαν και εφαρμόστηκαν.

Σαν βάση για το συνολικό οικοδόμημα του δημοσίου συμφέροντος, η κυβέρνηση του SAP δημιούργησε ένα πρωτοπόρο τριγωνικό μοντέλο μεταξύ των ιδιωτικών εταιρειών, του ισχυρού συνδικαλιστικού κινήματος και του κράτους που διαδραμάτιζε τον ρόλο του συνεκτικού κρίκου και εξισορροπητή διατηρώντας θέση ουδετερότητας στα θέματα της αγοράς εργασίας. Το συγκεκριμένο σύστημα λειτουργούσε με συναίνεση καθώς οι μισθωτοί εργοδότες απολάμβαναν αποκλειστικών δικαιωμάτων στις διοικητικές τους αποφάσεις στους χώρους εργασίας για θέματα επενδύσεων και παραγωγής, οι δε εργαζόμενοι παρέτειναν το δικαίωμά τους για σταθερή και αυξανόμενη μισθολογικά εργασία.

Το Σουηδικό μοντέλο επηρέασε τη σοσιαλδημοκρατική σκέψη στη δυτική Ευρώπη ως η κορυφαία περίπτωση προοδευτικής πολιτικής. Για πάνω από δυο δεκαετίες έκανε πράξη την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης δημιουργώντας ένα ολοκληρωμένο και γενναιόδωρο χρηματοδοτικά κράτος πρόνοιας χωρίς να αμφισβητείται σε σημαντικό βαθμό η ιδέα της ανοικτής οικονομίας (Taylor, 2005) καθώς είχε επιτευχθεί η πληρέστερη ισορροπία μεταξύ των πολιτικών πρόνοιας και των οικονομικών πολιτικών.

3.2 Οι πρώτες προκλήσεις για τους Σουηδούς Σοσιαλδημοκράτες

Οι συνθήκες από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα διαφοροποιήθηκαν. Αρχικά τα δεδομένα στην παγκόσμια οικονομία έγιναν δυσχερέστερα λόγω των πετρελαϊκών κρίσεων που οδήγησαν σε γενική ύφεση και πληθωρισμό και ανέκοψαν τη σταθερή οικονομική ανάπτυξη χωρών όπως η Σουηδία. Δεν ήταν μόνο αυτός όμως ο λόγος του πλήγματος στο Σουηδικό Μοντέλο.

Κύριο ρόλο διαδραμάτισε η έλλειψη ισορροπίας μεταξύ της πολιτικής πρόνοιας και των οικονομικών πολιτικών. Στον συνδυαστικό κρίκο λειτουργίας του μοντέλου, η συναίνεση της αγοράς έπαψε να υπάρχει καθώς οι εργοδότες δεν την αντιλαμβάνονταν πλέον ως επωφελή με αποτέλεσμα να αποσυρθούν από τις κεντρικές διαπραγματεύσεις για τους μισθούς. Το σύστημα δημοσιονομικών κινήτρων για βιομηχανικές επενδύσεις έμεινε δίχως ουσιαστική αναβάθμιση οπότε αποθάρρυνε τις καινοτόμες ιδέες, τις αλλαγές στο προφίλ της παραγωγής και την ίδρυση νέων εταιριών.

Η ανταγωνιστική θέση της σουηδικής βιομηχανίας επιδεινώθηκε καθώς η μισθολογική πολιτική αλληλεγγύης με αύξηση των μισθών προκάλεσε αυξημένο κόστος παραγωγής που δεν ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις του ανταγωνισμού εν μέσω συνθηκών οικονομικής ύφεσης ενώ ο πληθωρισμός της χώρας κυμαινόταν σε υψηλά επίπεδα θέτοντας τη Σουηδία σε ύφεση.

Η σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση απάντησε με πολιτική συναλλαγματικών ισοτιμιών και αυξημένες επιδοτήσεις παραγωγής στις βιομηχανίες αλλά όχι με θεσμικές μεταρρυθμίσεις.

Την ίδια ώρα τα συνδικάτα ζητούσαν επαναδιαπραγμάτευση της υπάρχουσας θεσμικής ισορροπίας με τις ενώσεις εργοδοτών παράλληλα με την μεγαλύτερη προστασία της απασχόλησης κι εφόσον είχε χαθεί η αμοιβαία κατανόηση με τους εργοδότες απευθύνθηκε στο κράτος για σχετική νομοθεσία. Το SAP με τη σειρά του διαμόρφωσε ένα νομικό πλαίσιο ασφάλισης της απασχόλησης και της συναπόφασης που τασσόταν σαφώς προς την πλευρά των συνδικάτων παρέχοντάς τους ακόμα μεγαλύτερο μερίδιο κερδών από τις σουηδικές επιχειρήσεις.⁶³

Με βάση αυτά τα δεδομένα, η διατήρηση της πλήρους απασχόλησης δεν διασφαλίστηκε από την οικονομική ανάπτυξη αλλά από την παρεμβατική και δημοσιονομικά επεκτατική πολιτική πρόνοιας του κράτους που άρχισε να επεκτείνεται με όρους υψηλής δημοσιονομικής αναδιανομής. Ο δημόσιος τομέας διογκώθηκε αριθμητικά και η συντήρησή του εξαρτιόταν από την κρατική χρηματοδότηση. Η συγκεκριμένη κατανομή, όμως, δεν προσέφερε αναπτυξιακά στη

⁶³ Η έκθεση πρότεινε ότι οι επιχειρήσεις που απασχολούν περισσότερους από πενήντα υπαλλήλους θα πρέπει να υποχρεωθούν να εκδώσουν νέες μετοχές σε «ταμείο εξισορρόπησης» που αντιστοιχούν σε 20 % των κερδών τους προ φόρων.

χώρα και το κόστος που σχετίζεται με τη λειτουργία του κράτους πρόνοιας έγινε με την πάροδο του χρόνου υψηλότερο από τα οφέλη που αντλήθηκαν.

Η ανάπτυξη έγινε αμελητέα, ενώ ο πληθωρισμός εκτινάχθηκε σε διψήφιο ποσοστό. Ταυτόχρονα, τα δημοσιονομικά ελλείμματα προστέθηκαν στο αυξανόμενο δημόσιο χρέος και οι σουηδικές εταιρείες έχασαν έδαφος στις διεθνείς αγορές λόγω μη ανταγωνιστικών τιμών και μειωμένης ποιότητας. Υπό αυτές τις συνθήκες το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα έχασε έπειτα από 45 χρόνια την εξουσία καθώς ηττήθηκε στις εκλογές του 1976 από το Κόμμα των Μετριοπαθών⁶⁴.

3.3 Η προγραμματική αναμόρφωση της δεκαετίας του 1980

Οι Σοσιαλδημοκράτες εγκαινίασαν το 1981 το δικό τους πρόγραμμα παρόμοιας λογικής με του μετέπειτα τρίτου δρόμου στην Μεγάλη Βρετανία.

Η νέα προσέγγιση απαιτούσε την εξάλειψη του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και την επανεκτίμηση της οικονομικής πολιτικής με μεταφορά πόρων ώστε ο ιδιωτικός τομέας να εισέλθει σε αναπτυξιακή τροχιά. Παράλληλα, οι δημόσιες δαπάνες με τη μορφή της παρεμβατικής δράσης αναπλήρωσης του κενού της ανάπτυξης αποφασίστηκε να περιοριστούν. Η ύφεση της σουηδικής οικονομίας έθεσε την εξυγίανση στο προσκήνιο με μέτρα λιτότητας και περικοπή σε τομείς κοινωνικής πολιτικής όπως η μείωση των αποδοχών ασθενείας από 90% σε 65% για τις 3 πρώτες μέρες και 80% από την 4^η μέρα και άνω, μια πολιτική που οδήγησε σε δοκιμασία των σχέσεων του SAP με τα συνδικάτα (Callaghan et al., 2009). Η κύρια, όμως, αναθεώρηση της πολιτικής πρακτικής του SAP σημειώθηκε τη δεκαετία του 1990 ενόψει της προεκλογικής εκστρατείας των εκλογών του 1994 όταν και κέρδισε τις εκλογές.

Το SAP επιδίωξε να ανακτήσει την εμπιστοσύνη των εργαζομένων με περιορισμό της ανεργίας και την προστασία του οικουμενικού χαρακτήρα του κοινωνικού κράτους μέσω μέτρων όπως το ανώτατο όριο στα τέλη παιδικής μέριμνας. Τα αποτελέσματα ήταν απτά με μείωση της ανεργίας στο 4% το 2001 και μετέπειτα σημαντική αύξηση

⁶⁴ Το κόμμα των Μετριοπαθών (Moderata samlingspartiet) είναι ένα πολιτικό κόμμα της Σουηδίας. Ιδρύθηκε το 1904 ως Συντηρητικό Κόμμα αλλά πήρε τη σημερινή ονομασία του το 1969. Είναι ένα κεντροδεξιό, μετριοπαθές και συντηρητικό κόμμα που τάσσεται υπέρ της προώθησης της οικονομίας της αγοράς και επιδιώκει χαμηλότερους φόρους και μικρότερο ρόλο της κυβέρνησης στην οικονομία.

των ποσοστών του σε 39,9% το 2002 για την επανεκλογή στην εξουσία. Παρουσίασε, ακόμη, εύελικτα και εξατομικευμένα μισθολογικά συστήματα που ενθάρρυναν την επαγγελματική ανέλιξη εργαζομένων και εισήγαγε νομοθεσία για τον περιορισμό των μισθολογικών διαφορών ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες.

Με το τέλος της πρώτης φάσης του σουηδικού μοντέλου αφαιρέθηκαν τα θεμέλια της ανταλλακτικής σχέσης ανάμεσα σε ευημερία και ανάπτυξη μεταξύ σοσιαλδημοκρατικής κυβέρνησης και επιχειρήσεων, εξέλιξη που εγκυμονούσε κινδύνους σε περίοδο κρίσης και αμφισβήτησης παγκοσμίως.

Αυτό που άλλαξε όμως δεν ήταν ο στόχος της πλήρους απασχόλησης και του ισχυρού κράτους πρόνοιας παρά ο τρόπος για να επιτευχθεί. Κι ο τρόπος επέτασσε μια αναθεωρημένη σχέση ανάμεσα σε συνδικάτα και ενώσεις εργοδοτών η οποία και δρομολογήθηκε με τη Βιομηχανική Συμφωνία⁶⁵ του 1998, ενόσω οι σχέσεις και των δυο πλευρών με το κόμμα είχαν ομαλοποιηθεί. Στην αναζωογόνηση του πνεύματος συνεργασίας μεταξύ εργοδοτών και συνδικάτων μεσολάβησε η συνειδητοποίηση του ενισχυμένου ανταγωνισμού και του εξευρωπαϊσμού της αγοράς εργασίας της Σουηδίας οπότε και η συναίνεση με αμοιβαία οφέλη επανήλθε. Η διασφάλιση της κερδοφορίας των βιομηχανιών θα διασφαλίσει με τη σειρά της υγιή ανάπτυξη των μισθών.

Το Σουηδικό μοντέλο, όντως, αποτελεί ένα παράδειγμα σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής. Επέδειξε σπουδαία προσαρμοστικότητα μέσω των θεσμικών του πόρων για να διαχειριστεί πολιτικά τις περιόδους εκτός κυβέρνησης για προγραμματική αναθεώρηση. Η χρηστή διαχείριση έγκειτο στην ισορροπία μεταξύ της πολιτικής πρόνοιας και των οικονομικών πολιτικών και η πρώτη δεν πρέπει να ξεπερνά τη 2^η. Σε κάθε περίπτωση, μια ακόμα σημαντική παράμετρος, απότοκος της σειράς ετών διακυβέρνησης των Σοσιαλδημοκρατών στη χώρα, είναι η εγκαθιδρυμένη αντίληψη των Σουηδών που εξασφάλισε ότι ακόμα και στις περιόδους εφαρμογής περισσότερο νεοφιλελεύθερων πολιτικών, η κοινή γνώμη εγκρίνει την υψηλή δημοσιονομική πίεση και το υψηλό επίπεδο κρατικών δαπανών με αντάλλαγμα τη δημόσια ευημερία και την αφοσίωση στην κοινωνική ισότητα, στοιχείο αντίθετο με την επικρατούσα οικονομική σκέψη της λιτότητας.

⁶⁵ Τον Μάρτιο του 1997, η συμφωνία υπεγράφη από δώδεκα εργοδοτικές οργανώσεις και επτά συνδικαλιστικές οργανώσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Τα Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στη σύγχρονη εποχή , η Ευρωπαϊκή πτυχή και οι προκλήσεις τους.

1 . Τα Ευρωπαϊκά Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στη σύγχρονη εποχή

1.1 Το Γερμανικό SPD

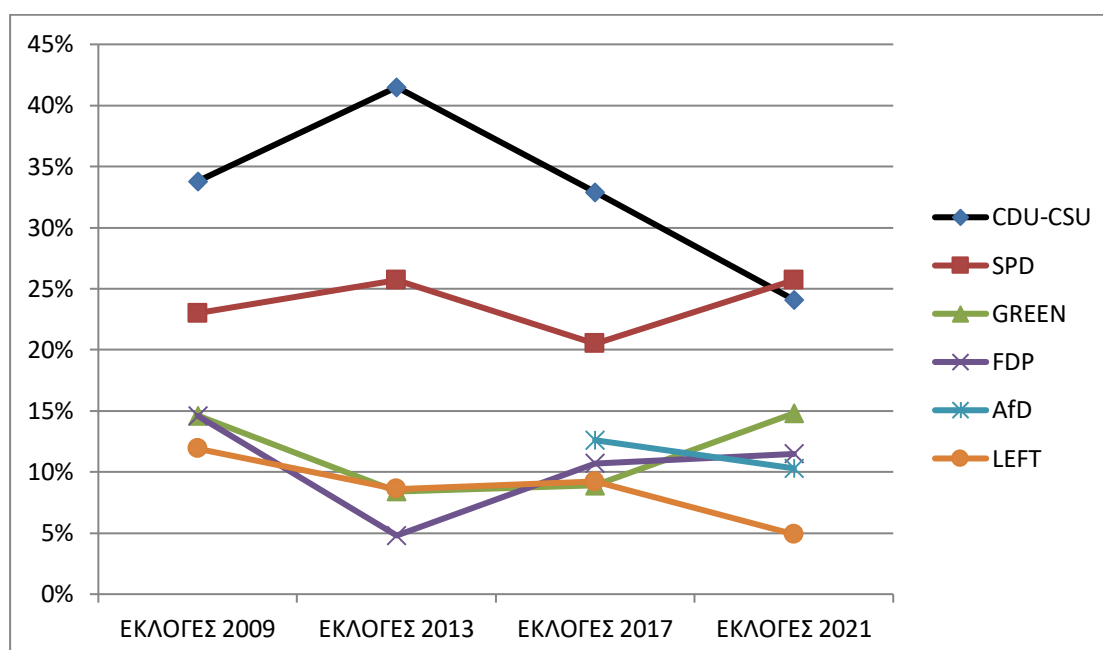
Στη Γερμανία το SPD ανήλθε στην εξουσία στις εκλογές του 2021 και Καγκελάριος εκλέχθηκε ο Olaf Sholz.

Ο νέος Καγκελάριος Olaf Scholz⁶⁶ αναλαμβάνει ένα δύσκολο έργο της ανάληψης της ηγεσίας της χώρας μετά από μια περίοδο 16 ετών Καγκελαρίας της Angela Merkel.

Επρόκειτο για μια ιστορική συγκυρία με δεδομένο ότι πρώτη φορά μετά το 1949, αρχηγός της κυβέρνησης δεν έθεσε υποψηφιότητα για τη διαδοχή (Lees, 2021). Όπως αποδείχθηκε στις εκλογές του 2021, το πολιτικό σύστημα στη Γερμανία είναι σε ασυνήθιστο βαθμό κατακερματισμένο. Οι εκλογές αποτέλεσαν παράδειγμα της σταδιακής εγκατάλειψης της τυπικής αντιπαράθεσης κεντροαριστερών και κεντροδεξιών με ένα πολιτικό τοπίο με τουλάχιστον 5 κόμματα να συγκεντρώνουν πάνω από 10% των ψήφων, όπως παρατηρείται στον παρακάτω πίνακα.

⁶⁶ Καγκελάριος της Γερμανίας από το 2021. Υπουργός Οικονομικών 2018-2021.

Διάγραμμα 1 Συγκριτική ποσοστιαία αποτύπωση των αποτελεσμάτων των έξι κύριων γερμανικών κομμάτων κατά τις τέσσερις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις

Πηγή δεδομένων: <https://www.bundeswahlleiter.de/en/>

Την επομένη των εκλογών και κατόπιν διαβουλεύσεων, η Γερμανία απέκτησε τον πρώτο τρικομματικό κυβερνητικό συνασπισμό από τη δεκαετία του 1950⁶⁷.

Το νέο διαμορφωθέν πολιτικό σκηνικό στη Γερμανία πέρα από τον κατακερματισμό της πολιτικής υποστήριξης, παρουσιάζει νέα δεδομένα ως προς τη δυναμική των πολιτικών προσώπων. Η Sarah Wiliarty (2021) υποστηρίζει ότι η επιλογή Καγκελάριου αντί της υποστήριξης ενός πολιτικού κόμματος έχει γίνει η κύρια εκλογική δυναμική, χαρακτηριστικά η δημοτικότητα του Scholz ξεπερνά αυτή του κόμματός του (p.141-169). Γενικότερα η απουσία κατεστημένου μαζί με την πτώση της κομματικής ταύτισης οδήγησαν σε μια από τις πιο απρόβλεπτες εκλογές, και σε μια κυβέρνηση τρικομματική σε ένα σύστημα που μέχρι τώρα είχε μόνο δικομματικές κυβερνήσεις (Fujii, 2021)

Εκ του αποτελέσματος, το SPD ευνοήθηκε εκλογικά από την πρόιμη εκστρατεία του υποψηφίου του όπως και από τις διαμάχες διαδοχής της Merkel στον συνασπισμό

⁶⁷ Η κυβέρνηση διαμορφώθηκε μεταξύ του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος (SPD), του κόμματος των Πρασίνων και του κόμματος των Φιλελευθέρων (FDP).

CDU-CSU ενώ ο Scholz κυμάνθηκε στα βήματα της διαλλακτικής στάσης της Μέρκελ δημιουργώντας την αίσθηση της ασφάλειας και εμπειρίας για τη διαχείριση της εξουσίας, εξέλιξη που εκτιμήθηκε από τους ψηφοφόρους (Tekiner, 2021).

Ο ίδιος έχει αναλάβει την προσπάθεια να επανακτηθεί το πολιτικό έδαφος, το οποίο αδυνατίζε λόγω της προέλασης της Merkel στην κεντροαριστερά ειδικά τις περιόδους των μεγάλων συνασπισμών 2005-2009, 2013-2017 και 2017-2021. Παράλληλα, καλείται να αναλάβει κεντρικό και αποφασιστικό ρόλο αντικαθιστώντας τον αναιμικό συντηρητισμό που παρουσίαζε η πρώην Καγκελάρια στην ευρωπαϊκή πολιτική τάξη (Lees, 2021)

Σε μια περίοδο που η τάση της λιτότητας δείχνει να ξεφεύγει, η Γερμανική κυβέρνηση υιοθέτησε το 2020 πρόγραμμα οικονομικής τόνωσης 130 δις τον Μάρτιο του 2020 με τα δεδομένα για τα επίπεδα χρέους να είναι δυσοίωνα, ήδη το 2020 το χρέος έφτασε τα 156 δις. Ο Σολτς αποτέλεσε έναν από τους πρώτους που υποστήριξε την ανάγκη ενεργής οικονομικής πολιτικής ενώπιον της μεγάλης κρίσης που επέφερε η πανδημία του COVID-19, υποστηρίζοντας ότι χρειάζεται μια «μπαζούκα» προκειμένου το κράτος να βοηθήσει την «άρρωστη» οικονομία να επανέλθει στα πόδια της με επενδύσεις και ενέσεις κατανάλωσης (Kohler, 2020).

Προγραμματικά το SPD στην προεκλογική περίοδο κατήρτισε πρόγραμμα με προσανατολισμό προς τα αριστερά. Μεταξύ των επιδιώξεων είναι η αύξηση του κατώτατου μισθού, η επαναφορά του φόρου των πλουσίων⁶⁸, την εισαγωγή φόρου περιουσίας 1% προς όφελος των ομόσπονδων κρατιδίων και ελάχιστον φόρο κληρονομιάς για τους κληρονόμους μεγάλων εταιρειών. Παράλληλα, το κόμμα σκοπεύει να καταπολεμήσει την άνοδο των ενοικίων σε γερμανικές πόλεις με ελέγχους για απαγόρευση αυξήσεων στα ενοίκια πέρα από το επίπεδο του πληθωρισμού για 5 χρόνια. Κεντρική στόχευση όλων αυτών των μέτρων είναι η διασφάλιση ότι τα πλουσιότερα τμήματα του γερμανικού πληθυσμού να συμμετέχουν περισσότερο στη συλλογική προσπάθεια. Επιπλέον, το SPD δεν σκοπεύει να εγκαταλείψει την οικολογική στόχευση με γνώμονα να καταστεί η οικονομία

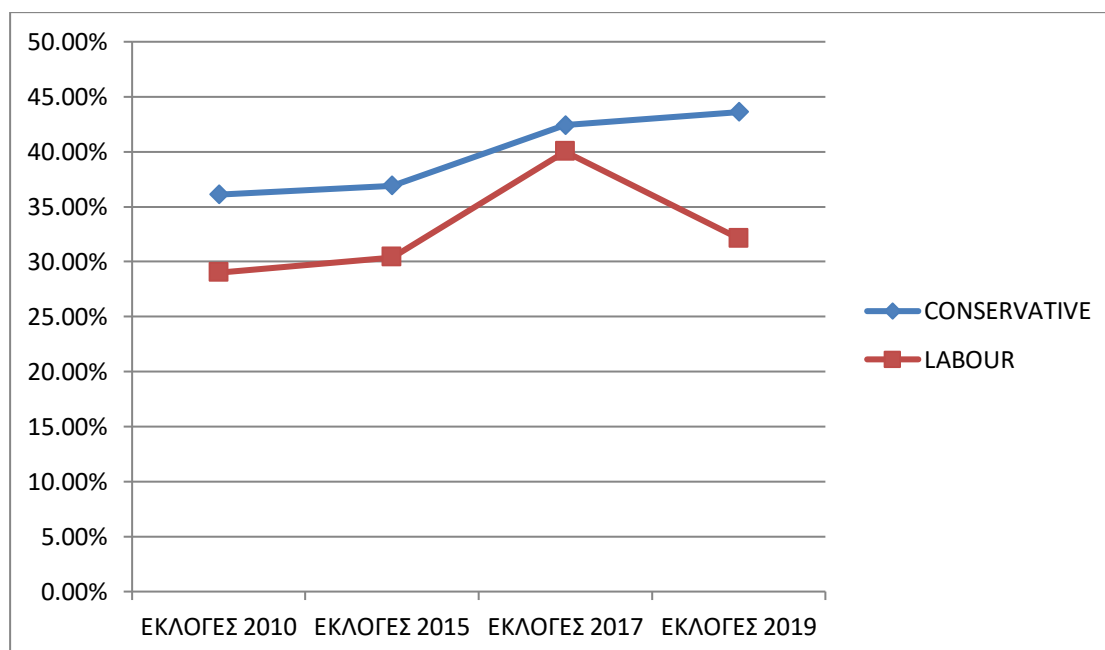
⁶⁸ Ο όρος «Reichensteuer», λεγόμενος ως φόρος περιουσίας, αναφέρεται στον αυξημένο φόρο εισοδήματος για τα υψηλά εισοδήματα στη Γερμανία. Το 2022 στο ετήσιο φορολογητέο εισόδημα 277.826 ευρώ ισχύει φόρος περιουσίας σε ποσοστό του 45%. Το ποσό για παντρεμένα ζευγάρια είναι καθορισμένο στα 55.652 ευρώ.

συμβατή με τον αγώνα κατά της υπερθέρμανσης του πλανήτη έως το 2050⁶⁹ (klimaneutrales Wirtschaften) και αύξηση του μεριδίου των ηλεκτρικών οχημάτων σε στόλους ιδιωτικών και δημόσιων αυτοκινήτων (Dubsloff, 2021).

1.2 Το Εργατικό Κόμμα του Ηνωμένου Βασιλείου

Το Εργατικό Κόμμα παραμένει εκτός κυβέρνησης από το 2010 ενώ η εκλογική του επίδοση το 2019 καταγράφηκε η χειρότερη από το 1939. Πλέον, μετρά 4 συνεχόμενες εκλογικές ήττες.

Διάγραμμα 2 Συγκριτική ποσοστιαία αποτύπωση των αποτελεσμάτων των δυο κορυφαίων κομμάτων του Ηνωμένου Βασιλείου, των Εργατικών και των Συντηρητικών, κατά τις τέσσερις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις.

Πηγή δεδομένων: <https://commonslibrary.parliament.uk/>

⁶⁹ Με νέο νόμο για την προστασία του κλίματος που εγκρίθηκε από τον τρέχοντα κυβερνητικό συνασπισμό στη Γερμανία, οι κλιματικοί στόχοι θα είναι δεσμευτικοί μετά το 2030. Με την τροπολογία, ο στόχος της ουδετερότητας των αερίων του θερμοκηπίου είναι δεσμευτικός για το έτος 2045. Μέχρι το 2030 οι εκπομπές πρέπει να μειωθούν κατά 65% σε σύγκριση με το 1990

Όπως αποτυπώνεται στο γράφημα, οι εκλογές του 2019 αποτέλεσαν ένα πισωγύρισμα για τους Εργατικούς μετά την σπουδαία επίδοση στις εκλογές του 2017. Η τελευταία ήττα οδήγησε σε αλλαγές με τον Jeremy Corbyn⁷⁰ να αποχωρεί από την ηγεσία και Πρόεδρος του κόμματος να αναλαμβάνει ο Keir Starmer⁷¹.

Ο Starmer εκλέχθηκε με ευρεία πλειοψηφία στις εσωκομματικές εκλογές παραλαμβάνοντας ένα κόμμα διχασμένο ενώ ο ίδιος αναδείχθηκε ως φυσιογνωμία με «επικοινωνιακή ικανότητα και επαγγελματισμό» (Head, 2020, p.347), κερδίζοντας την θετική γνώμη των υποστηρικτών του Corbyn και λαμβάνοντας ποσοστό αποδοχής που προσέγγισε το 56,2% στις εσωκομματικές εκλογές (Mason, 2020).

Στο πρώτο αυτό διάστημα της ηγεσίας του ο Starmer ενσαρκώνει αυτό που η πολιτική επιστήμονας Katherine Dommert (2016) αναφέρει ως «ιδεολογική ησυχία»(pp. 106–122). Πρόκειται για μια συνειδητή στρατηγική επιλογή προκειμένου να μετακινηθεί το επίκεντρο της πολιτικής συζήτησης από τις ιδεολογικές παραδόσεις προς την ικανότητα προγραμματισμού(Dommert, p.110) και να παρουσιάσει μια ατζέντα αποδεκτή σε ένα ευρύ φάσμα ψηφοφόρων.

Χαρακτηριστικά, η χρήση της έννοιας της δικαιοσύνης αντί της έννοιας της ισότητας, με την πρώτη να είναι ιδεολογικά λιγότερο φορτισμένη από την δεύτερη που παραπέμπει περισσότερο στα προτάγματα του σοσιαλισμού ενώ το ίδιο μοτίβο ακολουθείται με την έννοια της ευκαιρίας αντί της ισότητας ευκαιριών, σε μια προσπάθεια επέκτασης της ηθικής απήχησης του κόμματός του(Goes, 2021).

Η στρατηγική του Starmer για ιδεολογική ησυχία στην ουσία αντικατοπτρίζει μια παραδοχή ότι είναι δύσκολο να διαμορφωθεί ένα σχέδιο πολιτικής που να ανταποκρίνεται στα αιτήματα τόσο των νεότερων αστικών ψηφοφόρων όσο και των ψηφοφόρων των παραδοσιακών εργατικών περιοχών, αμφότεροι ομάδες πολιτών που αποτελούν εκλογικό στόχο για το κόμμα. Η προσπάθεια σύμπτυξης διαφορετικών οπτικών και τάσεων εντός κόμματος έγινε εμφανής με την, από τον ίδιο, τοποθέτησή του ενδιάμεσα σε Blair και Corbyn λέγοντας ότι «Δεν πρέπει να πετάμε την τελευταία κυβέρνηση των Εργατικών ούτε πετάμε τα 4 τελευταία χρόνια» (Fielding, 2021).

⁷⁰ Αρχηγός του Εργατικού Κόμματος 2015-2020.

⁷¹ Αρχηγός του Εργατικού Κόμματος από το 2020. Σκωδής Υπουργός Μετανάστευσης (2015-2016) και Σκωδής Γραμματέας για την Έξοδο της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η εκλογή του Starmer έγινε αντιληπτή ως η επιστροφή της «μαλακής αριστεράς» (Fisher & Shaw, 2020)⁷² που συνεπάγεται χαρακτήρα περισσότερο στραμμένο προς τον πλουραλισμό και με ισχυρή την αίσθηση της διαφάνειας.

Ο ίδιος, χωρίς να απορρίπτει καθαρά τον ιδεαλισμό και τον ριζοσπαστισμό που το κόμμα είχε ως κύριο χαρακτήρα κατά τα χρόνια ηγεσίας του Corbyn, στάθηκε στη σημασία των μεταρρυθμίσεων κάνοντας ειδική αναφορά στις 4 συνεχόμενες εκλογικές ήττες. Για εκείνον, το πρωτεύον αποτελεί η ταχεία επανάκτηση της εξουσίας. Παράλληλα, στο επίκεντρο βρίσκονται η οργανωτική συνέχεια και ενδυνάμωση του κόμματος προκειμένου να λειτουργήσει ως ένας επαγγελματικός και αποτελεσματικός οργανισμός προγραμματικής και εκλογικής εκστρατείας.

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται οι ιδέες όπως η δημιουργία Κολλεγίου του Εργατικού Κόμματος που θα προσφέρει πολιτική εκπαίδευση, κατάρτιση και ανάπτυξη δεξιοτήτων για την μελλοντική στελέχωση των Εργατικών, η τεχνολογική αναβάθμιση των διαδικασιών για την κινητοποίηση μελών, η προώθηση των εκλογικών εκστρατειών και η ενδυνάμωση της αίσθησης της διαφάνειας με τα τοπικά μέλη να επιλέγουν τους υποψηφίους τους για τις εκλογές.

Η νέα ηγεσία των Εργατικών υπό τον Starmer καλείται να αντιμετωπίσει μια σειρά προκλήσεων, η κύρια εκ των οποίων είναι η εκλογική κατάληψη, από τους Συντηρητικούς, εδρών που παραδοσιακά εξασφάλιζαν οι Εργατικοί σε περιφέρειες με έντονο το στοιχείο των εργατών χειρωνακτών και μεταβιομηχανικών, κυρίως στον Αγγλικό Βορρά και τα Midlands (Goes, 2021).

Οι πολίτες στις περιοχές αυτές διακρίνονται από συντηρητική πολιτιστική θεώρηση η οποία απεδείχθη με την έντονη υποστήριξή τους για το Brexit ενώ αποθαρρύνθηκαν έτι περαιτέρω από το να στηρίξουν τους Εργατικούς λόγω του ριζοσπαστικού διεθνισμού του Corbyn, με τον οποίο διαφωνούσαν ριζικά (McCurdy et al., 2020). Προς αυτή την κατεύθυνση, μέλημα του Keir Starmer ήταν να προσδώσει έναν πιο πατριωτικό τόνο στο κόμμα, τονίζοντας την έννοια της ασφάλειας για το έθνος, τις οικογένειες και τις κοινότητες της χώρας (Chakraborty & Elgot, 2021).

⁷² Σαν χώρος τίθεται ενδιάμεσα στην ριζοσπαστική αριστερά που εφαρμόστηκε επί Corbyn και του προοδευτικού κινήματος στα δεξιά.

Μπορεί η εν λόγω στρατηγική να εντάσσεται στο πλαίσιο στρατηγικής σκέψης προκειμένου να υπάρξει αποτελεσματική γεωγραφική εξάπλωση στους υποστηρικτές των Εργατικών, όμως ενέχει ο κίνδυνος να χαθούν τμήματα της νέας βασικής υποστήριξης που κερδήθηκαν υπό την ηγεσία του Corbyn και αφορούν τους νέους, μορφωμένους αστικούς άυλους εργαζόμενους⁷³ των οποίων οι προβληματισμοί αφορούν ζητήματα όπως τα χαμηλά επίπεδα μισθών, η επισφαλής εργασία, το πρόγραμμα ανέγερσης κοινωνικών κατοικιών, η κλιματική αλλαγή και η πράσινη βιομηχανική στρατηγική (Burton-Cartledge, 2021)⁷⁴.

Παράλληλα, η επιλογή για «ιδεολογική ησυχία» δεν μπορεί να εφαρμοστεί μακροπρόθεσμα αφού αργά ή γρήγορα ο Starmer θα αναγκαστεί να διαμορφώσει την ατζέντα του με λεπτομέρειες, εξέλιξη που πιθανά να δυσανεμίσει μέρος των ψηφοφόρων-στόχων του. Παράλληλα, η κεντροαριστερά παγκοσμίως δεν έχει πρόσφατα παραδείγματα επιτυχών οικονομικών πολιτικών στα οποία μπορεί να στραφεί προκειμένου να βαδίσει στα δικά τους βήματα⁷⁵. Επιπλέον, η όποια οικονομική πολιτική θα πρέπει να οικοδομηθεί στο νέο περιβάλλον με το Ηνωμένο Βασίλειο εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁷⁶ Ακόμη, μετά την πανδημία του Covid-19 οι Εργατικοί, πιθανά και από κυβερνητική θέση, θα κληθούν ενδεχομένως να αντιμετωπίσουν ερωτήματα σχετικά με το πώς μπορούν να διαχειριστούν τα βαθμιαία υψηλότερα επίπεδα χρέους, και τότε η εκπεφρασμένη από την Anneliese Jane Dodds⁷⁷ μακροοικονομική έμφαση στη δημοσιονομική έναντι της νομισματικής πολιτικής να τεθεί υπό αμφισβήτηση (Corry, 2021).

⁷³ Εργαζόμενοι κατά κύριο λόγο στον τομέα των υπηρεσιών.

⁷⁴ The problems of Starmerism

⁷⁵ Η κυβέρνηση Blair, επί παραδείγματι, επηρεάστηκε από τα οικονομικά της κυβέρνησης Clinton, δίνοντας έμφαση στη μείωση του χρέους και στα μέτρα από πλευράς προσφοράς ενώ οι Εργατικοί υπό την ηγεσία του Corbyn είχαν πρόσφατα τα παραδείγματα των πολιτικών λιτότητας σε παγκόσμιο επίπεδο μετά τη χρηματοοικονομική κρίση και κρίση χρέους.

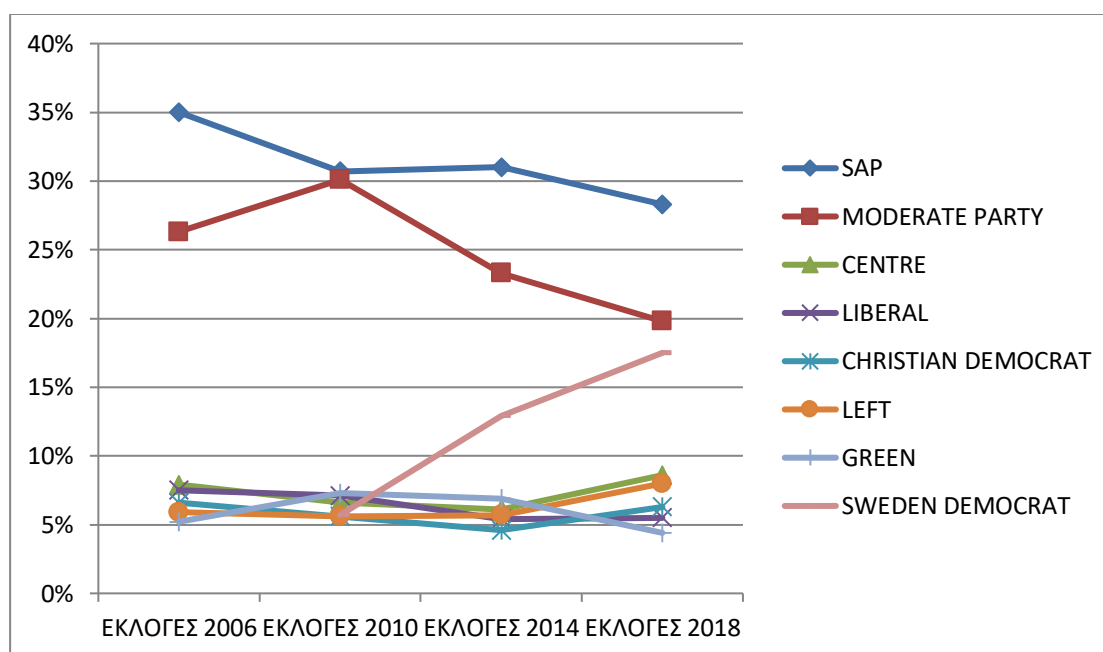
⁷⁶ What can we learn from the first major statement of Labour's Economic Policy under Keir Starmer?

⁷⁷ Πρωθυπουργός της Σουηδίας από το 2021. Σκιάδης Καγκελάριος Οικονομικών 2020-2021, σκιάδης Υπουργός Εξωτερικών για τις Γυναίκες και την Ισότητα.

1.3 Το Σουηδικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα

Το Σουηδικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα παραμένει στην εξουσία από το 2014. Εν ενεργεία Πρωθυπουργός της χώρας από το 2021 είναι η Magdalena Andersson.⁷⁸ Οι Σοσιαλδημοκράτες έχουν την εξουσία με κυβέρνηση μειοψηφίας⁷⁹ μέχρι την νέα εκλογική διαδικασία το 2022.

Διάγραμμα 3 Συγκριτική ποσοστιαία αποτύπωση των αποτελεσμάτων των οκτώ κύριων σουηδικών κομμάτων κατά τις τέσσερις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις

Πηγή δεδομένων: <https://www.val.se/>, <http://electionresources.org/se/>

⁷⁸ Υπουργός Οικονομικών την περίοδο 2014-2021.

⁷⁹ Η Magdalena Andersson εκλέχθηκε ως η πρώτη γυναίκα Πρωθυπουργός της Σουηδίας. Όμως, το σχέδιο σχηματισμού νέας κυβέρνησης συνασπισμού με το κόμμα των Πρασίνων κατέρρευσε καθώς λίγες ώρες μετά την ανάληψη των καθηκόντων της, το Σουηδικό Κοινοβούλιο δεν έκανε δεκτή την πρόταση προϋπολογισμού των SAP και Πρασίνων, υπερψηφίζοντας την πρόταση προϋπολογισμού που κατήρτισαν το Moderate Party και το κόμμα Swedish Democrats. Οι Πράσινοι αποχώρησαν από τον συνασπισμό καθώς δεν δέχθηκαν να εφαρμόσουν προϋπολογισμό που συντάχθηκε από το ακροδεξιό SD, εξέλιξη που οδήγησε σε παραίτηση την Andersson, δεδομένης της νομοθεσίας που αναφέρει ότι ο Πρωθυπουργός παραιτείται εφόσον το κόμμα συνασπισμού αποχωρήσει από την κυβέρνηση. Τελικά, μετά από μια εβδομάδα διαβουλεύσεων αποφασίστηκε η διατήρηση της Magdalena Andersson ως Πρωθυπουργού σε μονοκομματική κυβέρνηση μειοψηφίας για το κόμμα των Σοσιαλδημοκρατών μέχρι τις εκλογές που έχουν δρομολογηθεί για τον Σεπτέμβριο του 2022.

Κύρια πρόκληση στο πολιτικό σκηνικό της Σουηδίας είναι η πολιτική σύγκρουση για τη μετανάστευση και η καταπολέμηση των εγκληματικών ενεργειών με τη Σουηδία να μην μπορεί να αντισταθεί στις διεθνείς τάσεις και την άνοδο του λαϊκισμού (Berman & Snegovaya, 2019).

Κύριο ρόλο στην εμφάνισή του διαδραμάτισε η διάβρωση του σουηδικού κράτους πρόνοιας συνακόλουθη με την μεταβιομηχανική εξέλιξη της χώρας που έχει οδηγήσει σε δυσαρέσκεια τμήματα του εκλογικού σώματος, μεταξύ αυτών τους εργάτες χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, ανειδίκευτους και ανέργους, εξέλιξη που αξιοποιείται από τα λαϊκιστικά εθνικιστικά κόμματα (Bó et al., 2018) όπως οι Swedish Democrats⁸⁰, με τις ομάδες αυτές πολιτών να πλήττονται από την οικονομική ανασφάλεια και ανισότητα (Dehdari, 2018).

Παράλληλα, όμως, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η απώλεια του trygghet⁸¹, βασικό θέμα της πολιτικής συζήτησης στις γενικές εκλογές του 2018. Στο επίκεντρο της ανησυχίας των υποστηρικτών του SD είναι η υποβάθμιση του κράτους πρόνοιας και η βαθιά ανασφάλεια σχετικά με τους φόβους από την αύξηση των περιστατικών εγκληματικότητας⁸². Η συζήτηση, τουλάχιστον από την πλευρά του SD, σχετικά με αυτή την αύξηση της εγκληματικότητας αποδίδεται σε μεγάλο βαθμό στην εισροή μεταναστών⁸³.

Η άντληση ψηφοφόρων του SAP από το SD συνιστά μια δύσκολη εξίσωση για τους Σοσιαλδημοκράτες καθώς οι από μέρους τους κατηγορίες για τους Σουηδούς Δημοκράτες ότι πρόκειται για δεξιούς εξτρεμιστές και δημαγωγούς δεν απέδωσαν. Αντ' αυτού, πλέον, το SAP έχει διαμορφώσει μια κριτική που βασίζεται στην

⁸⁰ Sweden Democrats (SD) είναι ένα δεξιό εθνικιστικό κόμμα της Σουηδίας. Ιδρύθηκε το 1988.

⁸¹ Έννοια που προέρχεται από την παλιά σκανδιναβική λέξη trugghet και τυπικά μεταφράζεται ως «ασφάλεια». Η έννοια καταγράφεται αμετάφραστη λόγω της άρρηκτης σύνδεσής της με πολιτισμικές και γλωσσικές ιδιότητες (συνδηλώσεις) της Σουηδίας. Ο Jansson (2018) ορίζει το trygghet ως αίσθηση οικονομικής, σωματικής και ψυχολογικής ασφάλειας (p. 89)

⁸² Το 2019 οι βομβιστικές επιθέσεις στη χώρα έφτασαν τις 257 (Björklund, 2019).

⁸³ Το 2015, η πρόσληψη αιτούντων άσυλο (163.000) ήταν η υψηλότερη που καταγράφηκε σε μια χώρα του ΟΟΣΑ κατά κεφαλήν (The Economist, 2018).

οικονομική πτυχή υποστηρίζοντας ότι το SD υπονομεύει ριζικά την οικονομική δύναμη των εν λόγω πολιτών. Επίσης, στο πλαίσιο της γενικότερης ενσκόπησης στο θέμα, το SAP έχει κινηθεί προς την κατεύθυνση της αυξημένης σημασίας στον τομέα της εξασφάλισης του trygghet.

Μάλιστα, πριν την ανάληψη της ηγεσίας, η Andersson, σε έκθεσή, της είχε μιλήσει για την αναγκαιότητα αντιμετώπισης των αυξανόμενων ανισοτήτων, απόρροια χειρισμών δεξιών και αριστερών κυβερνήσεων προχωρώντας σε σειρά προτάσεων και μεταρρυθμίσεων βασισμένες στο παραδοσιακό σοσιαλδημοκρατικό μοτίβο. Με την ανάληψη της εξουσίας μεταξύ των προτεραιοτήτων ήταν η ενίσχυση του συστήματος πρόνοιας, η διαμόρφωση δικτύου ασφάλειας για τους ανέργους και τους ηλικιωμένους (Oskarson, 2021) Δίνεται, επομένως, χώρος στην ενίσχυση του κράτους πρόνοιας, την αύξηση του δημόσιου ελέγχου και την πολιτική πράσινης βιομηχανίας. Η ομάδα εργασίας του κόμματος έχει διαμορφώσει ατζέντα μεταρρυθμίσεων με γνώμονα αναδιανεμητικές πολιτικές αναφορικά με την ισότητα και τη δικαιοσύνη. Η ατζέντα αυτή στοχεύει στην καταπολέμηση των διευρυνόμενων χάσμάτων και δίνει έμφαση σε προτάσεις για την εκπαίδευση και την υγεία.

Ακόμη, γίνεται η παραδοχή ότι μακροπρόθεσμα η γενική πολιτική πρόνοιας, που είναι το σημαντικότερο εργαλείο για την καταπολέμηση της ανισότητας, δεν θα μπορεί να υποστηριχθεί εάν υπάρχει μεγάλη ανεργία.

Σε αυτό το πλαίσιο συστήνεται ενεργητική πολιτική για την αγορά εργασίας με προώθηση των κρατικών επενδύσεων στην ακαδημαϊκή εκπαίδευση ενηλίκων και ενσωμάτωση των θέσεων εκπαίδευσης στις ανάγκες της αγοράς εργασίας οι οποίες δεν θα περιορίζονται στις μεγάλες πόλεις αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο. Η ενεργητική πολιτική αυτή δεν συνεπάγεται απώλεια προστασίας των ατόμων που για κάποιον λόγο μένουν εκτός αγοράς εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, προτείνεται, μεταξύ άλλων η αναδιοργάνωση της Σουηδικής Δημόσιας Υπηρεσίας Απασχόλησης.

Η πλήρης απασχόληση ορίζεται ως ο κύριος κανόνας για τις ανάγκες της σουηδικής αγοράς εργασίας. Επίσης, εισάγεται το δικαίωμα Δήμων να έχουν τη δυνατότητα να αγοράσουν κέντρα υγείας, σχολεία, νηπιαγωγεία ή γηροκομεία, που πριν λειτουργούσαν ιδιωτικά. Ένα άλλο θέμα είναι η επέκταση του δικαιώματος στην προσχολική ηλικία στην απασχόληση. Ακόμη, τα σχολεία δεν θα μπορούν να επιλέγουν μαθητές αλλά η επιλογή να είναι στην κρίση των μαθητών.

2. Τα Ευρωπαϊκά Σοσιαλδημοκρατικά Κόμματα και η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

2.1 Στάση και προβληματισμοί των Ευρωπαϊκών Σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων για την ίδρυση της Ε.Ε

Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁸⁴ αποτέλεσε μια δύσκολη εξίσωση για την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία. Ειδικά για τη νομισματική ένωση⁸⁵, ο προβληματισμός ήταν εύλογος καθώς στη συνθήκη διακρίνονταν ελαττώματα, ένα από τα οποία ήταν η πρόβλεψη για ένα κοινό νόμισμα χωρίς κοινή δομή οικονομικής διακυβέρνησης ή ενιαίους τραπεζικούς κανονισμούς (Christiansen, 2015).

Στην πορεία, τα προοδευτικά κόμματα έθεσαν σαν προτεραιότητα αλλαγές στο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, ενδυνάμωση του οικονομικού συντονισμού μεταξύ των χωρών και διασφάλιση της απασχόλησης. Απώτερος στόχος των τριών

⁸⁴ Η Συνθήκη του Μάαστριχτ, επισήμως η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι μια διεθνής συμφωνία που εγκρίθηκε από τους αρχηγούς των κυβερνήσεων των κρατών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στο Μάαστριχτ της Ολλανδίας, τον Δεκέμβριο του 1991. Επικυρώθηκε από όλα τα κράτη μέλη της ΕΚ (οι ψηφοφόροι στη Δανία απέρριψαν την αρχική συνθήκη αλλά αργότερα ενέκρινε μια ελαφρώς τροποποιημένη έκδοση) και υπογράφηκε στις 7 Φεβρουαρίου 1992 ενώ τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 1993. Η συνθήκη ίδρυσε την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), με την ιθαγένεια της Ε.Ε. να χορηγείται σε κάθε άτομο που ήταν πολίτης ενός κράτους μέλους. Η ιθαγένεια της Ε.Ε. επέτρεπε στα άτομα να ψηφίζουν και να διεκδικούν τις τοπικές εκλογές και τις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στη χώρα της Ε.Ε. στην οποία ζούσαν, ανεξάρτητα από την εθνικότητά τους. Η συνθήκη προέβλεπε επίσης την εισαγωγή ενός συστήματος κεντρικής τράπεζας και ενός κοινού νομίσματος (ευρώ) και δέσμευε τα μέλη στην εφαρμογή κοινών εξωτερικών πολιτικών και πολιτικών ασφάλειας και σε μεγαλύτερη συνεργασία σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων.

⁸⁵ Τον Ιούνιο του 1988 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαίωσε τον στόχο της σταδιακής υλοποίησης της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) και ανέθεσε σε μια επιτροπή, υπό την προεδρία του Jacques Delors, τότε Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, να μελετήσει και να προτείνει συγκεκριμένα στάδια που θα οδηγούσαν στην εν λόγω ένωση.

Με βάση την Έκθεση Delors, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε τον Ιούνιο του 1989 ότι το πρώτο στάδιο υλοποίησης της οικονομικής και νομισματικής ένωσης θα ξεκινούσε την 1η Ιουλίου 1990, ημερομηνία κατά την οποία καταργήθηκαν κατ' αρχήν όλοι οι περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων ανάμεσα στα κράτη μέλη. Η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ιδρύματος (ΕΝΙ) την 1η Ιανουαρίου 1994 σηματοδότησε την έναρξη του Δεύτερου Σταδίου της ΟΝΕ και, κατά συνέπεια, τη διάλυση της Επιτροπής των Διοικητών. Το τρίτο και τελικό στάδιο της ΟΝΕ ξεκίνησε την 1η Ιανουαρίου 1999 με τον αμετάκλητο καθορισμό των συναλλαγματικών ισοτιμιών των νομισμάτων των 11 κρατών μελών που συμμετείχαν αρχικά στη Νομισματική Ένωση και με την άσκηση ενιαίας νομισματικής πολιτικής υπό την ευθύνη της ΕΚΤ.

αιτημάτων ήταν η τόνωση και διατήρηση της οικονομικής ανάπτυξης σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Το κατακερματισμένο μοντέλο διακυβέρνησης⁸⁶ της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την ευρεία κατανομή αρμοδιοτήτων και την έλλειψη του συστήματος κεντρικής κυβέρνησης έθεσε ένα ζήτημα ρόλου για τα κόμματα όλου του πολιτικού φάσματος.

Το SPD⁸⁷ αποτέλεσε το κατεξοχήν σοσιαλδημοκρατικό κόμμα με θετική στάση (Schildberg et al., 2014) ως προς την υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης όντας συνυφασμένο με την συνεχή δέσμευση της Γερμανίας για την ευρωπαϊκή προοπτική που υφίσταται ήδη από το 1949, όπως προβλέπεται από τον Βασικό Νόμο της χώρας. Η ένωση της Γερμανίας⁸⁸ το 1990 προκάλεσε την ανησυχία των υπολοίπων μεγάλων δυνάμεων για πιθανή πρόθεσή της να κυριαρχήσει μέσω του νέου ευρωπαϊκού περιβάλλοντος όμως, προς απόδειξη του αντιθέτου, η γερμανική κυβέρνηση Schroder πρότεινε την εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης. Στην πορεία του χρόνου μέσω του Προγράμματος του Αμβούργου το 2007 το SPD συνεισέφερε στον προγραμματικό προσανατολισμό του PES, προτάσσοντας τα αιτήματα για μια πιο δημοκρατική Ευρώπη που να αποτελεί, παράλληλα, έναν εγγυητή ειρήνης με αυξημένο τον ρόλο του διαλόγου και της διπλωματίας για την στήριξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την αναβάθμιση της κοινωνικής της πολιτικής.

Ακολουθώντας την κουλτούρα του Ηνωμένου Βασιλείου, το Labour Party⁸⁹ αρχικά εξέφραζε τον σκεπτικισμό του ως προς την σύνθεση του ευρωπαϊκού οικοδομήματος.

⁸⁶ Θεσμικά όργανα της Ε.Ε. όπως αναφέρονται στο άρθρο 13 της Συνθήκης της Ε.Ε. είναι: Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο.

⁸⁷ Το «Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα Γερμανίας» (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands - SPD*) ιδρύθηκε το 1863 με την ονομασία «Γενικός Σύνδεσμος Γερμανών Εργατών» (*Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein – ADAV*) και το 1875 ενώθηκε με το «Σοσιαλδημοκρατικό Εργατικό Κόμμα» (*Sozialdemokratische Arbeiterpartei*). Η σημερινή του ονομασία ισχύει από το 1890.

⁸⁸ Η Γερμανική επανένωση σημειώθηκε το 1990 όταν η Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας προσχώρησε στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας.

⁸⁹ Το Εργατικό Κόμμα (Labour Party) είναι ένα πολιτικό κόμμα του Ηνωμένου Βασιλείου. Ιδρύθηκε το 1900 έπειτα από Συνέδριο Συνδικάτων την ίδια χρονιά στο οποίο συμμετείχαν απογοητευμένοι άνθρωποι της εργατικής τάξης προερχόμενοι από το Φιλελεύθερο Κόμμα συνεργαζόμενοι με το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα. Οι ιστορικοί δεσμοί του με τα συνδικάτα διαδραμάτισαν καταλυτικό

Η ανάπτυξη της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς, παρότι στηρίχθηκε από το Ηνωμένο Βασίλειο, δεν ήταν ποτέ αυτοσκοπός μιας και ως χώρα στηριζόταν εμπορικά σε σημαντικό βαθμό από τα κράτη της Κοινοπολιτείας ενώ ούτε η πολιτική ένωση ήταν τόσο σημαντικός στόχος για τη χώρα όσο η ενίσχυση της εθνικής κυριαρχίας. Παρόλα αυτά, η κυβέρνηση Tony Blair συνεισέφερε στην βελτίωση των σχέσεων του Ηνωμένου Βασιλείου με την Ε.Ε.

Η κυβέρνηση των Σοσιαλιστών⁹⁰ με Πρόεδρο τον Francois Mitterrand στη Γαλλία, από την πλευρά της, αντιμετώπισε προβλήματα στην έγκριση της συνθήκης του Μάαστριχτ παρότι διαχρονικά η θέση της ήταν υπέρ του ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης εγκαταλείποντας όσο γίνεται λιγότερη εθνική κυριαρχία. Η Γαλλογερμανική σχέση ήταν κομβικής σημασίας με κεντρικό τον ρόλο του Mitterrand⁹¹, καθώς η Γαλλία ζήτησε τη δέσμευση της Γερμανίας για την πλήρη ενσωμάτωση της για τα πρώτα θεσμικά βήματα στην κατεύθυνση της ευρωπαϊκής ενοποίησης με τους φόβους να κατευνάζονται λόγω περισσότερης ολοκλήρωσης. Η Γαλλία, εξάλλου, είχε ήδη καρπωθεί θετικά αποτελέσματα από την εφαρμογή της ενιαίας αγοράς λόγω της εξάρτησής της, επί παραδειγματί στον αγροτικό τομέα, από τους Ευρωπαίους εταίρους της.

2.2 Οι δυσκολίες της σοσιαλδημοκρατίας στην Ε.Ε και ο ρόλος του S&D.

Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση συνίσταται στην οικοδόμηση της Ευρώπης μέσω της αγοράς και την πολιτική ένωση. Όπως απεδείχθη, η πολιτικοποίηση της Ευρώπης εδραίωσε την απελευθέρωση της αγοράς και έδωσε μακροπρόθεσμο πλεονέκτημα στις φιλελεύθερες οικονομικές λύσεις. Η εξέλιξη αποτέλεσε μια δυσάρεστη έκπληξη

ρόλο στην προώθηση ενεργού ρόλου του κράτους στη δημιουργία οικονομικής ευημερίας και στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.

⁹⁰ Το Σοσιαλιστικό Κόμμα (Parti Socialiste) ιδρύθηκε στη σημερινή του μορφή το 1969 και είναι ένα γαλλικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα της Γαλλίας.

⁹¹ Γραμματέας του Σοσιαλιστικού Κόμματος (1971-1995), Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας (1981-1995).

για τις σοσιαλδημοκρατικές φιλοδοξίες που στόχευαν ώστε η οικοδόμηση της πολιτικής Ευρώπης να αποτελέσει ένα αντίβαρο στην αγορά.

Ο υπερεθνικός έλεγχος της παγκοσμιοποίησης που αισιόδοξα επιδιώχθηκε από τη σοσιαλδημοκρατία (Merkel, 2001) βασίστηκε στο σκεπτικό ότι η απελευθέρωση των αγορών θα αύξανε τον συνολικό κοινωνικό πλούτο της Ευρώπης και, έτσι, θα μπορούσε να συνδυαστεί με κοινωνικές εγγυήσεις για τους Ευρωπαίους πολίτες. Στην πράξη και με την εμφάνιση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, ο στόχος αυτός καταρρίφθηκε.

Με βάση αυτά τα δεδομένα, η διαμόρφωση της στρατηγικής φιλόδοξων μεταρρυθμίσεων στο ευρωπαϊκό επίπεδο καθίσταται δύσκολη.

Το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα κόμματα εξουσίας στη μετάβασή τους από το εθνικό στο ευρωπαϊκό, έγκειται όχι στη θεωρία της ταύτισής του με το κράτος όσο στο ακριβώς αντίθετο, στην απώλεια ελέγχου του πυρήνα της διακυβέρνησης λόγω της ευρωπαϊκής ενοποίησης και της παγκοσμιοποίησης.

Η θεσμική πραγματικότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την πολλαπλότητα των κέντρων εξουσίας δημιουργεί κατακερματισμό στα επίπεδα λήψης αποφάσεων, καθώς προκειμένου να υιοθετηθεί μια πολιτική χρειάζεται μεγάλη πλειοψηφία με σοβαρό το ενδεχόμενο συμβιβασμών, ακόμα και εγκατάλειψης κύριων θέσεων της πολιτικής τους. Η κατάσταση σήμερα στην Ευρώπη είναι ακόμα δυσκολότερη με την άνοδο λαϊκιστικών, εξτρεμιστικών και ευρωσκεπτικιστικών κομμάτων (Brack, 2020), η επιτυχία των ενισχύθηκε, εν μέρει, λόγω της υιοθέτησης πιο μετριοπαθούς στάσης απέναντι στην έξοδο των χωρών τους από την Ε.Ε. μετά και τις δυσκολίες στη διεκπεραίωση του Brexit.

Το πρόβλημα συντονισμού και συλλογικής δράσης επομένως είναι κοινό για όλα τα κόμματα, ωστόσο επηρεάζει ιδιαίτερα τα σοσιαλδημοκρατικά διότι στοχεύουν να διαρθρώσουν την αλλαγή του κυρίαρχου οικονομικού παραδείγματος και χρειάζονται πιο ισχυρούς θεσμικούς και κοινωνικούς πόρους.

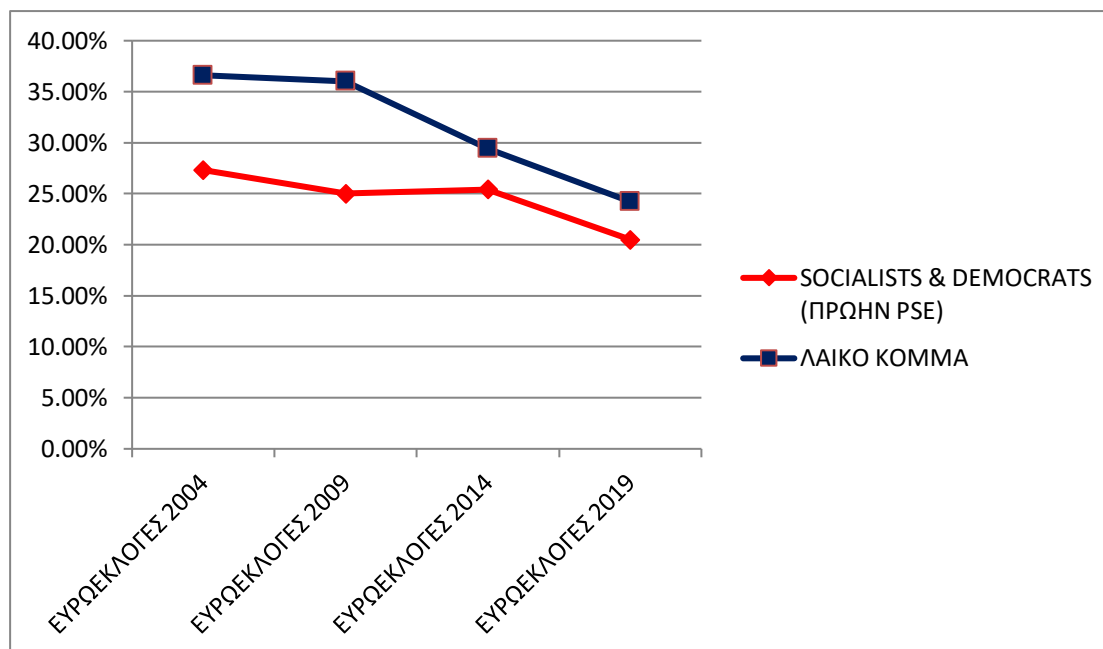
Τα ευρωπαϊκά πολιτικά κόμματα⁹² θεωρήθηκαν απαραίτητα για την επίλυση του ευρωπαϊκού δημοκρατικού ελλείμματος αλλά και για να συμβάλουν στην εδραίωση στενότερης ένωσης των λαών της Ευρώπης για το όραμα της πραγματικής υπερεθνικής δημοκρατίας (Saitto, 2017).

Η Προοδευτική Συμμαχία Σοσιαλιστών και Δημοκρατών⁹³ αποτελεί το ευρωπαϊκό κόμμα που συνιστά την έκφραση του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

⁹² Ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2004/2003 για τη χρηματοδότηση των κομμάτων καθιερώνει έναν σταδιακό ορισμό των πολιτικών κομμάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το άρθρο 2 προβλέπει ότι για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού, ως «πολιτικό κόμμα» νοείται μια ένωση πολιτών που επιδιώκει πολιτικούς στόχους και η οποία είτε αναγνωρίζεται είτε ιδρύεται σύμφωνα με την έννομη τάξη ενός τουλάχιστον κράτους μέλους. Το «πολιτικό κόμμα σε ευρωπαϊκό επίπεδο» σημαίνει ένα πολιτικό κόμμα ή μια συμμαχία 5 πολιτικών κομμάτων που πληροί περαιτέρω προϋποθέσεις που αναφέρονται στο άρθρο 3. Ο νέος κανονισμός διατηρεί την έννοια του «πολιτικού κόμματος», αλλά αλλάζει τον όρο «πολιτικό κόμμα σε ευρωπαϊκό επίπεδο» στο «Ευρωπαϊκό πολιτικό κόμμα» στο άρθρο 2 (και ορίζει παρόμοια κριτήρια με νέα στοιχεία που πρέπει να πληρούνται για να είναι επιλέξιμο για χρηματοδότηση).

⁹³ Η πολιτική ομάδα Progressive Alliance of Socialists and Democrats (S&D) αποτελεί ένα κεντροαριστερό προοδευτικό κόμμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ιδρύθηκε το 1953 και αποτελεί μια παραδοσιακή δύναμη στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Μέχρι τις Ευρωεκλογές του 1999 ήταν το μεγαλύτερο κόμμα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενώ στις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις βρίσκεται στη δεύτερη θέση βάσει των εδρών.

Διάγραμμα 1 Συγκριτική ποσοστιαία αποτύπωση των αποτελεσμάτων των δυο παραδοσιακών κομμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της Προοδευτικής Συμμαχίας Σοσιαλιστών και Δημοκρατών και του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος, κατά τις τέσσερις τελευταίες Ευρωεκλογές

Πηγή δεδομένων: <https://www.europarl.europa.eu/>

Την επομένη των Ευρωεκλογών του 2019, όπως φαίνεται από το παραπάνω γράφημα, καταγράφεται μια νέα πραγματικότητα καθώς έπειτα από 40 χρόνια, τα 2 κυρίαρχα κόμματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα και η Προοδευτική Συμμαχία Σοσιαλιστών και Δημοκρατών δεν κατάφεραν να συγκεντρώσουν την πλειοψηφία των εδρών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Χαρακτηριστική είναι, παρόλα αυτά, η τάση των ψηφοφόρων να δώσουν το παρών στις κάλπες, καθώς για πρώτη φορά από το 1994 πάνω από το 50% των πολιτών της Ε.Ε. ψήφισαν στις Ευρωεκλογές του Μαΐου του 2019. Οι συγκεκριμένες εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο φάνηκε ότι αποτέλεσαν τις πιο ευρωπαϊκές αναμετρήσεις στην ιστορία ειδικότερα σε χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γερμανία όπου τα ευρωπαϊκά θέματα κυριάρχησαν στη γενική πολιτική συζήτηση (Braun, 2021). Η συγκεκριμένη εξέλιξη φαίνεται να περιορίζει το παραδοσιακό μοτίβο των εκλογικών αναμετρήσεων δεύτερης τάξης (Smuk, 2017).

Το κατακερματισμένο ευρωπαϊκό σύστημα προσφέρει, όμως, αρχικά ευκαιρίες για υλοποίηση θεμάτων με την υψηλότερη εμφάνιση στα μανιφέστα των κομμάτων, εκεί όπου ενδεικτικά παρατηρούνται θέματα όπως «ελευθερία» και «πρόοδος», ευρωπαϊκή θωράκιση της αμυντικής ισχύος και υλοποίηση του Brexit (Boata & Subran, 2019).

Η πρόκληση για τους Σοσιαλιστές και Δημοκράτες είναι να καταφέρουν να προωθήσουν αποτελεσματικά τα ξεχωριστά σημεία της ατζέντας τους.

Το S&D έχει καταρτίσει ένα ευρύ πλάνο με αιτήματα όπως η εισαγωγή κατώτατων εθνικών μισθών είτε συλλογική σύμβαση εργασίας για εξασφάλιση αξιοπρεπούς μισθού. Για τους νέους ζητά την επιτάχυνση των επενδύσεων για τη δημιουργία ποιοτικών θέσεων εργασίας και απαγόρευση της μη αμειβόμενης πρακτικής άσκησης.

Επίσης, διαμόρφωσε το πρόγραμμα «Εγγύηση για το παιδί» για να διασφαλιστεί ότι κάθε παιδί μπορεί να διδάσκεται σε καλό σχολείο και να έχει πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, υγιεινή διατροφή και στέγη.

Με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία στοχεύει στο να μπει η Ευρώπη στο μονοπάτι της μακροπρόθεσμης βιώσιμης ανάπτυξης αντικατοπτρίζοντας τους στόχους της Συμφωνίας του Παρισιού⁹⁴ και των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών⁹⁵. Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται η διάθεση 260 δις ευρώ

⁹⁴ Η ΕΕ και όλα τα κράτη μέλη της έχουν υπογράψει και κυρώσει τη Συμφωνία των Παρισίων και είναι **απόλυτα αποφασισμένα** να την εφαρμόσουν. Σύμφωνα με τη δέσμευση αυτή, οι χώρες της ΕΕ συμφώνησαν ότι η ΕΕ θα γίνει η **πρώτη κλιματικά ουδέτερη οικονομία και κοινωνία έως το 2050**.

Όπως ορίζεται στη συμφωνία, η ΕΕ υπέβαλε τη μακροπρόθεσμη **στρατηγική** της για μείωση των εκπομπών και τα **αναπροσαρμοσμένα σχέδιά της για το κλίμα** πριν από το τέλος του 2020, αναλαμβάνοντας τη δέσμευση να μειώσει τις εκπομπές της κατά τουλάχιστον 55% σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990 έως το 2030.

⁹⁵ Η υιοθέτηση της Agenda 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGs) με τους 169 υπο-στόχους (targets) τους, τον Σεπτέμβριο του 2015, από όλα τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ, αποτελεί ορόσημο για τη διεθνή κοινότητα καθώς για πρώτη φορά τέθηκαν διεθνώς «οικουμενικοί» στόχοι, τους οποίους καλούνται να υλοποιήσουν όλες οι χώρες από κοινού, τόσο ανεπτυγμένες όσο και αναπτυσσόμενες.

Στο πλαίσιο αυτό, η Agenda 2030 αποτελεί το Θεματολόγιο της διεθνούς κοινότητας για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης για όλους -δηλαδή μίας οικονομικής ανάπτυξης, που θα εγγυάται την κοινωνική ευημερία χωρίς αποκλεισμούς και την προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, προς όφελος όχι μόνο των σημερινών αλλά και των μελλοντικών γενεών- έως το 2030.

ετησίως για την τόνωση των πράσινων επενδύσεων και, μεταξύ άλλων, παρουσίαση ευρωπαϊκού νόμου για το κλίμα με νομικά δεσμευτικό στόχο για την επίτευξη των καθαρών μηδενικών εκπομπών αερίων θερμοκηπίου έως το 2050 ενώ ζητά τη διεθνοποίηση του ζητήματος της ουδετερότητας των εκπομπών άνθρακα, προτείνοντας εταιρικές συμφωνίες με τρίτες χώρες και ηπείρους για το θέμα.

3. Σύγχρονες προκλήσεις

Είναι γεγονός ότι το σοσιαλδημοκρατικό κίνημα έχει υιοθετήσει νεοφιλελεύθερες πολιτικές ειδικά από την δεκαετία του 1980. Οι εξηγήσεις είναι αρκετές όπως οι ιδεολογικές τάσεις που κινούνται υπέρ των πολιτικών ελεύθερης αγοράς, η οικονομική παγκοσμιοποίηση και ο εξευρωπαϊσμός με την επακόλουθη μείωση των διαθέσιμων επιλογών εκ μέρους των εθνικών κομμάτων στον καθορισμό της πολιτικής με τη γενικότερη στόχευση υπέρ των επιχειρήσεων (Lavelle, 2017).

Αλλά η κύρια αιτία μπορεί να καθοριστεί το τέλος της μεταπολεμικής οικονομικής έκρηξης και οι αλλαγές των οικονομικών συνθηκών. Το πρόγραμμα μιας μεταρρυθμιστικής κυβέρνησης είναι πιθανό να είναι πολύ ακριβό και ως εκ τούτου εξαρτάται από τις ανοδικές οικονομικές προϋποθέσεις για να διασφαλιστεί η ταχεία επέκταση των κρατικών εσόδων και να αποφύγει έναν ακρωτηριασμό στο έλλειμμα του προϋπολογισμού (Head & Patience, 1979). Η μεταπολεμική έκρηξη ήταν σημαντική διότι τα σταθερά υψηλά ποσοστά ανάπτυξης παρείχαν μια υλική βάση για προγράμματα αναδιανομής και αυτές οι πολιτικές μπορούσαν να επιτευχθούν δίχως την οργή του κεφαλαίου.

Όπως υποστηρίζει ο Μοσχονάς (2002) «η ικανοποίηση των συμφερόντων της εργατικής τάξης σε συνθήκες καπιταλισμού, εξαρτάται «σε μεγάλο βαθμό από τη συμβατότητά τους με την ιδιωτικά κέρδη των ιδιοκτητών του κεφαλαίου» (p.65-66).

Στις συνθήκες της μεταπολεμικής έκρηξης τέτοιες μεταρρυθμίσεις ήταν συγκριτικά πολύ φθηνότερες και δεν απείλησαν την οικονομικό σύστημα (Eley, 2002).

Οι Dumenil and Levy (2004) υποστηρίζουν ότι ο **νεοφιλελευθερισμός** οδηγήθηκε από τη μείωση των ποσοστών κέρδους στις προηγμένες χώρες οι οποίες, υπήρξε η

αίσθηση ότι θα μπορούσαν να *αποκατασταθούν μόνο με πολιτικές που βελτίωσαν τις συνθήκες για επιχειρηματικές επενδύσεις*» (p.9). *Μοιραία, ο κεϋνσιανισμός τέθηκε σε δεύτερη μοίρα και απαξιώθηκε και ο νεοφιλελευθερισμός φάνηκε να προσφέρει πιο δυναμικές λύσεις στα σύγχρονα προβλήματα.*

Το πιο σημαντικό, υπάρχει μια γενική αίσθηση που έχουν τα κράτη ότι **έχασαν τον έλεγχο της μοίρας τους και αφήνονται στην ιδιοτροπία της αγοράς και τις δυνάμεις της να βρίσκονται εκτός του ελέγχου τους**. Τέτοιοι φόβοι κυριαρχούν σε όλες τις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Χαρακτηριστικά τα λεγόμενα του Edzard Reuter (1999), ο πρώην πρόεδρος της Daimler-Benz, έγραψε «*Δεν είναι πλέον η εκλεγμένη κυβέρνηση. . . ή ο Καγκελάριος που αποφασίζει για τις κατευθυντήριες γραμμές του πολιτική. Στη θέση τους ένα διαπλεκόμενο και . . . αιθέριο σύνολο οικονομικών οι ηθοποιοί κυβερνούν παράνομα*» (p.50).

Από τη δεκαετία του 2000 η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογική αλλαγή σήμαιναν ότι ένας πυλώνας του συνασπισμού, αυτός των βιομηχανικών εργατών, βαίνει μειούμενος⁹⁶.

Επίσης, ενώ τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα προσπάθησαν να προσελκύσουν νεότερους επαγγελματίες της πόλης, πολλοί βιομηχανικοί εργάτες υποστήριξαν ολοένα και περισσότερο άλλα κόμματα όπως της λαϊκιστικής δεξιάς ή της ριζοσπαστικής αριστεράς. Αυτό οδήγησε τους σοσιαλδημοκράτες να βασίζονται όλο και περισσότερο στους εργαζόμενους του δημόσιου τομέα.

Χαρακτηριστικά, σημειώθηκε μείωση της υποστήριξης προς τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα μεταξύ των εργαζομένων στη βιομηχανία και των εργαζομένων του δημόσιου τομέα, αν και οι δημόσιοι υπάλληλοι παραμένουν πιο πιθανό να ψηφίσουν τους σοσιαλδημοκράτες παρά οι βιομηχανικοί εργαζόμενοι.⁹⁷

⁹⁶ Από 24,4% το 2004 σε 21,1% το 2016, στο σύνολο των εργαζομένων . Τα δεδομένα είναι από την Eurostat για 14 χώρες: Βέλγιο, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ουγγαρία, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία και Ηνωμένο Βασίλειο).

⁹⁷ Το 2016 κάτω από το 20% των εργαζομένων στη βιομηχανία θα στήριζαν σοσιαλδημοκράτες, πάνω από το 20% το ποσοστό για δημόσιους υπάλληλους και κάτι λιγότερο από το 60% όσον αφορά τους κοινωνικο-πολιτιστικούς επαγγελματίες. Τα δεδομένα είναι από 8 κόμματα του European Social Survey (ESS) για 14 χώρες: Βέλγιο, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ουγγαρία, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Βέλγιο και Ηνωμένο Βασίλειο).

Όμως, με τους αυξανόμενους περιορισμούς για τις δημόσιες δαπάνες μετά τη Μεγάλη Ύφεση, αυτή δεν ήταν πλέον μια κερδοφόρα στρατηγική.

Αν το σημερινό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα, ιδιαίτερα αυτό με τη δύναμη που ακόμα διέπει, δεν μπορέσει να ανταποκριθεί ενεργά και δημιουργικά στις ανησυχίες της εποχής, να μην εκπλαγούμε ότι άλλα κινήματα, ξενοφοβικά και λαϊκιστικά μπορούν να καλύψουν ολοένα και περισσότερο αυτόν τον ρόλο.

Ο κίνδυνος αυξάνεται δεδομένο ότι τα αντιμεταναστευτικά κινήματα καλλιεργούνται ευρέως στην Ευρώπη και διαδραματίζουν ένα ρόλο κάλυψης των αποτυχιών πολιτικής από διάφορους λαϊκιστές πολιτικούς⁹⁸ και στρέφονται ιδιαίτερα κατά των μεταναστών από μη δυτικές χώρες. Η ισλαμοφοβία, αποτελεί ένα κοινό θέμα της ακροδεξιάς στην Ευρώπη (Anik, 2021).

Σε μια εποχή αυξανόμενης ανισότητας, παγκόσμιας φοροδιαφυγής, τεχνοκρατισμού και αποτυχημένων πολιτικών λιτότητας, ο αριστερός λαϊκισμός προσπάθησε να διατηρήσει ένα ακτιβιστικό στοιχείο κινητοποίησης (Hansen, 2018) και σχετίστηκε με κινήματα διαμαρτυρίας και προσπάθειες σύνδεσης πιο σταθερών σχέσεων με πολιτικά και κοινωνικά κινήματα. Και σε αυτή την περίπτωση υπήρξε κριτική προς την «ελίτ» της κοινωνίας αυτή καθ'εαυτή και της αποδόθηκαν ευθύνες με ειδική αναφορά στην διαφορά συμφερόντων μεταξύ της ελίτ και των απλών πολιτών.

Τα τρέχοντα προβλήματα της σοσιαλδημοκρατίας παρέχουν μια μεγάλη ευκαιρία για επανεκτίμηση της ιστορίας και της σημασίας της.

Ειδικότερα στις συνθήκες της πανδημίας του COVID-19, η σοσιαλδημοκρατία κρίνεται τόσο απαραίτητη όσο ποτέ προωθώντας την αλληλέγγυα παροχή πρόνοιας με παρεμβάσεις κεινσιανού τύπου ώστε να στηριχθούν τα δημόσια συστήματα υγείας, κόντρα στη νεοφιλελεύθερη λογική των ιδιωτικοποιημένων μονάδων

⁹⁸ Χαρακτηριστική περίπτωση αυτή του Ηνωμένου Βασιλείου κατά την περίοδο του Brexit όταν ο αντιμεταναστευτικός λαϊκιστικός λόγος έχει χρησιμοποιηθεί συχνά στη βρετανική πολιτική και οι μετανάστες αναφέρονται ως οι ένοχοι όλων των προβλημάτων όπως οι χαμηλοί μισθοί, η αύξηση της φτώχειας, η ανεπαρκής στέγαση και οι υποχρηματοδοτούμενες δημόσιες υπηρεσίες.

φροντίδας και τον αποκλεισμό των πολιτών από τη δημόσια κοινωνική φροντίδα (Walby, 2021).

Αν κατανοηθεί σωστά, η σοσιαλδημοκρατία είναι κάτι πολύ περισσότερο από ένα πολιτικό πρόγραμμα. Στην ουσία, η σοσιαλδημοκρατία ως κίνημα θα πρέπει να επιστρέψει στις συνθήκες δημιουργίας της, έναν αιώνα πίσω, με τις συνθήκες να είναι παρόμοιες. Τότε όπως και τώρα, η οικονομική παγκοσμιοποίηση έφερε τον κόσμο κοντά και δημιούργησε τόσο μια πρωτοφανή ευημερία όσο και κοινωνική δυσaréσκεια (Bergman, 2003). Οι σοσιαλδημοκράτες παραδοσιακά αποδέχονταν ή ανέχονταν την υλική βάση αλλά ήταν απρόθυμοι να αποδεχθούν την πρωτοκαθεδρία της αγοράς στην κοινωνική ζωή. Δεν χρειάζονται μεγάλες επαναστάσεις για να προχωρήσει ο εκδημοκρατισμός της οικονομίας αλλά περιορισμός της πολιτικής δύναμης του κεφαλαίου (Bader, 2021).

Για να παραμείνει πιστή στην ιστορία της, η σοσιαλδημοκρατική απάντηση πρέπει αφενός να διαμορφώσει την πολιτική της με βάση τις ανάγκες της σύγχρονης εποχής, αφετέρου θα πρέπει να βασιστεί στην προώθηση της κοινωνικής αλληλεγγύης και του ανθρώπινου δικαιώματος για έναν καλύτερο κόσμο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι ο νεοφιλελευθερισμός κυριάρχησε έναντι της σοσιαλδημοκρατίας αρχικά ως αποτέλεσμα της κατάρρευσης της μεταπολεμικής έκρηξης και των περιορισμών του κεϋνσιανισμού (Lavelle, 2008).

Παρότι, επομένως, η νεοφιλελευθεροποίηση της σοσιαλδημοκρατίας είχε ξεκινήσει πριν την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εντούτοις η ενιαία αγορά και η Συνθήκη του Μάαστριχτ συνέδραμαν προς αυτή την κατεύθυνση.

Η Ε.Ε. με τα στοιχεία που τη διέπουν όπως ο κατακερματισμός στη λήψη αποφάσεων και τα υψηλά εμπόδια στην αναπροσαρμογή της πολιτικής καθιστούν δύσκολη την αναθεώρηση της πορείας του ίδιου του ευρωπαϊκού οικοδομήματος όσο και της πορείας της σοσιαλδημοκρατίας.

Οποιαδήποτε ριζική διόρθωση της ισχύουσας κατάστασης απαιτεί την αναθεώρηση ορισμένων από τα πιο βαθιά ριζωμένα στοιχεία της λειτουργίας της Ε.Ε. κάτι που με τη σειρά του απαιτεί ισχυρά ευρωπαϊκά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα που να μπορούν να διαδραματίσουν ηγετικό ρόλο.

Η σοσιαλδημοκρατία για να λάβει την πρωτοκαθεδρία σε ευρωπαϊκό επίπεδο εν μέσω αυτού του συντηρητικού θεσμικού πλαισίου καλείται να επαναλάβει ό,τι έκανε μεταπολεμικά, δηλαδή να δημιουργήσει και να ακολουθήσει πρωτοπόρες ιδέες προ του πολιτικού και ιδεολογικού ανταγωνισμού της. Παράλληλα, όμως, και για να μετουσιωθούν σε απτά αποτελέσματα, οι ιδέες θα πρέπει να αποτυπωθούν κατόπιν καλά οργανωμένης και συντονισμένης προσπάθειας σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Κομβικό ρόλο σε αυτή την διακρατική συνεργασία θα πρέπει να αναλάβει το PES.

Πλέον, πρέπει να δοθεί ευρωπαϊκά η κατεύθυνση για, μεταξύ άλλων, ισχυροποίηση των κοινωνικών κρατών με διασφάλιση και ενδυνάμωση της δημόσιας παιδείας και υγείας, ένα δικαιότερο και πιο αξιοπρεπές εργασιακό πλαίσιο, κίνητρα και

ενθάρρυνση των πράσινων επενδύσεων στα κράτη και φυσικά περισσότερη διαφάνεια.

Το Ευρωπαϊκό Σοσιαλιστικό Κόμμα θα πρέπει να είναι περισσότερο προετοιμασμένο όταν επανέλθει στο προσκήνιο της λήψης αποφάσεων, να είναι πιο συνεκτικό και αποτελεσματικό από τις δεκαετίες του 1990 και του 2000. Σίγουρα η δύναμη του κράτους είναι μοναδική. Αν όμως η σοσιαλδημοκρατία μπορεί να προσφέρει μια καλύτερη λύση στα προβλήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αυτή θα είναι διακυβερνητική παρά προϊόν διακρατικής επανάστασης. Αυτό δίδαξαν οι επιδόσεις της σοσιαλδημοκρατικής οικογένειας και οι κρίσεις της ευρωπαϊκής κυβέρνησης.

Το διακύβευμα είναι πολύ μεγάλο δεδομένων των επιτευγμάτων του χώρου που ξεκίνησαν από τον 19ο αιώνα. Η σοσιαλδημοκρατία καλείται να προσπαθήσει για την επίτευξη κοινωνικής ισότητας και όχι μόνο κοινωνικής προστασίας.

Είναι σαφές ότι ο αγώνας για την σοσιαλδημοκρατία δεν έχει τέλος ειδικά εν μέσω των κυρίαρχων νεοφιλελεύθερων πολιτικών που οδήγησαν σε συνθήκες περιορισμένης ισότητας και ελευθερίας, αυξανόμενες διαφορές στα εισοδήματα και αύξηση του χάσματος ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς, αυξανόμενα ποσοστά ανεργίας, υψηλές ανισορροπίες στο εμπόριο και, εν τέλει, αυξημένα επίπεδα χρέους. Σε συνδυασμό με την πολιτική λιτότητας εν μέσω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης οδήγησαν σε αστάθεια την Ευρωζώνη, εξέλιξη που επηρέασε άμεσα το βιοτικό επίπεδο της πλειοψηφίας των Ευρωπαίων πολιτών. Οι σύγχρονες δημοκρατίες εδραιώνονται σύμφωνα με τον Crouch όχι στους εκλεγμένους πολιτικούς αλλά σε παντοδύναμους οικονομικούς και κεφαλαιακούς παράγοντες που καθορίζουν την δημόσια ατζέντα.

Ο μεγαλύτερος κίνδυνος, ωστόσο, που αντιμετωπίζει η σοσιαλδημοκρατία είναι ότι έχει απωλέσει την έγκρισή της από τους παραδοσιακούς ψηφοφόρους της, τα μέλη της εργατικής τάξης και τα μεσαία στρώματα. Δεν γίνεται, πλέον, αντιληπτή ως δύναμη για μια δίκαιη κοινωνία και ως κοινωνική εναλλακτική. Η απειλή που δέχεται θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με αιτήματα το βιώσιμο κράτος με ενεργό ρόλο της κοινωνίας των πολιτών όχι στα χαρτιά αλλά στην πράξη με οργανώσεις

διαβούλευσης ανοίγοντας τις πύλες στους πολίτες και όχι απλής εφαρμογής κεντρικών αποφάσεων.

Η κληρονομιά της χρυσής εποχής της σοσιαλδημοκρατίας μπορεί να αποτελέσει μονοπάτι για την μελλοντική επιτυχία και αυτό να συμβεί άμεσα καθώς πέρα του συντηρητικού πόλου ολοένα και αυξάνεται ο πολιτικός ανταγωνισμός στα αριστερά του πολιτικού φάσματος. Είναι αναγκαία η προγραμματική προσαρμοστικότητα.

Η άποψή μου είναι ότι το εκάστοτε κράτος θα πρέπει να διαχειριστεί τον οικονομικό κύκλο του μέσω της πολιτικής δαπανών, φορολογίας και επιτοκίων. Κάτι που σημαίνει ότι σε συνθήκες οικονομικής κρίσης οι δημόσιες δαπάνες θα πρέπει να αυξάνονται ώστε να διατηρηθεί σταθερή η κατανάλωση ενώ μέσω φθηνών δανείων να δίνονται κίνητρα στους ανθρώπους να επενδύσουν.

Παράλληλα, όμως, το οικονομικό σύστημα στο οποίο οφείλει να βασιστεί η σοσιαλδημοκρατία είναι η λογική της αγοράς να ξεδιπλωθεί μέσα σε ένα πολιτικό πλαίσιο. Προς αυτή την κατεύθυνση, η λήψη εταιρικών αποφάσεων θα πρέπει να μην περιορίζεται στο κεφάλαιο αλλά και σε εκείνους που με την εργατική τους δύναμη συνεισφέρουν στη δημιουργία της αξίας. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να προωθηθεί η ενθάρρυνση του συνκαθορισμού, σαν μορφή υποχρέωσης του κεφαλαίου προς το δημόσιο καλό.

Τα θεμελιώδη προβλήματα παγκόσμιας κλίμακας όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η φτώχεια, η περιβαλλοντική κρίση, οι φυλετικές διακρίσεις, η άνοδος της ακροδεξιάς, οι πόλεμοι είναι ζητήματα που δεν έχουν λυθεί. Στο ερώτημα γιατί σοσιαλδημοκρατία, η απάντηση είναι γιατί αυτή είναι η πολιτική δύναμη εγγυητής του κράτους πρόνοιας, της κοινωνικής κινητικότητας και τελικά της δημοκρατίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Andersson, J. (2006). *Between growth and security: Swedish social democracy from a strong society to a third way*. Manchester, UK: Manchester University Press

Anik, M. (2021). Neo-Racism in the Age of Populism: The Immigrant Crisis in Europe. *Marifetname*. 8/1 (Haziran/2021), 13-40. Retrieved from https://www.academia.edu/49265773/Neo_Racism_in_the_Age_of_Populism_The_Immigrant_Crisis_in_Europe

Bader, V. (2021). Associative Democracy: From ‘the real third way’ back to utopianism or towards a colourful socialism for the 21st century? *Thesis Eleven*, 167(1), 12–41. <https://doi.org/10.1177/07255136211056688>

Barrio, A., Sáenz de Oger, S.A., Field, N.B. (2021). VOX Spain: The Organisational Challenges of a New Radical Right Party. *Politics and Governance*, 2021, Volume 9, Issue 4, 240-251. Retrieved from https://www.academia.edu/62621324/VOX_Spain_The_Organisational_Challenges_of_a_New_Radical_Right_Party

Benedetto, G., Hix, S., Mastrococco, N. (2020). The Rise and Fall of Social Democracy, 1918–2017. *American Political Science Review*, 114(3), 928-939. <https://doi:10.1017/S0003055420000234>

Berger, S. (2001). Die britische Labour Party, 1945-2000. In D. Dowe (Ed.). *Demokratischer Sozialismus in Europa seit dem Zweiten Weltkrieg* (pp. 87-115). Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung Historisches Forschungszentrum

Berger, S. (2004). The Labour Party and the German Social Democrats (1945-1994). In S. Haseler, H. Meyer (Eds.). *Reshaping Social Democracy* (pp. 29-45) Retrieved from https://www.academia.edu/11739059/The_Labour_Party_and_the_German_Social_democrats

Berman, S. (2003). The Roots and Rationale of Social Democracy. *Social Philosophy and Policy*, 20(1), 113-144. doi:10.1017/S0265052503201060

Berman, S., & Snegovaya, M. (2019). Populism and the Decline of Social Democracy. *Journal of Democracy*, 30(3), 5-19.

Braun, D. (2021). The Europeanness of the 2019 European Parliament elections and the mobilising power of European issues. *Politics*, 41(4), 451–466.

<https://doi.org/10.1177/0263395721992930>

Björklund, A. (2019, December 30). Antalet sprängdåd ökar kraftigt i Sverige. [Number of attacks increases dramatically in Sweden] SVT Nyheter. Retrieved from <https://www.svt.se/>

Bó, E.D., Finan, F., Folke, O., Persson, T., & Rickne, J. (2018). Economic Losers and Political Winners: *Sweden's Radical Right*, 61. Retrieved from <http://perseus.iies.su.se/~tpers/papers/Draft180902.pdf>

Bode, T., Pink, K. (2010), 'Die Finanzkrise als Demokratiekrise', *Blätter für deutsche und internationale Politik*, 55 (6), 45-55.

Brack, N. (2020). Towards a unified anti-Europe narrative on the right and left? The challenge of Euroscepticism in the 2019 European elections. *Research & Politics*.

<https://doi.org/10.1177/2053168020952236>

Brown, W., Hudson, M., Deakin, S., Pratten, C. (2001). The Limits of Statutory Trade Union Recognition. *Working Papers wp199*, Centre for Business Research, University of Cambridge. <https://ideas.repec.org/p/cbr/cbrwps/wp199.html>

Buiter, W.H., Miller, M.H. (1984). Changing the Rules: Economic Consequences of the Thatcher Regime. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1983(2), 305-379.

<https://doi.org/10.2307/2534293>

Burton-Cartledge, P. (2021), The Problems of Starmerism. *The Political Quarterly*, 92: 193-201. <https://doi.org/10.1111/1467-923X.12996>

Callaghan, J., Fishman, N., Jackson, B., & McIvor, M. (Eds.). (2009). *In Search of Social Democracy: Responses to Crisis and Modernisation*. Manchester University Press.

Chakraborty, A. and Elgot, J. (2021, February 2) Leak reveals Labour plan to focus on flag and patriotism to win back voters, *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/politics/2021/feb/02/labour-urged-to-focus-on-flag-and-patriotism-to-win-voters-trust-leak-reveals>

Christiansen, T. (2015). Understanding and Assessing the Maastricht Treaty. *Journal Of European Integration, Volume 34, 2012, Issue 7: The Maastricht Treaty: Second Thoughts after 20 Years*, 685-698. <https://doi.org/10.1080/07036337.2012.726009>

Cronin, J., Ross, G., Shoch, J. (2011). *What's Left of the Left Democrats and Social Democrats in Challenging Times*. United States of America: Duke University Press

Crouch, C. (2009), 'Privatised Keynesianism: An unacknowledged policy regime', *British Journal of Politics & International Relations*, 11 (3), 382-99.

Corry, D. (2021). What can we Learn from the First Major Statement of Labour's Economic Policy under Keir Starmer?. *The Political Quarterly*. 92. [10.1111/1467-923X.12963](https://doi.org/10.1111/1467-923X.12963).

Czech, S. (2015). Understanding evolution of the Swedish model: change or continuity? *Journal of Economics and Management*, 20(2), 1732-1948. Retrieved from
https://www.academia.edu/41763134/Understanding_evolution_of_the_Swedish_model_change_or_continuity

Dehdari, S.H. (2018). *Radical Right, Identity, and Retaliation* (PhD dissertation). Stockholm, Sweden: Department of Economics, Stockholm University

Delwit, P. (2021). This is the final fall”. An electoral history of European Social Democracy (1870-2019). *Cevipol Working Paper 1/2021*. Brussels: Université libre de Bruxelles. Retrieved from <http://cevipol.ulb.ac.be/fr/cahiers-et-notes/les-cahiers-du-cevipol-brussels-working-papers>

Delwit, P. (2005). *Social Democracy in Europe*. Brussels: Editions de l'Université de Bruxelles. Retrieved from https://www.academia.edu/5031083/Social_Democracy_in_Europe?

Devine, P. (2006). *The 1970s and after The political economy of inflation and the crisis of social democracy*. Retrieved from https://www.academia.edu/57347527/The_1970s_and_after_The_political_economy_of_inflation_and_the_crisis_of_social_democracy

Disney, R., Gosling G., Machin S. (1994). *British Unions in Decline: An Examination of the 1980s Fall in Trade Union Recognition*. NBER Working Papers, 4733 10.3386/w4733

Dommett, K. (2016). Ideological Quietism? Ideology and Party Politics in Britain. *Political Studies*, 64(1), 106–122. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12160>

Dubslaff, E. (2021, July) . Le SPD entre réorientations programmatiques et permanence politique ? . *Notes du Cerfa*, n° 164.

Dumenil, G. and Levy, D. (2004). *Capital Resurgent: Roots of the Neoliberal Revolution*. Cambridge: Harvard University Press.

Eley, G. (2002). *Forging Democracy: the History of the Left in Europe, 1850–2000*. Oxford: Oxford University Press.

Ernby, B. (2008). *Norstedts etymologiska ordbok [Norstedts etymological dictionary]*. Stockholm, Sweden: Norstedts.

Farr, M. (2017). Leading the Labour Party in the 1980s, In J. Davis and R. McWilliam (eds.), *Labour and the Left in the 1980s* (pp. 44-68). Manchester:

Manchester University Press.

Fielding, S. (2021), Looking for Starmerism. *The Political Quarterly*, 92: 184-192. <https://doi.org/10.1111/1467-923X.12997>

Fisher, T. and Shaw, E. (2020, April 8). Labour is a soft-left party—the 2020 leadership elections prove it. *LabourList*. Retrieved from <https://labourlist.org/2020/04/labour-is-a-soft-left-party-the-2020-leadership-elections-prove-it>

Gaskarth, G. (2014). *The Hartz Reforms: ... and Their Lessons for the UK*. Centre for Policy Studies. Retrieved from <https://www.bl.uk/collection-items/hartz-reforms--and-their-lessons-for-the-uk>

Goes, E. (2021), The Labour Party Under Keir Starmer: ‘Thanks, But no “isms” Please!’. *The Political Quarterly*, 92: 176-183. <https://doi.org/10.1111/1467-923X.12995>

Griffiths, S. (2012). Neil Kinnock, 1983-92. In T.Heppell (Ed.) *Leaders of the Opposition* (pp. 142-154). <https://doi.org/10.1057/9780230369009>

Greengross, P.; Grant, K.; Collini, E. (1999). *Helpdesk Report: The History and Development of the UK National Health Service 1948 - 1999*. Health Systems Resource Centre, United Kingdom.

Harvey, D. (2006). *Spaces of Global Capitalism*. London and New York: Verso.

Hayton, R., Crines, A.S. (2015). *The oratory of Margaret Thatcher*. In R.Hayton, A.S. Crines. *Conservative orators from Baldwin to Cameron*. Retrieved from https://www.academia.edu/45595325/Chapter_The_Oratory_of_Margaret_Thatcher

Hansen, A. D. (2018). Populism, the Popular and Democracy. 1-8. Paper presented at *Populism: Theory and Politics/ Populismo: Teoría y Política*, Madrid , Spain.

Head, B. and Patience, A. (1979) ‘Labor and liberal: how different are they?’, in A. Patience and B. Head (eds), *From Whitlam to Fraser: Reform and Reaction in Australian Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Henkes and C. Egle. (2008). *Social Democracy in Power: The Capacity to Reform*. London and New York: Routledge. <https://doi.org/10.1177/1354068810390421>

Heppell, T., Crines, A. (2011). How Michael Foot Won the Labour Party Leadership. *The Political Quarterly*, 82(1), 81-94

Honeth, A. (2018). *Η ιδέα του σοσιαλισμού : Μια προσπάθεια επικαιροποίησης*. (1η Εκδοση). Αθήνα : Πόλις.

Hüther, M., Scharnagel, M. (2005). Die Agenda 2010: Eine wirtschaftspolitische Bilanz. *Bundeszentrale für politische Bildung*.
<https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/28920/die-agenda-2010-eine-wirtschaftspolitische-bilanz/>

Jacobi, L., Kluge, J. (2007) Before and after the Hartz reforms: The performance of active labour market policy in Germany. *Journal for Labour Market Research*. Vol. 40, Iss. 1, 45-64. <https://www.econstor.eu/handle/10419/158652>

Jansson, D. (2018). Deadly exceptionalisms, or, would you rather be crushed by a moral superpower or a military superpower? *Political Geography*, 64, 83–91.
<https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2017.12.007>

Jingjing, H. (2009). *Third Way Reforms: Social Democracy after the Golden Age*. New York: Cambridge University Press.

Jordan, B. (2001). Tough Love: Social Work, Social Exclusion and the Third Way. *The British Journal of Social Work*, 31(4), 527–546.
<http://www.jstor.org/stable/23716220>

Keman, H. (2011). Third Ways and Social Democracy: The Right Way to Go?. *British Journal of Political Science*. 41. <https://doi.org/10.1017/S0007123410000475>.

Kitschelt, H. (1994). *Transformation of European Social Democracy*. England: Cambridge University Press

Köhler, I. (2021). Bazookas for recovery. The renaissance of Keynesian stimulus plans since the financial crisis. *Journal of Modern European History*, 19(1), 19–25.
<https://doi.org/10.1177/1611894420974255>

Krugman, P. (2010, May 31). The Pain Caucus. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.economics.utoronto.ca/gindart/2010-05-31%20-%20The%20Pain%20Caucus.pdf>

Ladrech, R. (2011). Book review: Ashley Lavelle (2008) *The Death of Social Democracy: Political Consequences in the 21 st Century*. In W. Merkel, A. Petring, C.

Lavelle, A. (2009). *Explanations for the neo-liberal direction of social democracy: Germany, Sweden and Australia compared*. In *In Search of Social Democracy: Crisis and Modernisation in the West European Left* (pp. 9-28). Manchester: Manchester University Press.

Lees, C. (2021). Life After Merkel - the 2021 Federal Elections and Germany's Changing Party System. *Political Insight*, 12(2), 4–7.
<https://doi.org/10.1177/20419058211022930>

Leopold, J. (1997). Trade Unions, Political Fund Ballots and the Labour Party. *British Journal of Industrial Relations* 35:1 March 1997 0007–1080 (pp. 23–38).

Martell, L. (2014). Social Democracy after the Crisis in Europe and the Crisis of Social Democracy. *Renewal, Vol 21, No 4*, 31-38. Retrieved from https://www.academia.edu/2096013/Social_Democracy_after_the_Crisis_in_Europe_and_the_Crisis_of_Social_Democracy

McCurdy, C., Gardiner, L., Gustafsson, M., Handscomb, K. (2020). *Painting the Towns Blue: Demography, Economy and Living Standards in the Political Geographies Emerging From the 2019 General Election*, London: Resolution Foundation <https://www.resolutionfoundation.org/app/uploads/2020/02/Painting-the-town-blue.pdf>

McKinney, C. (2019) Sexual Coercion, Gender Construction, and Responsibility for Freedom: A Beauvoirian Account of Me Too. *Journal of Women, Politics & Policy*, 40:1, 75-96. <https://doi.org/10.1080/1554477X.2019.1563415>

Mondal, C.G. & Majumder, P. (2019). Ecofeminism: Encouraging Interconnectedness with Our Environment in Modern Society. *American Journal of Educational Research, 2019, Vol. 7, No. 7*, 482-484. DOI:10.12691/education-7-7-7

Moschonas, G. (2002). *In the Name of Social Democracy, The Great Transformation: 1945 to the Present*. London, England: Verso

Moschonas, G. (2011). Trapped in Europe? "Problematic" Reformism, the PES and the Future, *Queries No 2 (8) (2012): 80-88*.

Moschonas, G. (2014). Reforming Europe, renewing social democracy? The PES, the debt crisis and the Euro-parties. In D. Bailey, J.-M. De Waele, F. Escalona and M. Vieira (eds.). *European Social Democracy During the Global Economic Crisis: Renovation or Resignation?* (252-269). Retrieved from https://www.academia.edu/45073655/Reforming_Europe_renewing_social_democracy_The_PES_the_debt_crisis_and_the_Euro_parties

Moon, D.S. (2015). The Oratory of Neil Kinnock. In A. Crines and R. Hayton (eds.). *Labour orators from Bevan to Miliband*. (pp. 125-140). Manchester: Manchester University Press.

Nisbet, M.C., (2014). Disruptive ideas: public intellectuals and their arguments for

action on climate change. *WIREs Clim Change* 2014, Vol 5, 809–823. doi: 10.1002/wcc.317

Oskarson, M. (2021, December 13). Sweden's Social Democrats turn left. *IPS*. <https://www.ips-journal.eu/topics/future-of-social-democracy/swedens-social-democrats-turn-left-5605/>

Pencavel, J. (2003). The Surprising Retreat of Union Britain. *NBER Working Papers*, 9564. Retrieved from https://www.academia.edu/61417422/The_surprising_retreat_of_union_Britain

Perazzoli, J. (2016, Aprile 6). Bad Godesberg: il coraggio del riformismo. Retrieved from https://www.academia.edu/24149166/Bad_Godesberg_il_coraggio_del_riformismo

Perazzoli, J. (2017). La Socialdemocrazia tedesca e il programma di Bad Godesberg. Nuovi spunti di riflessione. *Economia & Lavoro*, pp.171-187

Pogrud, G. and Maguire, P. (2020). *Left Out: The Inside Story of Labour Under Corbyn*. London: Bodley Head

Pleyers, G. (2015). The Global Age and Ecological Transition: A Social Movement Perspective. In B. Bringel & M. Dominguez(Eds) *Global Modernity and Social Contestations* (pp 105-120).

Reschke, M., et al. (2013). *History of Social Democracy*. (3rd ed). Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.

Reuter, E. (1999, December 9). Ratlose Zaublerlinge. *Die Zeit*, Ausgabe Nr. 50/1999.

Roy, S. (2020). "Gender attributes are performative rather than expressive": An understanding of Feminism (Version 1). Advance. <https://doi.org/10.31124/advance.13384466.v1>

Saitto, F. (2017). European political parties and European public space from the Maastricht Treaty to the Reg. No. 1141/2014, *Discussion Paper No 2/17*, Hamburg: Europa-Kolleg Hamburg.

Sikka, P. (2014). The corrosive effects of neoliberalism on the UK financial crises and auditing practices: A dead-end for reforms. *Accounting Forum*, 39 (1), 1-18.
<https://doi.org/10.1016/j.accfor.2014.10.004>

Shaev, B. (2014). *Estrangement and Reconciliation: French Socialists, German Social Democrats and the Origins of European Integration, 1948-1957*. (Unpublished Doctoral Dissertation). University of Pittsburgh, Pittsburgh.

Shaw, E. (2002). *The role of the British Labour Party a century on*. Department of Politics University of Stirling, Scotland, UK.

Smith, W. (1982). The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements. By Alain Touraine. Translated By Alan Duff. *American Political Science Review*, 76(4), 980-981. doi:10.1017/S0003055400190756

Smuk, P. (2017). The Concept of the European Political Party. In M. Szabó, P.L. Láncoš, R. Varga (Eds.). *Hungarian Yearbook of International and European Law 2016* (pp. 327-345). Eleven Publishing.

Somma, A. (2019) *Quando la Socialdemocrazia tedesca tradì se stessa: Bad Godesberg e il ripudio della democrazia economica*. MicroMega

Taylor, R. (2005) Sweden's new social democratic model Proof that a better world is possible. Retrieved from <https://www.fes.de/>

Tekiner, U. (2021). German federal election: are we witnessing the revival of the SPD? LSE European Politics and Policy (*EUROPP*) blog. (08 Sep 2021).
<https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2021/09/08/german-federal-election-are-we-witnessing-the-revival-of-the-spd/>

Thompson, P., Pitts, F.H. and Ingold, J. (2021), A Strategic Left? Starmerism, Pluralism and the Soft Left. *The Political Quarterly*, 92: 32-39.

<https://doi.org/10.1111/1467-923X.12940>

Tracey, M., Herzog, C. (2014). Thatcher, Thatcherism and British Broadcasting Policy. *Rundfunk und Geschichte*, 40(1-2), 63-76. Retrieved from https://www.academia.edu/10206516/Thatcher_Thatcherism_and_British_Broadcasting_Policy

Torrente, D. (2021). The Effects of Economic Crisis on Trust: Paradoxes for Social Capital Theory. *Social Indicators Research (2021) 153*, 173-192.

<https://doi.org/10.1007/s11205-020-02385-w>

Trimm, Ryan S. (2005). Nation, Heritage, and Hospitality in Britain after Thatcher. CLCWeb: *Comparative Literature and Culture 7.2 (2005)*:

<https://doi.org/10.7771/1481-4374.1265>

Tufekci, B. (2020). The Socialist Ideas of the British Left's Alternative Economic Strategy. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-34998-1>

Urry J. (2015) Climate Change and Society. In J. Michie, C.L. Cooper. (eds) *Why the Social Sciences Matter*. London: Palgrave Macmillan.

https://doi.org/10.1057/9781137269928_4

Vieten, M. U. & Poynting, S. (2016) Contemporary Far-Right Racist Populism in Europe, *Journal of Intercultural Studies*, 37:6, 533-540.

<https://doi.org/10.1080/07256868.2016.1235099>

Vilpišauskas, R. (2013). Eurozone Crisis and European Integration: Functional Spillover, Political Spillover?. *Journal of European Integration*, 35:3, 361-373.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07036337.2013.774785>

Walby, S. (2021). The COVID pandemic and social theory: Social democracy and public health in the crisis. *European Journal of Social Theory*, 24(1), 22–43.
<https://doi.org/10.1177/1368431020970127>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαρουφάκης, Γ., Πατώκος, Τ., Τσερκέζης, Λ., Κουτσοπέτρος, Χ. (2011). Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011. *INE ΓΣΕΕ Studies 17*.
<https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf?fbclid=IwAR24oRIehzP1rTkpebsqB1opfNyFYdEsVgMGEWC8ckpHBUy9uEPqT3mc6YI>

Κατσούλης, Η. (2015). Andrew Gamble, The spectre at the feast: Capitalist crisis and the politics of recession. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 25, 247-252. doi:<https://doi.org/10.12681/sas.799>

Ρομπόλης, Σ. (2013). Οικονομική Κρίση και Κοινωνικό Κράτος. *Κοινωνική Πολιτική, τόμος 1*.
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eeqp/article/viewFile/10543/10629?fbclid=IwAR0IFQSyI9kZS5tMP2gFtWn4bqiI1BrpquTsRKgVC7dceoHvz1tMULSHBI8>

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

<https://action.labour.org.uk/>

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>

<https://www.consilium.europa.eu/>

<https://dserver.bundestag.de/>

<https://www.economist.com/>

<https://www.eulerhermes.com/>

<https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>

<https://www.europarl.europa.eu/portal/el>

<https://www.inegsee.gr/>

<https://www.ips-journal.eu/>

<https://keirstarmer.com/plans/reformandunite/>

<https://networks.h-net.org/node/28443/discussions/8653572/h-diploissf-forum-29-2021-german-elections>

<https://www.pes.eu/en/>

<https://www.spd.de/>

<https://www.spdfraktion.de/>

<https://www.socialdemokraterna.se/>

<https://www.socialistsanddemocrats.eu/>

<https://www.steuerklassen.com/>

<https://www.sueddeutsche.de./>

<https://ypen.gov.gr/>

